

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická
Katedra právních dějin

Diplomová práce
„Církevní zákony“ z roku 1949

Zpracoval: Michal Krýsl
Konzultant: JUDr. Mgr. Václav Valeš, Ph.D.
Plzeň, 2012

(ZADÁNÍ)

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2012

Poděkování

Rád bych poděkoval Knihovně Strahovského kláštera v Praze za vstřícnost a ochotu.

Autor

Obsah

1. Úvod	1
2. Historické pozadí	3
2.1 Boje za obnovu ČSR	3
2.2 Osvobození Československa americkou a sovětskou armádou	3
2.3 Výsledky druhé světové války	4
2.4 Poválečný vývoj v ČSR (květen 1945 - únor 1948)	4
2.5 Únor 1948	5
3. Teoretická východiska	7
3.1 Komunismus	7
3.2 Náboženství	8
3.3 Komunismus vs. náboženství	9
3.4 Náboženství vs. komunismus	10
4. Přístup státu k církvi	12
4.1 Období Rakousko-Uherska (od roku 1874)	12
4.2 Období první Československé republiky (1918 - 1938)	12
4.3 Období druhé Československé republiky (29. září 1938 - 15. března 1939)	15
4.4 Období Protektorátu Čechy a Morava (16. březen 1939 - květen 1945) ...	16
4.5 Poválečné období (květen 1945 - 1948)	17
4.6 Období komunistické diktatury (od 25. února 1948)	18
5. Přijímání (přijetí) „církvních zákonů“	23
5.1 Postupný vývoj	23
5.2 Důvodová zpráva k „církvním zákonům“	24
5.3 Rozprava o „církvních zákonech“ při 35. zasedání Národního shromáždění	26
5.4 Odhlasování „církvních zákonů“	30
5.5 Rekapitulace	31
6. „Církevní zákony“ (obsah zákonů)	34
6.1 Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní	34
6.2 Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem	38
6.3 Vládní nařízení č. 219 až 223/1949 Sb.	55
6.4 Společný výklad k vládním nařízením č. 219 až 223/1949 Sb.	55
6.5 Reakce církví a náboženských společností na „církvních zákony“	56
6.6 Další zákony související s „církvních zákony“	57
6.6.1 Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném	57
6.6.2 Zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách	58
6.6.3 Zákon č. 58/1950 Sb., o vysokých školách	58
6.6.4 Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon	59
6.7 Poznámka	59
7. Následná aplikace	60
7.1 Realita	60
7.2 Státní zásahy	61
7.2.1 Akce „K“	62
7.2.2 Akce „VŽK“	62
7.2.3 Akce „P“	62
7.3 Administrativní zásahy	63
7.4 Judikatura	64
7.5 Bilance	66
8. Srovnání se současnou úpravou	68

8.1 Zrušení prováděcích vládních nařízení č. 219 až 223/1949 Sb. a č. 70/1968 Sb.	68
8.2 Evoluce Státního úřadu pro věci církevní	68
8.3 Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v platném znění	69
8.3.1 Novelizovaný a aktuálně platný § 1 zákona č. 218/1949 Sb.	70
8.3.2 Novelizovaný a aktuálně platný § 2 zákona č. 218/1949 Sb.	79
8.3.3 Ostatní novelizovaná a aktuálně platná ustanovení zákona č. 218/1949 Sb.	80
8.4 Další způsoby financování církví a náboženských společností	80
9. Výhled	83
9.1 Nevyhovující stav	83
9.2 Úvahy de lege ferenda	84
9.3 Vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi	85
9.3.1 Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi	85
9.3.2 Finanční vypořádání mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi	87
9.3.3 Příspěvek na podporu činnosti církví a náboženských společností ...	88
9.3.4 Závěrečná, přechodná a zrušovací ustanovení	89
10. Závěr	91
Cizojazyčné resumé	94
Přehled použité literatury	97
Přílohy	
Seznam použitých zkratk	

1. Úvod

Diplomovou práci jsem vypracoval na téma „Církevní zákony“ z roku 1949.

Po *Úvodu* jsem v *Historickém pozadí* nastínil vývoj, který vyvrcholil osvobozením Československé republiky v květnu 1945 americkou a sovětskou armádou. Tento historický exkurz pokračuji událostmi v letech 1945 - 1948, které daly odpověď na příčiny vzniku vlády Komunistické strany Československa a gradovaly převratem v únoru 1948.

V oddíle *Teoretická východiska* jsem se zabýval filozofickými úvahami nad samotnými pojmy komunismus a náboženství a jejich vzájemnou konfrontací.

V kapitole *Přístup státu k církvi* jsem se pokusil popsat vztah Rakousko-Uherska, resp. Předlitavska, a z něho vzniklé tzv. první Československé republiky, k církvím a náboženským společnostem. S ohledem na zaměření práce jsem kladl důraz na problematiku vztahů stát vs. církve a náboženské společnosti od roku 1874.

Stěžejní část své diplomové práce jsem věnoval samotným zákonům, a to zákonu č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní a zákonu č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, tedy tzv. zákonům církevním, které přijalo Národní shromáždění na podzim roku 1949.

Zabýval jsem se i postupem samotného přijímání zákonů, které trvalo více než jeden kalendářní rok, během něhož orgány státní moci příslušným představitelům církví a náboženských společností předkládaly dílčí návrhy. Samotné následné přijetí těchto zákonů zákonodárným sborem je naplní kapitoly *Přijímání a přijetí zákonů*.

V navazující kapitole *Obsah zákonů* jsem co možná nejobsáhleji a nejsrozumitelněji komentářovým způsobem provedl rozbor výše citovaných zákonů, včetně všech jejich prováděcích vládních nařízení a některých právních předpisů souvisejících.

V části *Následná aplikace* jsem poukázal na rozpor slov se skutečností, který byl charakteristickou praxí komunistické totalitní moci, jež se uskutečňovala a projevovala neustálými protizákonnými, jakož i protiústavními, administrativními i čistě perzekučními zásahy proti všem v tehdejší Československu působícím církvím a náboženským společnostem.

Vypracoval jsem *Srovnání se současnou úpravou*, jelikož jsou „církevní zákony“ z roku 1949 stále platné a účinné a po nástupu demokratického právního státu v roce 1989 byly do aktuální podoby již několikrát novelizovány.

Neopomněl jsem ani *Výhled*, kde jsem se pokusil o predikci budoucího vývoje předmětné právní úpravy.

Do *Závěru* jsem shrnul probádané skutečnosti k danému tématu diplomové práce a vyjádřil rovněž vlastní názor na danou problematiku.

Následuje *Přehled použité literatury, zákonů a dalších pramenů*, z nichž jsem při práci čerpal. Pro dokreslení jsem připojil i *Přílohy*, které jsem považoval za zajímavé.

2. Historické pozadí

2.1 Boje za obnovu ČSR

Již 12. prosince 1943 se uskutečnilo jednání Edvarda Beneše v Moskvě s představiteli Sovětského svazu. Výsledkem byla „Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci“. Uzavřena byla na 20 let.¹

Ještě během procesu osvobozování československého území proběhla v březnu 1945 další tzv. moskevská jednání, tentokrát představitelů československé exilové vlády v Londýně s vedením Komunistické strany Československa (dále jen KSČ) o poválečném uspořádání našeho státu. Předpokladem byl návrat našich exilových představitelů do vlasti. Zároveň bylo dosaženo shody na tom, že Československo bude obnoveno v předmnichovských hranicích. Sovětský svaz však prosadil připojení Podkarpatské Rusi k Ukrajině.

Paralelně došlo k dohodě o složení první československé poválečné vlády - 1. československá vláda Národní fronty Čechů a Slováků v čele se Zdeňkem Fierlingerem.

Ve svém vládním programu (Košický vládní program) z dubna 1945 vláda stanovila a upravovala mj. spojení domácího a zahraničního, jakož i občanského a komunistického, odboje, a to bez občanské války, rovnoprávnost Čechů a Slováků, potrestání zrádců a kolaborantů, konfiskaci majetku nepřátel státu, nastínila pozemkové reformy a zestátnění klíčového průmyslu a pokusila se zdůvodnit budoucí zahraniční orientaci na SSSR.

Poválečným prezidentem byl nadále Edvard Beneš,² který byl přijatelný jak pro „Západ“, tak i pro „Východ“. Dostalo se mu rozsáhlých pravomocí.

2.2 Osvobození Československa americkou a sovětskou armádou

Jako demarkační čára pro postup osvobozujících amerických a sovětských vojsk byla stanovena linie Karlovy Vary - Plzeň - České Budějovice.

Západní část Československa byla počátkem května 1945 osvobozena od nacistických okupantů z Německa postupující americkou armádou vedenou

---

¹ V roce 1963 byla prodloužena.

² Edvard Beneš (1884 - 1948) - v letech 1935 - 1938 a 1940 - 1948 československý prezident, v letech 1940 - 1945 jako „prezident v exilu“.

generálem Georgem S. Pattonem. Současně probíhaly osvobozovací akce Rudé armády, která postupovala z Ukrajiny přes Slovensko.

Druhá světová válka pak na území Československa definitivně skončila vstupem sovětské armády do Prahy dne 9. května 1945.³

2.3 Výsledky druhé světové války

V noci z 8. na 9. května 1945 skončila v Evropě druhá světová válka. Na základě výsledků války se změnila politická mapa světa - do popředí se dostaly dvě supervelmoci (USA a SSSR). Jejich spojení bylo v brzké době nahrazeno konfrontací a soupeřením - došlo tak k bipolárnímu rozdělení světa a k období tzv. studené války.

2.4 Poválečný vývoj v ČSR (květen 1945 - únor 1948)

Den po skončení pražských operací Rudé armády, tj. dne 10. května 1945, přicestovala do Prahy nově složená československá vláda (viz bod 2.1). Vláda měla 25 členů (16 Čechů, 9 Slováků). KSČ byla poprvé vládní stranou, které připadly rezorty vnitra a zemědělství. Následoval urychlený návrat i prezidenta Edvarda Beneše.

V Československu byl nastaven jednodušší stranický systém (v Česku 4 politické strany, na Slovensku jen dvě).⁴ Nastal rychlý nárůst členské základny KSČ. Ta se tak postupně stávala nejsilnější politickou stranou, když absorbovala i část členstva dřívější agrární strany.

Do října 1945 neexistoval parlament. Funkci zákonů tak nahrazovaly Dekrety prezidenta republiky (tzv. Benešovy dekrety). Dne 28. října 1945 zasedalo Prozatímní národní shromáždění. To potvrdilo v úřadě prezidenta Edvarda Beneše a zvolilo si své předsednictvo.

Rok 1946 byl ve znamení příprav prvních poválečných voleb do Parlamentu (Národního shromáždění). V českých zemích i na Slovensku se zapojily 4 politické strany. Při volbách se mohly používat i tzv. „bílé lístky“, které vyjadřovaly nesouhlas s politikou všech kandidujících stran.

---

³ Dne 12. května 1945 byly zaznamenány poslední výstřely druhé světové války v Evropě - u obce Slivice u Milína na Příbramsku.

⁴ Např. v období tzv. první republiky nejpočetnější politická strana, kterou byla strana agrární, nebyla dále povolena.

Volby se konaly v květnu 1946. V českých zemích zvítězila KSČ (40,2%), následovali národní socialisté (23,7%), lidovci (20,2%) a sociální demokraté (15,6%). Na Slovensku zvítězila Demokratická strana před Komunistickou stranou Slovenska (dále jen KSS). Celostátně pak vyhrála KSČ (38%).

Voleb se zúčastnilo 95% voličů, bílé lístky pak použilo 0,6% voličů.

KSČ vytvořila vládní koalici se sociálními demokraty, díky níž měla těsnou nadpoloviční většinu v Národním shromáždění. Ve vládě Národní fronty zaujala sedm křesel KSČ, KSS dvě, národní socialisté, lidovci a demokraté čtyři, sociální demokracie tři, dva ministři byli bezpartijní (Ludvík Svoboda a Jan Masaryk). Premiérem se stal Klement Gottwald.⁵

V červenci 1946 byl vyhlášen „Budovatelský program“, který si vytknul za cíl obnovu národního hospodářství během let 1947 - 1948 (tzv. dvouletka). Cílem bylo kupříkladu překročení předválečné výroby o 10%, industrializace Slovenska, dokončení osidlování pohraničí, vypracování nové ústavy.

Po ostrých jednáních v Moskvě v průběhu června 1947 odmítla (musela odmítnout) Československá republika americký program na obnovu zničeného hospodářství, finanční a ekonomickou pomoc - tzv. Marshallův plán. Jako náhrada byla přislíbena pomoc ze Sovětského svazu, který ovšem sám v té době trpěl nedostatkem.

Postupně docházelo k prohlubování sporů mezi KSČ a ostatními nekomunistickými stranami. V rámci hledání „vnitřního nepřítele“ se objevilo mnoho politických afér. Politická krize a rozpad Národní fronty vyvrcholily v únoru 1948.

2.5 Únor 1948

V únoru 1948 pokračovalo napětí ve vládě, objevily se další rozpory. Postupně se tak formoval antikomunistický vládní blok, který se snažil získat na svoji stranu zástupce sociální demokracie a bezpartijní.

Dne 20. února 1948 se konalo mimořádné zasedání vlády, na kterém podalo demisi 12 ministrů⁶ z celkového počtu 26. Demisi podavší ministři doufali v podporu prezidenta Edvarda Beneše, ale stále předem neměli zajištěnu podporu

---

⁵ Klement Gottwald (1896 - 1953) - od roku 1929 poslanec Národního shromáždění, v letech 1948 - 1953 předseda KSČ, v letech 1946 - 1948 premiér a v letech 1948 - 1953 prezident Československa.

⁶ Byli to ministři za národní socialisty, lidovce a demokraty.

ministrů za sociální demokracii a ministrů bezpartijních (Ludvík Svoboda a Jan Masaryk). Během jednání přijala vláda usnesení, že demisi podala menšina ministrů a vláda je tedy usnášeníschopná a může nadále pracovat.

Dne 21. února 1948 vystoupil Klement Gottwald na Staroměstském náměstí v Praze. Informoval o situaci a vyzval pracující k podpoře. Po mítinku odjel na Pražský hrad, kde požadoval přijetí všech demisí a předložil návrh na doplnění vlády novými členy.

Dne 22. února 1948 se uskutečnil sjezd Ústřední rady odborů, jejímž předsedou byl Antonín Zápotocký.⁷ Ten se vyslovil pro přijetí demisí a rovněž bylo rozhodnuto o konání jednohodinové generální stávky k podpoře těchto požadavků. Paralelně probíhalo formování „lidových milic“.

Dne 23. února 1948 přijal prezident Beneš jednotlivé delegace nekomunistických stran. Ujistil je, že nebude jmenovat vládu, v níž by nebyli zástupci všech politických stran. Posléze přijal i Gottwalda. Vyzval ho k jednání s opozicí. To Gottwald odmítl a opakoval svůj požadavek přijmout demise.⁸

Dne 24. února 1948 proběhla jednohodinová generální stávka, které se zúčastnilo odhadovaných 2,5 milionu pracujících.

Dne 25. února 1948 se vydali za prezidentem Benešem poslanci Gottwald, Zápotocký a ministr vnitra Václav Nosek s návrhem na ustavení nové vlády. Na rozhodnutí prezidenta čekalo asi 250 tisíc účastníků manifestace v Praze na Václavském náměstí. Odpoledne také proběhla protestní protikomunistická akce studentů, spojená s pochodem na Hrad, s cílem podpořit prezidenta a ministry, kteří odstoupili.

Přibližně v 16:30 hodin téhož dne ovšem prezident návrh na ustavení nové vlády podepsal. Vláda měla 25 členů, z toho 13 křesel připadlo komunistům, devět ostatním politickým stranám a tři ministři byli bezpartijní. KSČ tak získala prostou vládní většinu (13:12).

---

⁷ Antonín Zápotocký (1884 - 1957) - od roku 1945 předseda Ústřední rady odborů, člen předsednictva ÚV KSČ a poslanec Národního shromáždění, v letech 1948 - 1953 premiér a v letech 1953 - 1957 československý prezident.

⁸ Prezident Beneš tak byl opět ve svízelné situaci jako při „Mnichově“. Přijmout? Nepřijmout? Během vládní krize přišlo na Hrad přes 5 000 rezolucí na podporu Gottwalda, kolem 150 rezolucí proti němu.

3. Teoretická východiska

3.1 Komunismus⁹

Malý encyklopedický slovník A - Ž k pojmu komunismus uvádí: „1. beztrždní společnost; 2. učení spojené se jmény K. Marxe,¹⁰ B. Engelse¹¹ a V. I. Lenina¹² o podmínkách osvobození dělnické třídy, o proletářské revoluci a o vybudování beztrždní komunistické společnosti. Toto učení se stává od konce 40. let 19. století základem politického hnutí dělnické třídy. Hnutí navazovalo na sny a tužby utlačovaných v průběhu celé třídní historie lidstva o lepším a spravedlivějším uspořádání lidské společnosti. Marx a Engels pojímali komunismus nikoli jako abstraktní ideál, jemuž se má podříditi skutečnost, nýbrž jako zákonité vyústění dosavadních lidských dějin a jejich třídních bojů, podmíněné revolučním bojem proletariátu, vítězstvím proletářské revoluce, zespolečněním výrobních prostředků, rozvojem společenského bohatství a překonáním všech podmínek spjatých s vykořisťováním člověka člověkem. Přejít od kapitalismu ke komunismu předvídal Marx ve své kritice gothajského programu (1875) tak, že bude probíhat ve dvou fázích. Marxovu a Engelsevu teorii, zejména se zřetelem k podmínkám epochy imperialismu, dále rozvinul V. I. Lenin. Ve spise Stát a revoluce (1917) nazývá první fází komunismu socialismem. Zde již budou veškeré výrobní prostředky převedeny do společného vlastnictví celé společnosti a nebude možné vykořisťování člověka člověkem. Avšak rozdělování se bude dít podle množství společensky užitečné práce. Teprve ve vyšší fázi komunismu bude na základě všestranného rozvoje produktivních společenských sil umožněno přistoupit k rozdělování podle potřeb, dojde k postupnému odumírání státu a k všestrannému rozvoji komunistické samosprávy. [...]“¹³

Po „sametové revoluci“ publikovaný Encyklopedický slovník vystihuje komunismus tímto způsobem: „1. utopická ideologie postupně konstituovaná jako součást ideologie humanismu, osvícenství, utopického socialismu a zejména tzv.

⁹ Z lat. communis - společný, obecný.

¹⁰ Karl Heinrich Marx (1818 - 1883) - německý filosof, politický publicista, teoretik dělnického hnutí, socialismu a komunismu.

¹¹ Friedrich Engels (1820 - 1895) - v českých zemích někdy označován jako Bedřich; německý politický filozof a ekonom, spoluzakladatel marxismu a vůdčí představitel I. i II. Internacionály.

¹² Vladimír Iljič Uljanov (1870 - 1924) - později přijal revoluční pseudonym Lenin; teoretik leninismu, ruský revolucionář, v letech 1903 - 1924 vůdce bolševické strany, v roce 1917 i vůdce bolševické revoluce a v letech 1923 - 1924 premiér SSSR.

¹³ KOLEKTIV AUTORŮ. Malý encyklopedický slovník A - Ž. Praha: Academia, 1972, str. 539.

vědeckého komunismu (K. Marx, F. Engels); jádrem ideologie je představa, že lze naprogramovat a v praxi aplikovat optimální ekonomické, politické a sociální uspořádání společnosti založené na společném vlastnictví výrobních prostředků a rozdělování dosaženého důchodu podle potřeb, což údajně povede k vytvoření beztřídní, rovnostářské a prosperující společnosti; 2. mezinárodněpolitické hnutí usilující o prosazení ideologie komunismu v praxi. ¹⁴

3.2 Náboženství¹⁵

Úvodem je třeba podotknout, že není známa definice náboženství, na níž by se širší vědecká veřejnost shodla. Náboženství v moderním slova smyslu je velmi abstraktní pojem.

Malý encyklopedický slovník A - Ž pojem náboženství charakterizuje takto: „*forma společenského vědomí protikladná vědě, fantastický, objevující skutečnost převracující odraz přírodních sil nebo společenských souvislostí v hlavách lidí a na tomto základě vytvořený světový názor; v podstatě víra v nadpřirozené bytosti, zejména boha, resp. v existenci celého nadpozemského světa, na němž tento pozemský svět závisí. Podstatnou složkou náboženství je kult, jenž domněle zprostředkovává styk lidí s ‚oním‘ světem. [...] Ve vývoji náboženství dochází zpravidla k jeho institucionalizaci a vzniká zvláštní organizace - církve, pečující o jeho rozvoj a šíření. [...]*“¹⁶

Později vydaný Encyklopedický slovník doplňuje: „*vztah člověka k transcendentním skutečnostem, k něčemu, co jej přesahuje a na čem je závislý, a souhrn projevů této závislosti. Je-li předmět náboženství chápán osobně (jako bůh nebo bohové) jedná se o teistické náboženství, v opačném případě o neteistické (buddhismus, taoismus). [...] Náboženství se v různých vývojových stupních a formách vyskytuje u všech národů a civilizací; o vzniku náboženství byla vytvořena řada teorií, žádná však není obecně přijímána.*“¹⁷

---

¹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993, str. 533.

¹⁵ Z lat. religio - zbožnost, kult, povinnost, zákon, učení.

¹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Malý encyklopedický slovník A - Ž*. Praha: Academia, 1972, str. 754.

¹⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993, str. 717.

3.3 Komunismus vs. náboženství

Postoj komunistů k náboženství byl dán jejich ideologií, která byla založena na tzv. militantním ateismu a tzv. vědeckém materialismu. Jedním z hlavních východisek komunismu byla teze, že náboženství je smyšlenkou vládnoucí třídy k ovládnutí mas - podle tohoto principu je náboženství „opium lidstva“.¹⁸ Náboženství tak mělo sloužit jako prostředek k odvedení pozornosti lidí od jejich vlastních problémů a nesnází. Podle komunistické ideologie v průběhu ustavování beztrždní společnosti náboženství sama zaniknou nebo eventuálně budou vymýcena.

V intencích výše předestřených ideových myšlenek se pak obdobný „pohled na věc“ projevoval i např. v programech Komunistické internacionály.¹⁹ „Protináboženský program Internacionály odpovídal Leninovu postoji k náboženství. Lenin byl pro naprostou odluku církve od státu, ne však v tom smyslu, že stát bude vůči církvi neutrální, naopak musí ji mít pod trvalým dohledem, církve přitom nesmí zasahovat do věcí veřejných. Náboženství považoval Lenin za soukromou záležitost zaostalých občanů a církve za jejich soukromý „spolek“, který se prozatím bude trpět. Věřil, že náboženství bez opory státní moci zanikne samo. Stalin²⁰ si naproti tomu uvědomoval, zejména po zkušenostech z války, že náboženství je v národě stále ještě živé, že proto nevyumizí snadno a rychle. Opustil tedy zásadu odluky církve od státu a vrátil se prakticky, ovšemže ne formálně, ke starému carskému caesaropapismu²¹ - ke státní kontrole církve s konečným cílem likvidace náboženství. Postup však musel být opatrný. Církvi je třeba ponechat jen minimální životní prostor, říkal. Vyžadoval od ní maximum politické spolupráce, např. v boji za mír.“²² Stalin věřil, že spoluprací s marxismem se věřící postupně „převychovají“ v marxisty.

Ve všech zemích, kde se komunisté dostali k moci, rozpoutali nemilosrdný boj proti všem církvím a náboženským společnostem, jakož i proti náboženství.

---

¹⁸ Poprvé pojem „opium lidstva“ použil K. Marx. Náboženství parafrázoval jako „výraz bezmoci člověka vůči přírodním a později zvláštním společenským silám, sociálním antagonismům, odcizení, současně však výraz bezděčného protestu proti vší této bídě a bezmoci.“

¹⁹ Komunistická internacionála byla sdružením komunistických stran jednotlivých zemí. Založena byla z podnětu V. I. Lenina roku 1919 a rozpuštěna roku 1943.

²⁰ Josif Vissarionovič Džugašvili (1878 - 1953) - přezdívkou Stalin mu vybral Lenin („Muž z oceli“); v letech 1922 - 1952 generální tajemník KSSS a v letech 1941 - 1953 premiér SSSR.

²¹ Caesaropapismus - spojení nejvyšší světské moci a moci církevní v osobě panovníka.

²² VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 45-46.

„Sovětský model přístupu ke konfesněprávní otázce našel uplatnění všude tam, kde se komunistická nebo polokomunistická hnutí dostala k moci (před rokem 1939 v Mongolsku, Mexiku nebo Španělsku; po roce 1945 východoevropské země, Čína, Severní Korea, Kuba, Vietnam aj.). Specifické postavení mezi všemi těmito státy měla Albánie, kde komunistický diktátor Enver Hodža roku 1967 jakékoli náboženství zakázal.“²³

3.4 Náboženství vs. komunismus

Roku 1937 se ke komunistické ideologii oficiálně komplexně vyjádřila také katolická církev prostřednictvím encykliky²⁴ papeže Pia XI.²⁵ Komunismu se také dotýkaly i další listy papežů před Piem XI., jakož i po něm.²⁶

Encyklika papeže Pia XI. s názvem „Divini redemptoris“, která byla vydána v Římě o svátku svatého Josefa dne 19. března 1937, odmítla komunistická teoretická a ideologická východiska jako například jeho lživost, propagaci ateismu, ideu třídního boje, páchané zločiny, neúctu k jednotlivcům i ke skupinám ve společnosti.²⁷

V úvodu své encykliky se papež Pius XI. ke komunismu vyjádřil takto: „Po žalostném pádu Adama následoval svízelný zápas ctnosti s neřestmi jako následky prvotního hříchu. A odvěký záłudný pokušitel nikdy nepřestal svádět smrtelné lidstvo tím, že je podváděl klamnými sliby. Proto, jak běžel čas, zmatek následoval za zmatkem, až došlo k současným zvrácenostem, které všude buď již úděsně se projevíly, nebo nebezpečně hrozí. Ukazuje se, že svým rozsahem a svou prudkostí přesahují všechna pronásledování, která církev protrpěla. Tak zajisté lidstvo se dostává do nebezpečí, že upadne do barbarství ještě horšího, než bylo to, v němž dlouho žilo před příchodem Vykupitele. Jistě již chápete, že mluvím

---

²³ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 57.

²⁴ Z řec. en kyklo - obecný, obíhající; papežský okružní list adresovaný původně biskupům, dnes zpravidla i kněžím a věřícím na celém světě; je dokumentem neprávní povahy.

²⁵ Pius XI. (1857 - 1939) - před zvolením Ambrogio Damiano Achille Ratti; v letech 1922 - 1939 papež katolické církve.

²⁶ Např. sylabus papeže Pia IX. s názvem „Syllabus seu collectio errorum modernum“ z roku 1846, encyklika papeže Lva XIII. s názvem „Quod apostolici, uneris“ z roku 1878, encyklika papeže Pia XI. s názvem „Quadragesimo anno“ z roku 1931 a později vícekrát i Pius XII.

²⁷ Stalo se tak necelý týden po vydání encykliky „Mit brennender Sorge“, která odsoudila německý nacionální socialismus.

ohroživém nebezpečí bezbožného komunismu. Jde mu vlastně o úplný rozvrat společenského řádu a přímo ze základu vyvrací křesťanský způsob života.“²⁸

K názorům, šíření a následkům komunistické ideologie papež Pius XI. v šestnáctém roce svého pontifikátu napsal následující: „Názory, které komunisté hlásají, a to usilovněji než kdy dříve takové názory se hlásaly, předstírají, že přinášejí chudým lidem ulehčení. Nesprávný pojem spravedlnosti, rovnostářství a bratrské sounáležitosti pracujících prostupuje svým překrouceným, nepravdivým smyslem všechno, co komunisté tvrdí a o co usilují, takže davy svedené svými klamnými sliby vznětlivě rozvášní tak, jako by je napadli tou nejprudší nákazou. A to se jim opravdu daří tím snáze v této době, kdy nerovnoměrně rozdělený majetek způsobuje neobvyklou nouzi, a to nejen několika málo lidem. Vychloubají se dokonce a tváří se jakoby jejich názory byly příčinou hospodářského pokroku. Ale kde pokrok skutečně nastal, tam k němu došlo nepochybně z jiných příčin. Na příklad proto, že nákladná průmyslová výroba byla zavedena v zemích, kde dosud nebyla; nebo že obrovská přírodní bohatství ziskuchtivě se dobývala bez jakéhokoliv ohledu na životní prostředí, nebo konečně proto, že se tam tvrdě a krutě vynucovaly nejtěžší vyčerpávající práce. [...] Jak je možné, že takové názory vážně vědecky již překonané a každodenní zkušeností vyvrácené, mohou se šířit tak rychle po celém světě? To se vysvětlí, jestliže uvážíme, že málokdo může zcela prohlédnout, co komunisté chtějí, a k čemu skutečně směřují, a že naproti tomu mnozí snadno podléhají jejich lstivým svodům, které dotvrzují pouhými sliby. Ti, kdo to dělají, vydávají lži za pravdu, že totiž pouze chtějí zlepšit postavení pracujících a také náležitě napravit všechno, co tzv. liberálové dělali nesprávně; a že chtějí rovnoměrně rozdělit majetek. Každý chápe, že to všechno nepochybně lze provést zákonným způsobem. [...] Zatím však smutně sleduji výsledky úsilí šířit tyto názory. Kdekoliv totiž komunisté nabyli moci a mohli vládnout, tam, jak otevřeně sami to tvrdí, se snažili jakýmkoliv způsobem úplně zničit základy křesťanského náboženství a způsobu života a v myslích lidí, především mládeže, zcela potlačit vzpomínku na ně. Biskupy a kněze vyháněli ze země, odsuzovali je k práci v dolech, prostřelovali je žhavými střelami nebo nelidským způsobem je zabíjeli. Prosté věřící vyslýchali, když bránili svatyně, trýznili je, pronásledovali, vláčeli je k soudu a do vězení. [...]“²⁹

²⁸ Okružní list Pia XI. Divini Redemptoris, tentokrát ještě naléhavěji do vlastních řad. (<http://www.kebrle.cz/katdocs/DiviniRedemptoris.htm>). Cit. ke dni 20. února 2012.

²⁹ Okružní list Pia XI. Divini Redemptoris, tentokrát ještě naléhavěji do vlastních řad. (<http://www.kebrle.cz/katdocs/DiviniRedemptoris.htm>). Cit. ke dni 20. února 2012.

4. Přístup státu k církvi

4.1 Období Rakousko-Uherska (od roku 1874)

V květnu 1874 přijal předlitavský parlament sérii církevních zákonů. Nejdůležitějšími byly:

- 1) zákon č. 50/1874 ř. z., o vnějších poměrech katolické církve (katolický zákon);
- 2) zákon č. 51/1874 ř. z., o příspěvcích do náboženského fondu (zákon, jímž se vyměřují příspěvky k náboženskému fondu na uhrazení potřeb na účely církve katolické);
- 3) zákon č. 68/1874 ř. z., o zákonném uznání společností náboženských.

Na koncipování a obsah „katolického zákona“ neměla katolická církev žádný vliv. Zákon uznával autonomii v duchovních záležitostech, v ostatních věcech katolickou církev bezvýhradně podřídil státní správě. I nadále totiž stát, resp. rakousko-uherský císař, jmenoval arcibiskupy a biskupy, přičemž knězem se tak mohla stát výhradně toliko osoba s rakouským státním občanstvím, mravně způsobilá, bezúhonného chování, proti níž neměly státní orgány žádných námitek.

Velká část ustanovení zákona č. 50/1874 ř. z. se věnovala i otázkám hmotného zabezpečení duchovních a církevního majetku.

Stát přispíval římskokatolickým duchovním formou kongruy,³⁰ která byla zavedena tzv. kongruovými zákony č. 47/1885 ř. z. a č. 176/1898 ř. z. Duchovní evangelických církví však právní nárok na kongruu neměli. Jejich církve byly podporovány formou státních dotací.

4.2 Období první Československé republiky (1918 - 1938)

„Zhroucení habsburské monarchie v závěru roku 1918 mělo pro obyvatele českých zemí dalekosáhlé, především politické důsledky. Ty se pak odrazily také v celé řadě dalších oblastí - sociální, ekonomické, právní i náboženské.“³¹

Vznikl nový československý stát, vyhlášený dne 28. října 1918.

---

³⁰ „Kongrua (congrua sustentatio) - plat, zaručený občanským zákonem jako nejnížší příjem duchovního ve veřejné duchovní správě. Kongruou jest rozumět náklad na výživu kněze, přičemž pojmem ‚výživa‘ jest rozumět ve smyslu zákona o právu rodinném nejen stravné, ale i výlohy na nutnou obsluhu, šaty, byt, knihy, časopisy, noviny, cestování, kulturní život atd. [...]“ MERELL, Jan a kol. *Malý bohovědný slovník*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1963, str. 252.

³¹ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 122.

První Československá republika převzala na základě recepční normy (čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého)³² rakousko-uherské zákonodárství i v konfesněprávních záležitostech.

Postavení církví a náboženských společností bylo odlišným způsobem upraveno v českých zemích (Čechy, Morava, Slezsko), kde byly recipovány předpisy rakouské (předlitavské), a na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde došlo k recepci předpisů uherských (zalitavských).

Postavení církví a náboženských společností v „českých zemích“ tak upravoval říšský zákon č. 50/1874 ř. z., o vnějších poměrech církve katolické (katolický zákon). Postavení církví evangelických pak rakouské (později tedy i československé) zákonodárství upravovalo (tzv. protestantským) císařským patentem č. 41/1861 ř. z.

Po roce 1918 doznala náboženská situace v českých zemích některých dílčích změn.

Primárně došlo ke vzniku nových církví a náboženských společností (např. Církev československá, Církev pravoslavná, Českobratrská církev evangelická, Unitáři).

Dne 8. listopadu 1918 oznámil Svatý stolec, že uznává změny, ke kterým došlo v důsledku 1. světové války. K oficiálnímu navázání diplomatických styků mezi Prahou a Vatikánem došlo v letech 1919 - 1920.

Prvorepubliková pozemková reforma (1918 - 1920) se dotkla nejvíce majetkových statků církve katolické. „Ostatní církve a náboženské společnosti prakticky žádný větší nemovitý majetek nevlastnily.“³³ Národní shromáždění ČSR přijalo mj. tyto zákony:

- 1) zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků;
- 2) zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového (záborový zákon);
- 3) zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o Pozemkovém úřadu;
- 4) zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., přidělový zákon;
- 5) zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek (náhradový zákon).

---

³² Cit. čl. 2: „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“
Zdroj: ASPI.

³³ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 126.

„Pozemková reforma se týkala tzv. ‚velkých pozemkových majetků‘, jimiž se rozuměly soubory nemovitostí s výměrou větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha jiné půdy, náležející na území ČSR jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům. To, co tyto limity přesahovalo, stát konfiskoval a přidělil drobným soukromým rolníkům. Za vyvlastněný majetek pak byla poskytnuta určitá náhrada, byť ne zcela adekvátní.“³⁴

Na základě těchto zákonů ztratily církve a náboženské společnosti cca 16% půdy, jež doposud vlastnily.

Československá ústava, kterou přijalo Národní shromáždění ČSR dne 29. února 1920, obsahovala mimo jiné garanci základních náboženských a církevních práv.

„Všem obyvatelům ČSR bylo zaručeno právo vykonávat veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru, pokud to nebylo v rozporu s veřejným pořádkem a řádem nebo s dobrými mravy. K účasti na jakémkoli náboženském úkonu, s výhradou práv plynoucích z moci otcovské nebo poručenské, nesměl být nikdo nucen, a to ani přímo, ani nepřímo. Ústava také deklarovala rovnost všech konfesí před zákonem. Ačkoli původní vládní návrh ústavní listiny počítal také s proklamací odluky církví od státu (znění příslušného ustanovení mělo mít následující podobu: ‚*Rozluku státu od církví upraví zvláštní zákony*‘), pro odpor především křesťansky orientovaných poslanců nakonec definitivní znění ústavy z roku 1920 jakoukoli zmínku o odluce neobsahovalo.“³⁵ Myšlenka rozluky církví a náboženských společností a státu tak přestala být rázem politicky aktuální a stala se spíše možností akademickou.³⁶

V dubnu 1925 přijalo československé Národní shromáždění tzv. interkonfesijní zákon (zákon č. 96/1925 Sb. z. a n., o vzájemných poměrech náboženských vyznání). Jelikož stále platily a byly účinné recipované normy rakousko-uherské, které byly odlišné pro české země a pro Slovensko, byla hlavním záměrem této nové legislativy právní unifikace a komplexní úprava vzájemných vztahů státu a církví a náboženských společností.

Důležitou změnou pro celé Československo bylo zrovnoprávnění stavu „bez vyznání“ s ostatními náboženskými vyznáními.³⁷

³⁴ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 126-127.

³⁵ Tamtéž, str. 130.

³⁶ Podrobněji viz např. PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu III. - IV. (1920 - 1922)*. 4. vydání. Praha: Academia, 2003, str. 53-67.

³⁷ Dříve tuto zásadu explicitně upravovalo jen předlitavské zákonodárství.

S ohledem na zastaralost úpravy z dob Rakousko-Uherska (zejména již nedostatečnou výši vyplácených prostředků v důsledku znehodnocení měny inflací) byl přijat v červnu 1926 zákon č. 122/1926 Sb. z. a n., o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných, případně recipovaných (kongruový zákon), a na něj navazující nařízení vlády č. 124/1928 Sb. z. a n., o úpravě platů duchovenstva, které bylo přijato 17. července 1928.

Podle těchto právních předpisů byly církve a náboženské společnosti na území ČSR rozděleny do tří kategorií:

- 1) kongruální církve a náboženské společnosti (Církev řeckokatolická, římskokatolická a pravoslavná);
- 2) dotační (nekongruální) církve a náboženské společnosti (např. Českobratrská církev evangelická, Církev československá);
- 3) ostatní církve a náboženské společnosti (nemající nárok na kongruu a ani na dotaci).

Roku 1928 došlo k úpravě vzájemných vztahů mezi Československou republikou a Vatikánem. Obě smluvní strany zvolily netradiční formu oboustranné výměny diplomatických sdělení na vládní úrovni.³⁸ Dohoda z roku 1928, označená jako *Modus vivendi*, která vstoupila v platnost 2. února 1928, mj. obsahovala:

- 1) delimitaci (vymezení) československých katolických diecézí tak, aby se kryly s novými poválečnými státními hranicemi;³⁹
- 2) vymezení kompetencí představených řeholních řádů;
- 3) úpravu jmenování katolických biskupů a arcibiskupů.⁴⁰

4.3 Období druhé Československé republiky (29. září 1938 - 15. března 1939)

Mnichovskou smlouvou (diktátem) z 29. září 1938⁴¹ představitelé čtyř evropských velmocí (Německa, Itálie, Francie, Velké Británie)⁴² nařídili jako

---

³⁸ Svatý stolec si uvědomoval specifické československé poměry, zejména díky všeobecně známému negativnímu postoji T. G. Masaryka k církvi a mezinárodněprávní subjektivitě Vatikánu, díky níž klasická forma konkordátu - kterou by musel signovat i prezident - nebyla možná. S takovýmto postupem smířený prezident proto zůstal mimo hru.

³⁹ Částečná delimitace československých katolických diecézí byla provedena na základě Modu vivendi tzv. cirkumskripční bulou „Ad ecclesiastici regiminis incrementum“, kterou vydal dne 2. září 1937 papež Pius XI. Text buly se stal součástí právního řádu ČSR.

⁴⁰ Text Modu vivendi se stal součástí právního řádu ČSR až v roce 1937.

⁴¹ Mnichovská smlouva byla dojednána 29. září 1938. Ve všech jazykových zněních pak byla podepsána až po půlnoci, tedy 30. září 1938. 30. září 1938 pak byla také předána (pouze v předpokojí) přítomným československým zástupcům.

ultimátum Československu odstoupit nacistickému Německu, posléze i Maďarsku a Polsku, hospodářské a strategické pohraniční oblasti.

Okleštěná republika, oslabená dále udělením autonomie Slovensku a Podkarpatské Rusi, byla za nečinnosti západních spojenců i s jejich tichým souhlasem fakticky vydána zcela do libovůle Německa a napospas i jeho další agresi. Na odstoupeném území tzv. Sudet s okamžitou platností přestal být účinný československý právní řád a byl nahrazen modifikovaným právním pořádkem německým.

4.4 Období Protektorátu Čechy a Morava (16. březen 1939 - květen 1945)

Dne 16. března 1939 vyhlásil říšský vůdce Adolf Hitler Protektorát Čechy a Morava (Böhmen und Mähren) začleněný do Velkoněmecké říše.

„Třebaže některé atributy státnosti zůstaly nadále zachovány (prezident, vláda, správa), šlo o ryze formální autonomii, neboť prakticky veškeré dění určovalo Německo prostřednictvím říšského protektora pro Čechy a Moravu. Nacistická okupační správa si vyhradila možnost vydávat právní předpisy závazné pro Protektorát Čechy a Morava, jakož i převzít v případě potřeby výkon veřejné správy říší.“⁴³

V období Protektorátu byly aplikovatelné, a to nejen v otázkách církevních a náboženských, tři zcela odlišné právní systémy:

- 1) protektorátní,
- 2) německý,
- 3) polský.

Období nacistické okupace dominovalo flagrantní porušování veškerých lidských práv a svobod, náboženských nevyjímaje, s různě odstupňovanou perzekucí, často bez ohledu na jakýkoliv relevantní právní titul. Mezi restriktivní a likvidační opatření proti církvím a náboženským společnostem patřili mj. koncentrační tábory, zásahy proti církevnímu školství, konfiskace církevního majetku movitého i nemovitého, likvidace některých klášterů a řádů.

Zcela samostatný, pro člověka nepochopitelný, příběh tvořily drakonické zásahy nacistů zejména proti židovství a pravoslaví.

---

⁴² Za Německo Adolf Hitler, za Itálii Benito Mussolini, za Francii Édouard Daladier a za Velkou Británii Arthur Neville Chamberlain.

⁴³ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 136.

4.5 Poválečné období (květen 1945 - 1948)

Absenci činnosti parlamentu řešila exilová československá „státní správa“ v době 2. světové války a několik měsíců po osvobození republiky americkou a rudou armádou (květen 1945) tak, že udělila prezidentu Edvardu Benešovi mimořádnou pravomoc - zmocnění vydávat (po slyšení a vyjádření státní rady) dekrety (tzv. Benešovy dekrety).

Jedním z významných, ne-li nejvýznamnějším, byl Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úředního věstníku československého, o obnovení právního pořádku, ze dne 3. srpna 1944.⁴⁴ Ten ve svém článku 1 prohlašoval všechny právní předpisy vydané v době od 30. září 1938 za nicotné.⁴⁵

To se dotýkalo i předpisů konfesněprávní povahy.

Další prezidentské dekrety, např. č. 5/1945 Sb.⁴⁶ a č. 12/1945 Sb.,⁴⁷ řešily mj. i konfiskaci církevního majetku klášterů v pohraničí, jejichž řeholníci byli většinou německé národnosti.

Po volbách v roce 1946, ve kterých již zvítězila KSČ a stala se stranou vládnoucí, přinesl napětí ve vztazích mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi, zejména církví katolickou, rok následující.

Dne 11. července 1947 byl Národním shromážděním Republiky československé schválen zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy [myšlen zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového (záborový zákon)]. Postupem podle přijatého zákona a jeho prováděcích právních předpisů, byl církvím odejmut další nemovitý majetek. Účinností tohoto zákona byl „záborový“ limit (150, resp. 250 ha) dle prvorepublikového zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., výrazně snížen na hodnotu (výši) 50 ha.

---

⁴⁴ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 byl uveřejněn v č. 3 V. ročníku Úředního věstníku československého, který byl vydán v Londýně dne 14. listopadu 1944.

⁴⁵ Cit. čl. 1., (1) *Ústavní a jiné právní předpisy československého státu, vydané do 29. září 1938 včetně, pocházejí ze svobodné vůle československého lidu a jsou československý právní řád. (2) Předpisy vydané v oblasti tohoto řádu v době, kdy československý lid byl zbaven své svobody (doba nesvobody), nejsou součástí československého právního řádu. Doba nesvobody jest doba ode dne 30. září 1938 až do dne, který bude určen vládním nařízením.*“ Zdroj: ASPI.

⁴⁶ Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

⁴⁷ Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

4.6 Období komunistické diktatury (od 25. února 1948)

Po 25. únoru 1948 nastalo období komunistické totalitní diktatury, řízené z Moskvy.

V období velkých změn, kdy československý stát procházel sociálními a politickými obměnami, vznikaly v jistém smyslu i nové předpoklady pro činnost církví a náboženských společností ve společnosti.

Komunistická vláda z počátku hleděla na náboženství jako na trvalý společenský jev, světonázor a přála si ideologickou toleranci.

V této „rané“ poúnorové době odmítal stát konflikt mezi náboženstvím a materialismem. S ohledem na tehdejší čerstvé a krátké působení lze spekulovat s podezřením, že chtěl naopak stát chránit „svou ideologii“ před náporom ideologie náboženské, z které mohl mít i obavu.

Poté, co se KSČ zmocnila vlády a později i všech klíčových pozic ve státní správě, mohla se v plném rozsahu věnovat realizaci jedné ze svých ideových myšlenek - likvidaci náboženství a jeho nahrazení vlastní marxisticko-leninskou ideologií.

Z propagandistických důvodů ovšem komunistický československý stát nadále navenek prezentoval, že se snaží o dobré vztahy a snášenlivost mezi státem a církvemi, resp. mezi státem a náboženstvím. Následné dění bylo diametrálně odlišné.

Do církevních záležitostí totiž začali zasahovat komunisté záhy svévolně. Například již 27. února 1948, tj. dva dny po „převzetí“ moci, zastavili komunisté vydávání většiny českých a slovenských křesťanských periodik,⁴⁸ zbývající cenzurovali.

V rychlém sledu událostí došlo k destrukci laických sdružení věřících a tělovýchovných organizací jako Orel, YMCA, YWCA apod.

Dne 21. března 1948 byl přijat v návaznosti na zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě), který výrazně rozšiřoval kritéria pro konfiskaci pozemků v podstatě na veškerou půdu větších vlastníků. Cílem bylo získat zábořem a parcelací církevních statků pro politiku komunistické strany malé a střední zemědělce.

---

⁴⁸ Na veřejnost byla prezentovaným důvodem tiseň vznikající z nedostatku papíru.

Dále byl přijat např. zákon č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení, nebo zákon č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče.

„Záborová“ opatření v letech 1947 a 1948 se výrazně dotkla prakticky všech církví a náboženských společností. Takto přišly církve a náboženské společnosti téměř o veškerý (nejen nemovitý) majetek (s výjimkou far, farních zahrad, kostelů a budov klášterů), který byl pro ně nejen ekonomickou základnou. Ocitly se tak v pozici absolutní hospodářské a ekonomické závislosti na československém státu.

Přestože jak zákon č. 142/1947 Sb., tak zákon č. 46/1948 Sb. počítal s finanční kompenzací za zabrané nemovitosti, ve skutečnosti vyplacena nikdy žádná nebyla. „Náprava tohoto stavu, jenž byl v rozporu dokonce i s právním řádem totalitního komunistického státu, nebyla zjednána ani po obnovení klasického demokratického stylu vlády po roce 1989.“⁴⁹

V některých případech došlo ke konfiskaci majetku církví a náboženských společností pouhou faktickou cestou (tj. bez právního důvodu), in eventum v rozporu s tehdy platnými právními předpisy.

„V den třetího výročí ‚osvobození naší vlasti slavnou Sovětskou armádou‘ odhlasovalo Národní shromáždění novou ústavu - Ústavu 9. května“⁵⁰ (ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky). Nahradila dosud platný ústavní zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., z něhož v podstatě převzala téměř všechna ustanovení týkající se svobody svědomí a vyznání.

„Stejně jako ústava z roku 1920 neupravuje ani ústava z roku 1948 postavení církví a náboženských společností. Všechna ustanovení o náboženské svobodě se shodně v obou ústavách týkají pouze jednotlivých občanů“⁵¹ - mj. tak zaručovala svobodu svědomí, garantovala právo občanů vyznávat jakoukoli náboženskou víru soukromě i veřejně, proklamovala, že víra nebo přesvědčení nesmí být nikomu na újmu. Navíc Ústava 9. května zavádí u nás poprvé na „ústavní úrovni“ pojem „bezvyznání“, který postavila na roveň všem náboženským vyznáním.⁵²

⁴⁹ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 140.

⁵⁰ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 20.

⁵¹ Tamtéž, str. 21.

⁵² Přehled ustanovení, které upravovaly svobody svědomí a vyznání v Ústavě 9. května. Cit.:

Prezident Edvard Beneš ji odmítl podepsat a 2. června 1948 abdikoval.⁵³ Vstoupila proto v platnost až od 14. července 1948, kdy ji podepsal nově zvolený prezident Klement Gottwald.

„Ačkoli Ústava 9. května neobsahuje jediné výslovně protináboženské ustanovení, anticipuje zdánlivě nevinná věta, že se nedovoluje zneužívat náboženské úkony ‚k nenáboženským účelům‘,⁵⁴ zárodek budoucího konfliktu mezi státní moci a věřícími. Pod záminkou, že nejde o náboženské cíle, se zanedlouho bránilo biskupům projevit veřejně v kázáních, pastýřských listech, ve sdělovacích prostředcích nesouhlas se zásahy státu proti církvi a náboženství. U článků zajišťujících jiné než náboženské svobody nemá ústava podobná omezující ustanovení. Ústava tedy měla skrytý proticírkevní osten.“⁵⁵ Toto ústavní ustanovení tak bylo následně nejvíce zneužíváno a dezinpretováno komunistickou totalitní mocí proti všem církvím a náboženským společnostem.

Ale i ostatní ústavou pozitivizovaná individuální i kolektivní práva a svobody však byly hrubě porušovány.

Dne 24. října 1948 nabyl platnost zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. „Pružnost některých paragrafů nového zákona legalizovala zásahy orgánů moci proti ‚třídnímu nepříteli‘, proti církvi, kněžím a věřícím. Zákon č. 231 se stal pojmem ‚padesátých let‘. (V době Pražského jara 1968 nazvali podle něho bývalí političtí vězni svou na pár měsíců povolenou organizaci Klub 231).“⁵⁶ Účinný byl do 31. července 1950.

„§ 15

(1) Svoboda svědomí se zaručuje.

(2) Světový názor, víra nebo přesvědčení nemůže být nikomu na újmu, nemůže však být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost uloženou mu zákonem.

§ 16

(1) Každý má právo vyznávat soukromě i veřejně jakoukoli náboženskou víru nebo být bez vyznání.

(2) Všechna náboženská vyznání a bezvyznání jsou si před zákonem rovna.

§ 17

(1) Každý má volnost provádět úkony spojené s jakýmkoli náboženským vyznáním nebo bezvyznáním. Výkon tohoto práva však nesmí být v neshodě s veřejným pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoluje se zneužívat ho k nenáboženským účelům.

(2) Nikdo nesmí být přímo ani nepřímo nucen k účasti na takovém úkonu.“ Zdroj: ASPI.

⁵³ Nová ústava byla dokončena v hlavních rysech před „únorem“, poúnorové zásahy do znění ústavy, kvůli nimž ji prezident Beneš rezolutně odmítl podepsat, se netýkaly náboženských práv a svobod. Prezident Beneš zemřel 7. září 1948.

⁵⁴ Viz § 17 odst. 1 in fine Ústavy 9. května (pozn. aut.).

⁵⁵ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 21.

⁵⁶ Tamtéž, str. 50.

Orgány činné v trestním řízení považovaly za notorietu, tedy skutečnost obecně známou, kterou není třeba dokazovat,⁵⁷ to, že každý styk s Vatikánem měl špionážní charakter.

Paralelně probíhala v napjaté atmosféře církevně-politická jednání. Církvi šlo o přijatelnou koexistenci se státem a byla tudíž ochotna přistoupit na kompromisy, avšak její ústupky měly své meze. Druhé straně šlo pak o jediné - dostat církve do svého područí.

Když se komunistickým vyjednávačům nepodařilo církve a náboženské společnosti dostat pod státní moc jednáním s jejich nejvyššími představiteli, nastolila KSČ tzv. tvrdý kurs s ostřejší ofenzivou a prohlásila církve za nepřítel číslo jedna.

„Církevní šestka“ ÚV KSČ ve složení Čepička, Fierlinger, Kopecký, Široký, Clementis a Nejedlý,⁵⁸ následně dirigovala proticírkevní tažení.

V březnu 1949 přijalo vedení KSČ tzv. Karlovarský program. Cílem bylo úplné ovládnutí církevního života za použití metod, nerespektující garantovaná ústavní práva a svobody. Komunisté také plánovali znemožnit katolickým biskupům styk s papežem, posléze vrazit klín i mezi biskupy a kněze, připravit likvidaci řádů a řeholí, odměňovat a zvýhodňovat kněze slabého nebo pokrokového charakteru, zavést schvalovací povinnost pro církevní shromáždění mimo kostel⁵⁹ atd.

Okolnosti a události proběhlé v zemích tehdejšího východního bloku, tedy i v Československu, posléze přiměly dne 1. července 1949 Svaté ofícium v Římě k vydání exkomunikačního⁶⁰ dekretu,⁶¹ který byl platný pro katolickou církev. Jím

---

⁵⁷ K tomu srov. § 121 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění.

⁵⁸ 1) JUDr. Alexej Čepička (1910 - 1990) - předseda komise, tehdy ministr spravedlnosti, generální tajemník a předseda komise pro církevní a náboženské otázky ÚAV NF;

2) Zdeněk Fierlinger (1891 - 1976) - tehdy náměstek předsedy vlády;

3) Václav Kopecký (1897 - 1961) - tehdy ministr informací, první náměstek předsedy vlády;

4) Viliam Široký (1902 - 1971) - tehdy náměstek předsedy vlády, předseda KSS;

5) JUDr. Vladimír Clementis (1902 - 1952) - tehdy ministr zahraničních věcí;

6) Prof. Zdeněk Nejedlý (1878 - 1962) - tehdy ministr školství, věd a umění.

⁵⁹ I když tím neměla být dotčena svoboda shromažďovací, kterou zaručoval § 24 Ústavy 9. května. Cit. § 24:

„(1) *Právo shromažďovací a spolčovací se zaručuje, pokud se tím neohrožuje lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád.*

(2) *Výkon těchto práv upravují zákony.*“ Zdroj: ASPI.

⁶⁰ „Exkomunikace (klatba církevní) - nejpřísnější církevní trest, který stihne pokřtěného pro závažný vnější přestupek církevního zákona. Exkomunikace je trestem léčebným, který odlučuje provinilce z vnějšího duchovního společenství s ostatními věřícími, tj. odlučuje ho od účastenství na svátostech, svátostinách, církevních úřadech, úkolech a církevního pohřbení. Exkomunikaci může být provinilec stížen buď samým spácháním činu nebo vynesením církevně soudního výroku nebo vyhlášením a vyhotovením exkomunikačního dekretu Svatou Stolicí (vitandus). Trestu exkomunikace může být provinilec zproštěn za podmínek Kodexem stanovených toliko

bylo zakázáno katolíkům členství v komunistických stranách, neboť tyto zaujímají evidentně protikřesťanské stanovisko a hlásají pro církev neakceptovatelný materialistický (ateistický) názor. Tento dekret papež Pius XII. podepsal již dne 28. června 1949.

„Československá vláda bezprostředně na to vyhlásila, že církevní tresty uložené československým občanům z politických důvodů pro spolupráci se státní mocí jsou neúčinné a neplatné. Státní orgány zakázaly čtení exkomunikačního dekretu a nařídily přísně trestat každého, kdo by zákazu neuposlechl. Pokud by se někdo pokusil aplikovat exkomunikační dekret na naše poměry, měl být zbaven úřadu a postaven před soud. Propaganda obviňovala církev, že se exkomunikacemi uchyluje k metodám středověké inkvizice.“⁶²

Mezitím vláda připravovala „církevní zákony“ (proticírkevní zákony), kterými mělo dojít k hospodářskému zabezpečení církví a náboženských společností státem.

Katoličtí biskupové se na Trnavské biskupské konferenci v srpnu 1949 shodli v tom, „že přijetí nových zákonů by znamenalo závislost církve na benevolenci státního aparátu a konec kněžské stavovské svobody. Navrhovali, aby místo nových zákonů se pouze novelizoval zákon o kongregaci z roku 1926. Lidově demokratický stát dovedně využíval mezer v zákonné úpravě církevních poměrů a systémem vyhlášek, oběžníků a směrnic církev stále více sešňeroval. Nové zákony měly legalizovat a zdokonalit dosud právně vágní a sporná proticírkevní opatření.“⁶³

---

rozhřešením (absolucí).“ MERELL, Jan a kol. *Malý bohovědný slovník*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1963, str. 150.

⁶¹ Oficiální název: „Dekret Posvátné kongregace Svatého Oficia, jímž se odstraňují pochybnosti o těch, kteří vstoupili do komunistických stran nebo podporují jejich činnost“. Místo Svatého Oficia se dnes užívá název Kongregace pro nauku víry. Tento dekret nebyl nikdy zrušen. Úplné znění např. HRDINA, Ignác Antonín. *Texty ke studiu konfesního práva I. Evropa a USA*. Praha: Karolinum, 2006, str. 203-205.

⁶² VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 91.

⁶³ Tamtéž, str. 92-93.

5. Přijímání (přijetí) „církvních zákonů“

5.1 Postupný vývoj

Připomínám, že komunistická vláda v „rané“ poúnorové době hleděla na náboženství jako na trvalý společenský jev, světonázor a přála si ideologickou toleranci.

„Nezávislost si po ‚únoru‘ tudíž zachovaly jen církve. Komunistická strana by je byla ráda včlenila do Národní fronty a dostala tak do svého područí, ale nenalezla způsob, jak to udělat. V konfrontaci s náboženstvím narazila na fenomén neznámý, nepochopitelný, vymykající se dosavadní politické zkušenosti. Problém spočíval především v katolické církvi, nejpočetnější z křesťanských denominací, ideově a organizačně stmelené, nadnárodní, s hlavou a vrcholnými orgány mimo hranice státu. Komunisté ji proto začínali označovat za nepřítele číslo jedna a netajili se tím záměrem, že ji chtějí zlikvidovat v dohledné budoucnosti společně i se samotným náboženstvím. Nechtěli ji však vyhlásit boj. Rádi by ji byli získali jako spojence aspoň pro některé budoucí politické záměry. Církev se tak ocitla v náročné situaci.“⁶⁴

Ústřední akční výbor Národní fronty, resp. jeho náboženská komise, při schůzkách se zástupci církví a náboženských společností během let 1948 a 1949, jejichž programem bylo chystané přijetí nového církevního zákona (v té době nesl název „O státní úhradě osobních a věcných potřeb církví“), ústy ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky opakovaně proklamoval, že státní orgány nikdy neohrožovaly náboženství, ani jeho výkon.

Dále se zástupcům církví a náboženských společností dostalo ujištění, že vše bude „při starém“ (bylo vůbec možné a myslitelné, aby vše zůstalo „při starém“, když tehdejší společnost i celé státní zřízení procházelo totální transformací?), jen vydržování kněží převezme stát. Účelem zákona mělo být, aby všechna jeho ustanovení byla ku prospěchu všech církví a aby tak ustala nedůvěra mezi (komunistickým) státem a jednotlivými církvemi. Vše tak stát činil proto, že nechtěl, aby nastala odluka (oddělení),⁶⁵ a nechtěl ani „státní“ církve.

Za všechnu tuto „shovívavost“ požadoval stát od církví a náboženských společností pouze loajalitu.

---

⁶⁴ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 13.

⁶⁵ V případě odluky by totiž ztratil komunistický totalitní stát možnost církve a náboženské společnosti ovládat.

Během posledních jednání bylo zástupci státu konstatováno, že zákon bude uzákoněn v každém případě, i když (nejpočetnější) římskokatolická církev s ním nakonec neprojeví veřejně souhlas,⁶⁶ jelikož úhrada výloh se zákonem spojená již byla zajištěna Ministerstvem financí. Bylo přislíbeno, že následně budou vydána zvláštní prováděcí nařízení, ve kterých se bude přihlížet ke zvláštnostem jednotlivých církví a náboženských společností působících v tehdejší Československu, v nichž bude respektována specifická vnitřní struktura a autonomie v personálních otázkách každé z církví. Avšak neustálá ujišťování např. o státní podpoře a personální autonomii, měla fungovat jen jakousi „všeobecnou“ diskuzi s jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi.⁶⁷

Je na místě zdůraznit, že zástupci jednotlivých církví a náboženských společností, byli pozváni na „jednání“ se státními představiteli o chystané nové církevní legislativě, během kterých jim bylo ovšem několikrát zdůrazňováno, že zákony budou schváleny a vyhlášeny tak jako tak.

Církev a náboženské společnosti tak byly pragmaticky „vtaženy do hry“, která záhy přerostla do inscenace slavnostního vyhlášení zákonů. Už bylo jen nezbytné zajistit - k patřičné státní „propagaci“ - zástupce veřejných sdělovacích médií.

5.2 Důvodová zpráva k „církevním zákonům“

Dne 15. července 1949 byl zákon - avšak v nové (druhé) podobě - schválen Ústředním akčním výborem Národní fronty.

Následně během července 1949 byla rozeslána představitelům církví a náboženských společností důvodová zpráva k zákonu „O státní úhradě osobních a věcných potřeb církví a náboženských společností státem uznaných“.⁶⁸

V této důvodové zprávě se uvádí: *„Zákon ,o státní úhradě osobních a věcných potřeb církví a náboženských společností státem uznaných‘ se vydává v duchu zásad ústavy 9. května, odstraňuje se jím nerovný poměr státu k jednotlivým vyznáním. [...] Tím, že stát přejímá péči o hmotné předpoklady, ponechává církvím plnou svobodu při plnění jejich náboženského a mravního*

---

⁶⁶ Souhlasně se nevyjádřila nejen římskokatolická církev, ale např. ani Českobratrská církev evangelická. K tomu srov. OTTER, Pavel. *Církevní politika 1949*. Heršpice: Evangelické manufakturní alternativní nakladatelství, 1992, str. 29-56.

⁶⁷ Po většinou to byly spíše cynické lži.

⁶⁸ K důvodové zprávě byl připojen dodatek, který obsahoval změny v textu zákona.

poslání. Stát respektuje vnitřní zřízení a svébytnost církvi a klade základy k jejich plnému, rovnému a svobodnému rozvoji. Zákon je výrazem dobrého poměru státu ke všem vyznáním a je současně důsledkem rozhodné vůle církvi zachovat plnou loyaltitu k lidově demokratickému zřízení a bdít nad tím, aby v obvodu jejich působnosti nebylo náboženství zneužíváno k účelům nenáboženským, či dokonce protistátním. [...] Duchovní jsou zaměstnanci církvi a náboženských společností. Stát jim však poskytuje služební požitky podle analogie veřejných zaměstnanců. Služební požitky náleží pouze těm duchovním ve veřejné duchovní správě a duchovní administrativě, kteří působí se souhlasem státní správy. [...] Důvodem odepření souhlasu státního mohou být pouze politické výhrady proti osobě navrženého kandidáta.“⁶⁹

Nakonec však byla Národnímu shromáždění předložena „až“ třetí předloha zákona („Zákon o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem“), kterou schválila vláda koncem září 1949.

Tajně vypracovaná verze mezi červencem 1949 a koncem září 1949 nebyla vůbec s nikým z odpovědných zástupců církvi a náboženských společností konzultována, natož schválena.

Podstatnými změnami oproti původní předloze byly:

- 1) dalším (novým) zákonem zřízení Státního úřadu pro věci církevní;⁷⁰
- 2) změna názvu zákona (nyní: „Zákon o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem“) - odpadl tedy dodatek „státem uznaných“, díky kterému se de facto i de iure zrušil rozdíl mezi církvemi státem uznanými a neuznanými;
- 3) zákon se zobecnil jen na věci hlavní a kardinální; všechna konkretizace se přemístila do jednotlivých vládních (podzákonných) nařízení;
- 4) byly přidány ustanovení o rozpočtech a majetku církvi a náboženských společností (viz dále bod 6.2 - § 9 a § 10).

---

⁶⁹ OTTER, Pavel. *Církevní politika 1949*. Heršpice: Evangelické manufakturní alternativní nakladatelství, 1992, str. 57.

⁷⁰ Do té doby byl zástupcům církvi a náboženských společností prezentován jen záměr přijetí jednoho zákona, a to zákona, na základě kterého budou církve a náboženské společnosti finančně zaopatřovány československým státem.

5.3 Rozprava o „církvních zákonech“ při 35. zasedání Národního shromáždění

Po pečlivém jednání o předlohách zákonů ve výborech, došlo k jejich projednání dne 14. října 1949 při 35. plenární schůzi Národního shromáždění. Začátek schůze byl v 9:17 hodin.

Dle prezenční listiny bylo toho dne přítomno 268 poslanců.

„Již pohled na vyhrazené lóže a galerie sněmovny přesvědčil každého o velikém zájmu, se kterým duchovenstvo hledělo vstříc jednání. Prostory tyto byly naplněny do posledního místa duchovenstvem, které přišlo i z nejdlehlších krajů republiky. Celkem bylo přítomno na 200 kněží, z toho na 150 kněží římskokatolických. [...] Mnozí z těch duchovních, kteří se z různých příčin sněmovního jednání nemohli zúčastnit, poslali předsedovi Národního shromáždění dr. O. Johnovi pozdravné telegramy, v nichž vyjadřují naprostý souhlas s oběma zákony a oddanost našemu pracujícímu lidu a lidově demokratické republice. Ale přišli i laičtí věřící, přišli prostí občané, mezi návštěvníky prokvétaly úbory venkovských žen. Do schůze se dostavili téměř všichni ministři, poslankyně a poslanci byli přítomni v plném počtu. V tomto důstojném ovzduší jednalo Národní shromáždění o církvních předlohách.“⁷¹

Hned v úvodu navrhl předseda Národního shromáždění John, aby byly k rozpravě sloučeny první dva body denního pořadu 35. zasedání Národního shromáždění. Tyto body se týkaly za první: vládního návrhu zákona, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církvní, a za druhé: vládního návrhu zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

Bez námitek bylo spojení projednání těchto bodů schváleno.

Nejprve byl vyzván, aby vystoupil parlamentní zpravodaj prvního z předložených návrhů zákonů,⁷² slovenský poslanec Török. K vládnímu návrhu pronesl: „*Osnova zákona po jejím přijetí parlamentem provede sjednocení církvní agendy, aby všechny záležitosti týkající se církví byly řešeny v budoucnosti jednotně, objektivně, přehledně a rychle, čímž se zlikviduje starý stav roztržiténosti. Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církvní [...] řeší často vnější záležitosti církví a nijak se nedotýká jejich vnitřní struktury ani věci*

⁷¹ STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ. *Nové církvní zákony*. Praha: Státní úřad pro věci církvní, 1949, str. 8-9.

⁷² Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církvní.

*věroučných a mravoučných. Všichni duchovní bez ohledu na jejich církevní příslušnost, kteří mají kladný postoj k našemu státu a jeho lidově demokratickému zřízení, s radostí uvítají oba tyto zákony, které jich zbaví hmotných starostí a vrátí je tak k jejich původnímu poslání mezi věřícími: sloužit Bohu a vlasti. Po zbavení starostí existenčních si najdou dost času, aby svou radou a dobrým příkladem se účinně zapojili do budovatelského programu naší vlády, jehož cílem je povznést úroveň širokých vrstev pracujících, co je i nejvyšším příkazem božím - příkazem lásky k bližnímu.*⁷³

Parlamentní zpravodaj Török následně doporučil Národnímu shromáždění přijetí předkládané osnovy zákona, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, dle usnesení výborů.⁷⁴

K návrhu zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem pravil parlamentní zpravodaj, poslanec JUDr. Jan Havelka: *„Návrh zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem vytváří zcela nový život pro církve a náboženské společnosti, oprostuje církve od nekřesťanských, hmotných zájmů a vlivů, napravuje staleté křivdy na drobném duchovenstvu všech církví. Tímto zákonem končí období, kdy boháči mohli zneužívat církvi a náboženství pro svoje nízké, sobecké třídní zájmy proti pracujícímu člověku, a umožňujeme duchovním všech vyznání, aby kráčeli pevně s lidem vstříc naší společné šťastné budoucnosti. [...] Katolická hierarchie vlastnila obrovské velkostatky, přepychové paláce a zámky, žila ve svých sídlech obklopena houfy služebnictva a hájila až na světlé výjimky zájmy šlechty nebo později buržoasie. [...] Avšak i uvnitř katolické církve byly hluboké rozdíly. Zatímco vysoká hierarchie žila v lesku a slávě po boku vládnoucích tříd, prostí katoličtí duchovní, kaplani, faráři a děkani, žili s lidem, prožívali s ním dobré i zlé, znali jeho bolesti a tužby. [...] Vysoká hierarchie se nikdy vážně nesnažila sociální postavení nižšího duchovenstva zlepšit, poněvadž ve svém nedostatku bylo více vydáno na libovůli církevních velmožů. [...] Teprve po vítězství lidové demokracie jsme přistoupili k dílu, na které čekaly celé generace drobného duchovenstva. Pozemkovou reformou po únoru 1948 byly zabráný církevní velkostatky, které stavěly dříve katolickou hierarchii a bohaté kněžstvo po bok*

⁷³ Zdroj: Digitální repozitář PSP ČR.

Stenoprotokol 35. schůze ze dne 14. října 1949 Národního shromáždění republiky Československé 1948 - 1954 (<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/>). Cit. ke dni 1. února 2012. Přeloženo ze slovenštiny.

⁷⁴ Vládní návrh zákona, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, byl prodiskutován a odsouhlasen dne 10. října 1949 v ústavně-právním, rozpočtovém a kulturním výboru.

nepřátel lidu a vyvolávaly odpor a nenávisť pracujících i vůči církvi. Zároveň překročila Národní fronta k přípravám velkorysé úpravy, která by poprvé v dějinách naší země zajistila činnost těch, na které všechny dosavadní režimy zapomínaly, práci tisíců drobných duchovních, kteří žijí s lidem a slouží jeho potřebám. [...] Zákon, který projednáváme, se vztahuje na všechny církve. Poprvé v historii naší země, bohaté na náboženské boje, vytváříme tak skutečnou rovnoprávnost vyznání, zaručenou ústavou. Přitom je zákon pouze rámcový a na jeho základě bude vydáno několik prováděcích vládních nařízení pro jednotlivé církve nebo jejich skupiny, aby mohlo být přihlédnuto ke zvláštnostem jednotlivých církví.“⁷⁵

Parlamentní zpravodaj Havelka následně doporučil Národnímu shromáždění schválení předkládané osnovy zákona, o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, dle usnesení výborů.⁷⁶

Další řečník, ministr školství, věd a umění prof. PhDr. Zdeněk Nejedlý, ve svém připraveném projevu přednesl: „*My vycházíme z fakta, že církve tu jsou, duchovní tu jsou, jsou v našem státě, konají určitou práci a jsou také součástí našeho lidového a státního organismu. Je proto věcí státu upravit jejich postavení i honorování konané jimi práce. Takový je smysl a účel těchto zákonů. Jsme přesvědčeni, že tím i v naše duchovenstvo vneseme klid, který potřebují i stát i církve. Stát potřebuje toho klidu v zájmu budování nové republiky, v zájmu naší první pětiletky, ale potřebují ho stejně i církve, chtějí-li opravdu plnit své poslání.“⁷⁷*

Hlavní slovo měl ministr spravedlnosti, muž, který vedl jednání s představiteli církví a náboženských společností, JUDr. Alexej Čepička. Řekl: „*Jde o opatření, která budou mít blahodárný vliv jak na vnitřní život církví a náboženských společností, tak i na jejich vzájemné vztahy i vztah ke státu. Stát zabezpečuje hospodářsky všechny církve tak, aby se mohly plně věnovat náboženské a mravní činnosti. Zbavuje je hmotných starostí. Teprve toto hospodářské zabezpečení umožní církvím rozvíjet jejich činnost a vyhlížet bezstarostně do budoucího klidného vývoje církevního života u nás. Na prospěch*

---

⁷⁵ Zdroj: Digitální repozitář PSP ČR.

Stenoprotokol 35. schůze ze dne 14. října 1949 Národního shromáždění republiky Československé 1948 - 1954 (<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/>). Cit. ke dni 1. února 2012.

⁷⁶ Vládní návrh zákona, o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, byl prodiskutován a odsouhlasen dne 10. října 1949 v sociálně-politickém a rozpočtovém výboru.

⁷⁷ Zdroj: Digitální repozitář PSP ČR.

Stenoprotokol 35. schůze ze dne 14. října 1949 Národního shromáždění republiky Československé 1948 - 1954 (<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/>). Cit. ke dni 1. února 2012.

církvi a náboženských společností je také zřízení Státního úřadu pro věci církevní, v němž se soustředí řešení všech otázek církevního a náboženského života. Nový ústřední úřad přispěje rychlým, odborným a spravedlivým řešením k zavedení pořádku zejména v hospodářských záležitostech církvi a náboženských společností, aniž bude jakkoliv zasahovat do jejich vnitřních věcí. Na svobodném životě církvi se nic nezmění. Budou dále samy rozhodovat svobodně o své činnosti. Ve státě, kde pracující lid svrhl vládu vykořisťovatelů, nemá nikdo důvodu, aby vyčítal příslušnost k církvi nebo omezoval náboženský život. Náboženské rozbroje a nesnášenlivost potřebovali kapitalisté podle hesla: ‚Rozděl a panuj‘. Není nejmenšího důvodu, aby se pracující člověk choval nepřátelsky k církvím a náboženským společnostem, pokud plní své nábožensko-mravní poslání. Dobře ví, že náboženský boj by nepřinesl nic dobrého a znamenal by jen oslabení budovatelského úsilí. Kněží zůstávají zaměstnanci svých církví. Nestávají se tedy zaměstnanci státu, ani se nezřizuje žádná ‚státní církev‘.‘⁷⁸

Tomu, kdo by snad naivně věřil, že to, co Čepička říkal, myslel upřímně a vážně, naznačila jeho další slova, jak je doopravdy míněna autonomie církvi a náboženských společností v jejich vnitřních záležitostech: *„Je ovšem přirozené, že stát si vyhradil právo přezkoumat z hlediska národní a státní spolehlivosti osoby navržené na kněžský úřad nebo kněžskou funkci. Pochopitelně by nebylo možno připustit, aby některého místa v církvi nebo náboženské společnosti bylo zneužito k protistátní a rozvratné činnosti. To ovšem není nic nového. Tak si počínal stát vždy a tak musí činit i dnes, zejména po zkušenostech s reakční katolickou hierarchií. Tím není svoboda církvi a náboženských společností nijak dotčena. Takovou protistátní činnost jsme vždy trestali a budeme ji stíhat tvrdě i nadále. Bylo by nezodpovědné, aby za peníze našeho lidu byla trpěna zrada našich národních a státních zájmů. V tomto směru nepřináší nový zákon žádnou změnu a úlevu. Jinak ovšem se bude náboženská činnost církvi těšit dále neomezené svobodě. Nebudou jí kladeny žádné překážky a kněžím, dbalým cti a svědomí, se dostane všemožné podpory v jejich práci.‘⁷⁹*

Navíc v rozporu s realitou Čepička ujišťoval a tvrdil: *„Tisíce kněží římskokatolické církve všech kategorií uvítalo tento zákon jako skutečné a kýžené*

⁷⁸ Zdroj: Digitální repozitář PSP ČR.

Stenoprotokol 35. schůze ze dne 14. října 1949 Národního shromáždění republiky Československé 1948 - 1954 (<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/>). Cit. ke dni 1. února 2012.

⁷⁹ Zdroj: Digitální repozitář PSP ČR.

Stenoprotokol 35. schůze ze dne 14. října 1949 Národního shromáždění republiky Československé 1948 - 1954 (<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/>). Cit. ke dni 1. února 2012.

*zlepšení svého života a života celé církve. [...] Skutečnost je taková, že vedle naprosté většiny katolických kněží a věřících, vítají nový zákon všechny nekatolické církve.*⁸⁰

Katolický kněz, ministr zdravotnictví Josef Plojhar během rozpravy prohlásil: *„Jménem zdrcující většiny katolického kněžstva českého i slovenského, jakož i bratří duchovních ostatních církví, vyslovuji československé vládě i slavné sněmovně náš dík za tyto tak významné a sociálně spravedlivé zákony a slibuji jejich jménem, že zůstaneme věrní našemu lidu, který prostřednictvím své lidově demokratické vlády a svého zákonodárského sboru řeší všechny náboženské a sociální otázky tak velkoryse a spravedlivě, jako žádný jiný režim před tím. A na adresu těch, kteří ze zahraničí i doma neustálým štváním a ilegálními vlastizrádnými oběžníky snaží se oddělit nás kněze od našeho dobrého lidu a vytvořit z věřícího lidu a z kněží cizineckou legii zaprodanou světové reakci, světovému imperialismu a kapitalismu, pravíme důrazně a jasně: ‚My, čeští a slovenští kněží, vzeší z pracujícího lidu měst i venkova, nejsme kaplany u fašistického dvora španělského Franca ani dvorními kaplany Churchilla a podobných veličin, my jsme kněžími našeho českého i slovenského věřícího lidu. My sloužíme jedině a výlučně našemu lidu, my náš lid nikdy nezradíme, my náš lid fanaticky milujeme a my budeme s naším lidem svorně a nadšeně spolupracovat na uskutečnění velikých společných ideálů křesťanství a socialismu‘.*⁸¹

Dalšími řečníky postupně ještě byli poslanci Hobza, Polanský, Žiak, Pokojný, Leflerová a Holdoš.

5.4 Odhlasování „církevních zákonů“

Po parlamentní diskuzi místopředsdkyně Národního shromáždění Hodinová-Spurná pronesla, že Národní shromáždění je způsobilé se usnášet a navrhla, aby došlo k oddělenému hlasování o obou společně projednávaných předlokách. Nebylo žádných námitek.

Nejprve bylo na řadě hlasování o osnově zákona, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní. Jelikož nebylo pozměňovacích návrhů a námitek,

⁸⁰ Zdroj: Digitální repozitář PSP ČR.

Stenoprotokol 35. schůze ze dne 14. října 1949 Národního shromáždění republiky Československé 1948 - 1954 (<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/>). Cit. ke dni 1. února 2012.

⁸¹ Zdroj: Digitální repozitář PSP ČR.

Stenoprotokol 35. schůze ze dne 14. října 1949 Národního shromáždění republiky Československé 1948 - 1954 (<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/035schuz/>). Cit. ke dni 1. února 2012.

hlasovalo se o celé osnově zákona najednou podle zprávy výborové. Zákon o zřízení státního úřadu pro věci církevní byl jednomyslně přijat.

Posléze bylo na řadě hlasování o osnově zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Poněvadž nebylo ani v tomto případě pozměňovacích návrhů a námitek, hlasovalo se o celé osnově zákona najednou podle zprávy výborové. Zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem byl rovněž jednomyslně přijat.

O obou zákonech se v Národním shromáždění hlasovalo aklamací.⁸² Hlasy ani nebyly sčítány.

„Tak byly odhlasovány zástupci pracujícího lidu zákony, které jsou projevem péče naší lidově demokratické republiky o církve a budou mít historický význam. Po odhlasování zákonů za neutuchajícího potlesku přítomných poslanci spontánně vstávají, obracejí se k vyhrazeným lóžím a galerii sněmovny, které jsou přeplněny duchovními, a zdraví duchovenstvo všech církví. Zákonodárné shromáždění podává duchovenstvu a především duchovenstvu římskokatolické církve vzácný dar, umožněný pílí našeho pracujícího lidu. Duchovenstvo jej přijímá nejen jako své hospodářské zabezpečení, ale především jako doklad dobré vůle lidově demokratické vlády, projevený tak konkrétním činem. Vděk a radost září duchovním z očí, mnohým se zaleskne slza v oku. Pokojný vývoj církví v lidově demokratické republice je zabezpečen.“⁸³

V zápětí, přesně v 13:02 hodin, byla schůze Národního shromáždění na jednu hodinu přerušena.

5.5 Rekapitulace

14. říjen 1949, tedy den, kdy československé Národní shromáždění přijalo nové „církevní zákony“,⁸⁴ se stal mezníkem⁸⁵ ve vzájemných poměrech mezi církvemi, náboženskými společnostmi a státem. Kodifikovány byly tyto normy:

---

⁸² Aklamace - schválení usnesení bez hlasování potleskem nebo jiným souhlasným projevem přítomných.

⁸³ STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ. *Nové církevní zákony*. Praha: Státní úřad pro věci církevní, 1949, str. 54.

⁸⁴ „V komunistické úřednické terminologii se jim říkalo ‚církevní zákony‘ (podobně se v politice komunistické strany směřující k zatlačování až postupné likvidaci církví říkalo ‚církevní politika‘). V demokratických disidentských kruzích se hovořilo o ‚proticírkevních zákonech‘.“ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 46.

⁸⁵ „Snad si to ani dost v přítomné době neuvědomujeme, ale budoucnost ukáže, jak nesmírný význam pro vývoj dobrého poměru mezi naším lidově demokratickým státem a církvemi má 14.

- 1) zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní;
- 2) zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

K 1. listopadu 1949 pak nabyly účinnosti prováděcí předpisy, a to:

- 1) vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem;
- 2) vládní nařízení č. 220/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve československé státem;
- 3) vládní nařízení č. 221/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve evangelické státem;
- 4) vládní nařízení č. 222/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné státem;
- 5) vládní nařízení č. 223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem.

Komunistická totalitní moc přijetí „církevních zákonů“ pro veřejnost prezentovala jako krok k církvím a náboženským společnostem vstřícný, který jim umožní díky systému „státního financování“ zbavit se všech materiálních a ekonomických starostí a vytvoří tak pro církve a náboženské společnosti podmínky, aby se mohly plně soustředit na duchovní činnost.⁸⁶

V tomto duchu se tedy také odvíjela i rozprava v Národním shromáždění. „Parlamentní debata o nových, dlouho připravovaných návrzích tzv. církevních zákonů“ vyvrcholila 14. října 1949, kdy je Národní shromáždění jednohlasně schválilo. Řeči, které v ten den odezněly v zasedací síni, ukázaly hloubku proticírkevní zášti zabalené do licoměrných frází o úmyslu zákonodárce pomoci církvi v jejím pravém náboženském poslání.⁸⁷

Nové „církevní zákony“ podepsal prezident Klement Gottwald ihned, a to 15. října 1949. Při této příležitosti udělil milost prezidenta republiky 127

říjen 1949.“ STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ. *Nové církevní zákony*. Praha: Státní úřad pro věci církevní, 1949, str. 5.

⁸⁶ „V souladu se zásadami ústavy hledal stát cestu, aby byly zajištěny materiální základny náboženského života a aby byli duchovní sociálně zajištěni. Lidově demokratický režim usiloval o to, aby odstranil bolestnou situaci kněží, do které ji zavedl nepřátelský postoj minulého kapitalistického režimu vůči náboženství. Lidově demokratická vláda bere kněžím žebráckou hůl, kterou je obdarovala první republika, a chce jim dát stálý příjem, slušnou existenční úroveň a zajištění ve stáří.“ STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ. *Nové církevní zákony*. Praha: Státní úřad pro věci církevní, 1949, str. 6.

⁸⁷ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 101.

katolickým duchovním a 153 civilním osobám.⁸⁸ Milost pro některé duchovní a laiky byla však jen zástěrkou následujících mohutných represí.

---

⁸⁸ K tomu srov. BULÍNOVÁ, Marie; JANIŠOVÁ, Milena; KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949 - 1951. Edice dokumentů. Svazek I. Církevní „šestka“ (duben 1949 - březen 1950)*. Praha, Brno: Doplněk, 1994, str. 283-284.

6. „Církevní zákony“ (obsah zákonů)

6.1 Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní

Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, nabyl účinnosti ihned - dnem vyhlášení, tj. 14. října 1949.

217/1949 Sb.

Zákon

ze dne 14. října 1949,

kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní.

(v původním znění)

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1

Zřizuje se Státní úřad pro věci církevní jako ústřední úřad; řídí jej ministr, kterého určí prezident republiky.

Ustanovení § 1 stanovilo, že se zřizuje Státní úřad pro věci církevní.⁸⁹

Zřízen byl jako úřad ústřední (tzn. na úrovni ministerstev) a řídil jej ministr, kterého určil prezident republiky.⁹⁰ Takto měla být dostatečně odůvodněna vážnost a důležitost tohoto úřadu, který měl v budoucnu řešit veškeré církevní záležitosti a vykonávat tak řídicí a dozorčí činnost.

Do čela úřadu (jako prvního) jmenoval prezident republiky Klement Gottwald svého zetě, ministra spravedlnosti JUDr. Alexeje Čepičku.

§ 2

Úkolem Státního úřadu pro věci církevní je dbáti o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení, a zajistiti tak pro každého ústavou zaručené právo

---

⁸⁹ Brzy se pro něj vžila zkratka SÚC.

⁹⁰ Na základě novely zákonem č. 6/1953 Sb. již neřídil Státní úřad pro věci církevní ministr pověřený prezidentem, nýbrž předseda jmenovaný prezidentem na návrh vlády.

svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání.

Toto ustanovení se dovolávalo mimo jiné Ústavy 9. května, která byla účinná od 14. července 1948, kdy ji podepsal prezident Gottwald.

Úkolem úřadu, který byl zřízen prvním ze souboru „církevních zákonů“, bylo dbát o to, aby se církevní a náboženský život vyvíjel v souladu s ústavou a zásadami lidově demokratického zřízení a zajistit tak pro každého ústavou zaručené právo svobody vyznání, založené na zásadách náboženské snášenlivosti a rovnoprávnosti všech vyznání.

Malý encyklopedický slovník A - Ž pojem lidová demokracie definuje jako: „*sociální a politický systém přechodného období vývoje k socialismu, forma diktatury proletariátu, případně přístupu k ní. Lidová demokracie vznikla v zemích osvobozených od fašistické diktatury a okupace po 2. světové válce v důsledku vítězství SSSR nad mezinárodním fašismem, příznivé revoluční situace a spojení národních osvobozeneckých hnutí s hegemonií dělnické třídy a jejím zápasem za socialismus. [...]*“⁹¹

Další úlohou úřadu mělo být sjednocení církevních zákonů a předpisů a dbát, aby ústavní zásady nezůstaly jen na papíře.

Avšak tento svůj zákonný úkol plnil Státní úřad pro věci církevní více než byrokraticky, svérázně, tendenčně a naopak spíše protiústavně. Realizoval tak stranickou politiku řízenou Státní bezpečností, jež měla za cíl likvidaci církví a náboženských společností (resp. náboženství).⁹²

§ 3

Působnost ve všech věcech církevních a náboženských, kterou dosud vykonávaly jiné ústřední úřady, přechází na Státní úřad pro věci církevní.

---

⁹¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Malý encyklopedický slovník A - Ž*. Praha: Academia, 1972, str. 626.

⁹² „Ještě před vydáním nových ‚církevních zákonů‘ vzniklo v ústředí Státní bezpečnosti (dále jen StB) církevní oddělení. A podobné útvary vznikly v krajích a okresech. Tím vstoupil do církevní politiky nový prvek. StB mohla nejen vyvíjet tlak na politické orgány a ovlivňovat, nebo dokonce předurčovat jejich rozhodnutí, nýbrž mohla působit také jako samostatná politická a mocenská síla a mohla uskutečňovat vlastní linii církevní politiky.“ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945 - 1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, str. 49.

Paragraf 3 upravoval budoucí působnost tímto zákonem vytvořeného úřadu.

Působnost ve všech církevních věcech, jakož i ve všech věcech náboženských, kterou doposud vykonávaly jiné ústřední úřady, přešla tímto zákonem na Státní úřad pro věci církevní.

Mezi úřady, které dříve vykonávaly - vždy jen částečně - církevní agendu, patřily zejména Ministerstvo školství, věd a umění, Ministerstvo sociální spravedlnosti a ochrany práce, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo techniky, Ministerstvo informací a osvěty, Ministerstvo financí, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo zahraničí, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo pošt a Nejvyšší cenový úřad.

Všechna oddělení těchto ústředních úřadů byla zrušena a převzal je Státní úřad pro věci církevní.

Pod záminkou vytvoření plně kompetentního státního orgánu ve všech církevních záležitostech nechtěla československá vláda dále jednat s jednotlivými církvemi nebo náboženskými společnostmi.

§ 4

Na Slovensku vykonává ministr, který řídí Státní úřad pro věci církevní, svou působnost zásadně prostřednictvím Slovenského úřadu pro věci církevní, řízeného pověřencem, kterého určí vláda.

Komentované ustanovení zakládalo působnost Státního úřadu pro věci církevní pro historickou slovenskou část Československa.

Stanovilo, že úřad (resp. určený „řídící“ ministr) vykonává zásadně svou působnost na Slovensku prostřednictvím Slovenského úřadu pro věci církevní, který řídí vládou určený předseda sboru pověřenců. Došlo tak k určitému omezení působnosti Státního úřadu pro věci církevní.

Do čela Slovenského úřadu pro věci církevní vláda v rámci své zákonné kompetence (jako prvního) jmenovala JUDr. Gustáva Husáka.⁹³

---

⁹³ Gustáv Husák (1913 - 1991) - v letech 1946 - 1950 předseda Sboru pověřenců, v letech 1969 - 1987 generální tajemník ÚV KSČ a v letech 1975 - 1989 prezident Československa.

§ 5

Podrobné předpisy o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní a Slovenského úřadu pro věci církevní, jakož i o řízení před nimi, vydá vláda nařízením.

Prováděcím předpisem k § 5 bylo vládní nařízení č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní.

Do rozsahu jeho působnosti podle výše citovaného prováděcího předpisu, které nabylo účinnosti dne 25. října 1949, konkrétně jeho § 2, zejména náležela:

- a) činnost normotvorná, řídicí a dozorčí ve všech věcech církevních a náboženských;
- b) správní věci církví, náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obrocí, fondů, řeholí a klášterů, jakož i jejich věci hospodářské a finanční;
- c) ochrana církevních památek;
- d) věci rozpočtové, úvěrové a plánovací v oboru církevním a náboženském;
- e) osobní a platové věci duchovních, učitelů a zaměstnanců bohosloveckých fakult, učilišť a seminářů, jakož i učitelů náboženství;
- f) úprava vyučování náboženství, schvalování učebních osnov, učebnic a pomůcek, vrchní dozor na vyučování náboženství a církevní učiliště všeho druhu;
- g) odborné posuzování církevního a náboženského tisku a publikací;
- h) vydávání úředního věstníku pro duchovní, vydávání informačních zpráv a publikací;
- i) věci náboženských spolků a organizací;
- j) věci charitativní činnosti církví a náboženských společností;
- k) péče o to, aby náboženský život se vyvíjel v souladu s ústavou;
- l) sledování rozvoje mezinárodních styků církevních a náboženských.

Určitou „přenesenou působnost“ (avšak ve formě podřízenosti vůči Státnímu úřadu pro věci církevní) na kraje a okresy stanovil § 5 vládního nařízení č. 228/1949 Sb., na základě kterého vykonávaly v krajích a okresech působnost ve věcech náboženských a církevních příslušné krajské a okresní národní výbory.

§ 6

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej všichni členové vlády.

Zákon č. 217/1949 Sb. nabyl platnosti a účinnosti - na základě svého tzv. temporálního ustanovení - vyhlášením, tj. dne 14. října 1949.

K provedení zákona č. 217/1949 Sb., resp. jeho konkrétních ustanovení, byli zavázáni všichni členové vlády.

Pro úplnost je nutné zmínit, že na základě ustanovení § 2 vládního nařízení č. 19/1956 Sb., o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy, ze dne 16. června 1956, které nabylo účinnosti dnem vyhlášení, byl Státní úřad pro věci církevní, jakož i Slovenský úřad pro věci církevní zrušen a všechny jeho kompetence přešly na Ministerstvo školství a kultury.⁹⁴

6.2 Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem

Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, nabyl účinnosti dne 1. listopadu 1949.

Vedle pravidel státního financování církví a náboženských společností obsahoval i řadu represivních opatření.

218/1949 Sb.

Zákon

ze dne 14. října 1949

o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem

(v původním znění)

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

---

⁹⁴ Cit. § 2:

„(1) Zrušují se ministerstvo kultury a Státní úřad pro věci církevní.

(2) Z ministerstva školství se zřizuje ministerstvo školství a kultury.

(3) Na ministerstvo školství a kultury přechází dosavadní působnost ministerstva školství a ministerstva kultury s výjimkou působnosti v oboru kulturních styků se zahraničím a v oboru polygrafického a gramofonového průmyslu, jakož i zásadní církevní otázky z dosavadní působnosti Státního úřadu pro věci církevní.“ Zdroj: ASPI.

Osobní požitky duchovních

§ 1

Stát poskytuje podle dalších ustanovení zákona osobní požitky duchovním církví a náboženských společností, kteří působí se státním souhlasem v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavách pro výchovu duchovních. Státní úřad pro věci církevní může výjimečně v dohodě s ministerstvem financí přiznat osobní požitky i duchovním, kteří jsou jinak činni.

Právo na úhradu osobních požitků duchovních, působících se státním souhlasem v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavách pro výchovu duchovních, přiznávalo komentované ustanovení všem církvím a náboženským společnostem, které působily na území Československa.

Zákonodárce vycházel z obvyklého rozlišování na církve a náboženské společnosti.⁹⁵

Před 14. říjnem 1949 byly v Československu evidovány následující církve a náboženské společnosti (rok „registrace“):⁹⁶

- 1) Církev československá husitská (1920),
- 2) Církev řeckokatolická (recepce z Rakousko-Uherska, „registrace“ odňata v letech 1950 - 1968),
- 3) Církev římskokatolická (recepce z Rakousko-Uherska),
- 4) Českobratrská církev evangelická (recepce z Rakousko-Uherska),
- 5) Evangelická církev a. v. (recepce z Rakousko-Uherska),
- 6) Federace židovských obcí (recepce z Rakousko-Uherska),
- 7) Jednota bratrská (recepce z Rakousko-Uherska),
- 8) Náboženská společnost českých unitářů (1930),
- 9) Pravoslavná církev v českých zemích (recepce z Rakousko-Uherska),

---

⁹⁵ „Samotné slovo církev má několik významů. Odvozuje se od řeckého Kyrios - Pán (míněno Pán Ježíš Kristus) a znamenalo shromáždění Pánovo. Za církve se proto převážně označují taková náboženská uskupení, která vycházejí z křesťanské tradice (např. Církev římskokatolická). Ostatní organizovaná náboženská společenství se ve středoevropské právní i religionistické tradici označují jako náboženské společnosti (např. Náboženská společnost českých unitářů). Některé církve a náboženské společnosti však volí „třetí“ možnost a ve svém názvu se nehlásí k žádnému z těchto označení (např. Federace židovských obcí). Rozlišování mezi církvemi na jedné straně a náboženskými společnostmi na straně druhé je záležitostí religionistickou a teologickou a nemá právního významu.“ KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 42.

⁹⁶ V abecedním pořadí.

10) Slezská církev evangelická a. v. (recepce z Rakousko-Uherska),

11) Starokatolická církev (recepce z Rakousko-Uherska).⁹⁷

Pojem „duchovní“ československý právní řád nevymezil blížeji. Jako „funkcionáře církve, tj. osobu, která v dané církvi zaujímá vůči věřícím zvláštní postavení a která většinou tvoří privilegovanou společenskou skupinu,“ vymezuje duchovenstvo Malý encyklopedický slovník A - Ž.⁹⁸

Stát však neposkytoval úhradu osobních požitků všem duchovním, ale jen těm, kteří působili v duchovní správě, církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních, a kteří měli pro toto své působení státní souhlas.

Je na místě podotknout, že institut státního souhlasu k působení v duchovenské činnosti se využíval a vyžadoval i před rokem 1949, např. podle tehdy platného zákona č. 50/1874 ř. z., o vnějších poměrech katolické církve (katolický zákon). Tento předpis však nebyl rakousko-uherským panovníkem nebo prvorepublikovými orgány státní správy zneužíván.⁹⁹

Státní úřad pro věci církevní však mohl výjimečně (po dohodě s ministerstvem financí) přiznat osobní požitky i duchovním, kteří byli činní dle představ komunistické totalitní moci (slovy zákonodárce: „jinak“). Takto činní duchovní museli o osobní požitky písemně požádat.

Úvodní paragraf vládních nařízení č. 219 až č. 223/1949 Sb., v původním znění, které byly prováděcími předpisy zákona č. 218/1949 Sb., sice konstatoval, že „duchovní jsou zaměstnanci církve“,¹⁰⁰ ale zároveň to sám následně v druhém svém odstavci zpochybňoval dodatkem, že „osobní požitky duchovních poskytuje stát.“ Jde o právní anomálii, která ovšem platí dodnes (viz dále bod 8.3.1 a bod 9.1).

Navíc pracovní poměr duchovních se neřídil tehdy platnými obecnými pracovněprávními předpisy. Tyto předpisy platily, jen pokud speciální předpisy nestanovily odchylky.¹⁰¹

⁹⁷ Zdroj: Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ...

(<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

⁹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Malý encyklopedický slovník A - Ž*. Praha: Academia, 1972, str. 266.

⁹⁹ Státní souhlas byl potřeba např. podle § 20 zákona č. 50/1874 ř. z., o vnějších poměrech církve katolické (katolický zákon). Cit. § 20: „*Ku zřizování nových diecézí a osad farních, ku změně v hranicích diecézí a farních osad již zřízených, též ku zřizování, rozdělování nebo ku spojení prebend potřebí jest státního schválení.*“ Zdroj: HRDINA, Ignác Antonín. *Texty ke studiu konfesního práva III. Československo*. Praha: Karolinum, 2006, str. 21.

¹⁰⁰ Potvrzení o zaměstnání však duchovním do občanského průkazu dával národní výbor či jiný určený státní orgán.

¹⁰¹ Takovým speciálním předpisem byl právě zákon č. 218/1949 Sb. a vládní nařízení č. 219 až 223/1949 Sb.

Duchovní správou byla rozuměna duchovenská péče o členy církve či náboženské společnosti určitého obvodu (obce), jakož i výkon církevních úkonů z ní plynoucích.

Duchovními působícími v církevní administrativě, byli duchovní zaměstnání ve „vyšších“ složkách předmětné církve a náboženské společnosti, na místech k tomu zřízených se státním souhlasem.¹⁰²

V ústavech pro výchovu duchovních mohli působit jako učitelé jen duchovní, kteří byli učiteli bohosloveckých učilišť nebo činovníky bohosloveckých seminářů, a to na místech zřízených se státním souhlasem.¹⁰³

I ke všem těmto funkcím a pozicím bylo zapotřebí předchozího státního souhlasu.

Podmínky pro udělení potřebného státního souhlasu upravoval následující § 2 (viz dále).

Co představoval legislativní pojem „osobní požitky“ duchovních objasňuje ustanovení § 3 odst. 1 (viz dále).

§ 2

Státní souhlas lze udělit jen duchovním, kteří jsou československými státními občany, jsou státně spolehliví a bezúhonní a splňují i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby. Státní úřad pro věci církevní může v případech hodných zvláštního zřetele prominouti podmínku státního občanství.

Paragraf 2 upravoval, jakým duchovním bylo možné (a jakým tedy možné nebylo) udělit státní souhlas, který byl nezbytný pro výkon funkce duchovního.

Za prvé se vyžadovalo, aby duchovní byl československým státním občanem. Tuto problematiku upravoval zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého občanství, který nabyl účinnosti dne 1. října 1949. Na základě zákona č. 194/1949 Sb. bylo možné nabýt československé státní

---

¹⁰² Za místa zřízená se státním souhlasem byla považována ta místa, která Státní úřad pro věci církevní po slyšení příslušného orgánu církve nebo náboženské společnosti za taková prohlásil.

¹⁰³ Viz poznámka pod čarou č. 102.

občanství narozením, sňatkem nebo udělením.¹⁰⁴ Československé státní občanství šlo i pozbyt, a to sňatkem, propuštěním anebo odnětím.¹⁰⁵

Státní úřad pro věci církevní mohl v případech hodných zvláštního zřetele prominout na žádost duchovního nebo příslušného církevního orgánu, anebo i ex offo podmínku státního občanství. „Například pro katolíky byla otázka státního občanství podružnou, ne tak pro pravoslavné, jimž vypomáhala čelnými církevními představiteli ruská pravoslavná církev.“¹⁰⁶

Státní souhlas udělovali nižším duchovním církevní tajemníci (tedy zaměstnanci církevních odborů jednotlivých krajských národních výborů) jen pro určitou oblast, čímž prakticky rozhodovali o umístění kněze, což do té doby výhradně náleželo do kompetence biskupa. Duchovním „III. stupnice“ uděloval souhlas Státní úřad pro věci církevní, duchovním „IV. stupnice“ pak československá vláda.¹⁰⁷

Navíc komentovaný zákon (ani následně přijatá prováděcí nařízení) nedával - byť formálně - možnost podat řádný opravný prostředek (např. odvolání) proti rozhodnutí ve věci udělení nebo neudělení státního souhlasu pro duchovenskou činnost. Jelikož zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, ve svém § 3 stanovil, že „působnost ve všech věcech církevních a náboženských, [...] přechází na Státní úřad pro věci církevní“, musel by být takovým přezkumným orgánem proti rozhodnutí národních výborů právě tento ústřední úřad.

Zejména katolickou církev (ale i církve ostatní) však citelně zasáhla možnost svévolného posouzení „státní spolehlivosti a bezúhonnosti“ duchovních.

„Stát si tak ‚legalizoval‘ možnost zbavit kněze (kazatele) i biskupa státního souhlasu, kdykoliv se mu znelíbí. Bez soudu, bez disciplinárního řízení, bez možnosti odvolání. Pod různými záminkami ztráceli státní souhlas zvláště kněží, jejichž horlivá pastorační činnost ‚zvyšovala‘ v příslušném místě ‚religiozitu‘.“¹⁰⁸ Duchovní, kteří ignorovali zákaz a pokračovali v duchovenské činnosti bez státního souhlasu, pak byli souzeni za trestný čin podle ustanovení § 173 trestního

---

¹⁰⁴ K tomu srov. § 1, § 2, § 3 a § 4 zákona č. 194/1949 Sb., o nabytí a pozbytí československého státního občanství, v původním znění.

¹⁰⁵ K tomu srov. § 5, § 6, a § 7 zákona č. 194/1949 Sb., o nabytí a pozbytí československého státního občanství, v původním znění.

¹⁰⁶ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 104.

¹⁰⁷ Jednotlivé „stupnice“ duchovních viz § 11 odst. 1 např. vládního nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem.

¹⁰⁸ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 104.

zákona č. 86/1950 Sb. (trestný čin maření dozoru státu nad církvemi a náboženskými společnostmi) a poté i podle ustanovení § 211 trestního zákona č. 140/1961 Sb.¹⁰⁹ „V padesátých letech kvalifikovaly soudy takovou činnost jako velezradu. Vedle katolíků byli takto postihováni nejčastěji příslušníci různých sekt, zejména jehovisté“¹¹⁰ (viz dále bod 6.6.4).

Státní souhlas byl třeba i pro (neplacené) světské kazatele.

Státní souhlas bylo možné kdykoliv odebrat, resp. odvolat, a to bez odůvodnění. Jakmile byl potřebný státní souhlas odebrán, nemohl právoplatně duchovní svou funkci vůbec vykonávat, a to s účinky *ex tunc*.¹¹¹

§ 3

(1) Osobní požitky duchovních tvoří:

- a) základní plat,**
- b) hodnostní přídavek a**
- c) odměna za vyšší výkon.**

(2) Částky základního platu, způsob a míru jeho zvyšování, podmínky pro přiznání hodnostního přídavku a jeho výši, jakož i podmínky pro přiznání odměny za vyšší výkon a podrobnosti o této odměně stanoví vláda nařízením.

Osobní požitky duchovních se skládaly a) ze základního platu, b) z hodnostního přídavku a c) z odměny za vyšší výkon. Souhrnně byly osobní požitky zkráceně označovány jako „služné“.

Ustanovení § 3 v celé své šíři odkazovala na vládní nařízení, kterými byla vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem, č. 220/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve československé státem, č. 221/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem, č. 222/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve

¹⁰⁹ K tomu srov. např. i § 13 zákona č. 218/1949 Sb., v původním znění (viz dále).

¹¹⁰ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 105.

¹¹¹ Odnětí státního souhlasu tak bylo u duchovních církví a náboženských společností jedním ze způsobů zániku „pracovního poměru“. Jelikož byli duchovní zaměstnanci církví a náboženských společností, přicházela např. v úvahu i dohoda o rozvázání pracovního poměru mezi konkrétním duchovním a danou církví, potažmo náboženskou společností.

pravoslavné státem a č. 223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem. Účinnost všech těchto nařízení nastala od 1. listopadu 1949.

Všechna tato vládní nařízení ovšem upravovala základní plat, podmínky pro přiznání hodnostního přídatku a jeho výši, jakož i podmínky pro přiznání odměny za vyšší výkon a její výši totožně, a proto je možný následující společný výklad.

Podle nových vládních nařízení činil základní plat duchovních před měnovou reformou¹¹² 36 000,- Kčs ročně (tj. 3 000,- Kčs měsíčně), v nové měně pak 7 200,- Kčs ročně.¹¹³ Ten se po každých třech letech (tzv. trienálky) služby zvyšoval o 3 600,- Kčs ročně (v nové měně pak o 720,- Kčs ročně), nejvýše však celkem dvanáctkrát.

Duchovním zastávajícím úřad spojený se „zvláštní odpovědností“, mohl (ale nemusel) být přiznán tzv. hodnostní příplatek odstupňovaný do čtyř hodnostních kategorií podle míry odpovědnosti a významu zastávaného úřadu, od samostatných duchovních správců (příplatek 12 000,- Kčs ročně) až po duchovenské představitele (příplatek 48 000,- Kčs ročně).¹¹⁴

Mimořádné pracovní zatížení duchovního, jeho veřejná činnost, jakož i jeho podíl na budovatelském úsilí pracujícího lidu, mohly být ohodnoceny odměnou za vyšší výkon ve výši nejvýše 2 000,- Kčs měsíčně.

§ 4

Náhrada cestovních, stěhovacích a jiných výloh

Duchovní, kteří mají nárok na osobní požitky, mají též nárok na náhradu cestovních, stěhovacích a jiných výloh podle obecných předpisů.

Duchovní, kteří měli nárok na osobní požitky, tj. duchovní církvi a náboženských společností, kteří působili se státním souhlasem v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních, byli státně spolehlivými a bezúhonnými československými státními občany, měli též nárok

---

¹¹² Ta proběhla k 1. červnu 1953. Došlo k výměně starých peněz za nové v poměru 1:5, ale jen do částky 500,- Kčs ve „starých“ penězích, vyšší částky se měnily v poměru 1:50.

¹¹³ Základní plat se snižoval o jiný stálý příjem, jehož duchovní požíval z veřejných prostředků. Takto ale nebyly dotčeny odměny za výkon duchovenské péče ve veřejných ústavech, odměny za vyučování náboženství na školách, platy členů vlády, sboru pověřenců, Národního shromáždění, Slovenské národní rady a odměny členů národních výborů.

¹¹⁴ Viz § 11 odst. 1 a 2 např. vládního nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem.

na náhradu cestovních, stěhovacích a jiných výloh za nezbytně nutné služební cesty¹¹⁵ podle tehdejších obecných předpisů (předpisů pro státní zaměstnance).

Toto ustanovení se však nikdy ve skutečnosti neaplikovalo. Žádný duchovní nikdy neviděl ani korunu jako náhradu za tzv. cestovní, stěhovací a jiné výlohy.

§ 5

Povinnost vyučování náboženství

Duchovní působící v duchovní správě jsou povinni vyučování bezplatně náboženství na školách, není-li o vyučování náboženství jinak postaráno. Rozsah této povinnosti a bližší její úpravu stanoví v dohodě s ministrem školství, věd a umění nařízením ministr, který řídí Státní úřad pro věci církevní.

Komentované ustanovení zakládalo pro duchovní (rozuměj se státním souhlasem atd.), kteří působili v duchovní správě,¹¹⁶ zákonnou povinnost vyučovat na školách (myšleno prvního a druhého stupně) náboženství, pokud o výuku náboženství nebylo postaráno jinak.

Tato povinnost byla zahrnuta a „honorována“ již v rámci osobních požitků. Duchovní tak neměli nárok na další „pracovní“ odměnu.

Konkrétní rozsah takovéto povinnosti stanovila vládní nařízení č. 219 až 223/1949 Sb.

Předpokládané zajištění výuky náboženství laickými učiteli (arg.: „není-li jinak postaráno“) upravovalo a klasifikovalo s účinností od 1. dubna 1950 vládní nařízení č. 121/1950 Sb., kterým se vydává platový řád pro laické učitele náboženství.

---

¹¹⁵ Takovéto cesty ovšem bylo nutné předem hlásit okresnímu národnímu výboru podle trvalého působiště duchovního. Výjimkou byly cesty, které nestrpěly odkladu.

¹¹⁶ K pojmu „duchovní správa“ srov. výklad k § 1 zákona č. 218/1949 Sb., v původním znění.

§ 6

Sociální dávky

Sociální dávky, zejména dávky na nezaopatřené děti, a pensijní zabezpečení duchovních a jejich rodinných příslušníků se poskytují podle obdoby předpisů platných pro státní zaměstnance. Podrobnosti stanoví vláda.

V tomto ustanovení se stát zavazoval k poskytování sociálních dávek pro duchovní (opět rozuměj se státním souhlasem atd.) a jejich rodinné příslušníky.

Výše uvedené tzv. sociální dávky na nezaopatřené děti, pensijní zabezpečení duchovních a jejich rodinných příslušníků, byli dávkami zákonem jen demonstrativně uvedenými (arg.: „zejména“). Nezaopatřenými dětmi byly myšleny zejména děti osvojené a schovanci.

Pro určení rozsahu a podmínek k povinnosti náhrady sociálních dávek státem, odkazoval § 6 na obdobné předpisy platné pro státní zaměstnance. Takovým analogickým předpisem byl např. zákon č. 62/1949 Sb., o minimálních veřejných odpočivných (zaopatřovacích) platech a o změně některých ustanovení, upravujících pensijní nároky a vstup do výslužby, jakož i o některých výhodách pro státní zaměstnance.¹¹⁷

§ 7

Působení a ustanovení duchovních

(1) Duchovenskou (kazatelskou a pod.) činnost v církvích a náboženských společnostech mohou vyvíjeti jen osoby, které mají k tomu státní souhlas, a které vykonají slib. Znění slibu stanoví vláda nařízením.¹¹⁸

(2) Každé ustanovení (volba, jmenování) těchto osob vyžaduje předchozího státního souhlasu.

¹¹⁷ K tomu srov. § 5 písm. c) zákona č. 62/1949 Sb., v původním znění.

¹¹⁸ Dle § 19 odst. 2 např. vládního nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem, slib zněl takto: „*Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu lidu.*“ Zdroj: ASPI.

(3) Uprázdňená místa jest obsaditi nejdéle do 30 dnů. Nestane-li se tak, může stát učiniti potřebná opatření k zajištění řádného chodu duchovní správy, církevní administrativy nebo výchovy duchovních.

Záludným nebyl „jen“ § 2 (srov. bod 6.2 - § 2). Další možnou ingerenci státních orgánů do autonomních církevních záležitostí stanovil a následně v praxi i v život uvedl sedmý paragraf.

Ustanovení § 7 stanovilo, že „duchovenskou (kazatelskou a pod.) činnost v církvích a náboženských společnostech mohou vyvíjeti jen osoby, které mají k tomu státní souhlas, a které vykonají slib.“

Zákonodárce tak zavedl další předpoklad pro to, aby zejména duchovenská činnost byla po právu. Kromě potřebného státního souhlasu, bylo zapotřebí kumulativního splnění i druhé (zákonné) podmínky, a to vykonání slibu „věrnosti“. Tento slib skládali „nejnižší“ duchovní do rukou předsedy okresního národního výboru, duchovní „II. stupnice“ do rukou předsedy krajského národního výboru, duchovní „III. stupnice“ do rukou ministra pověřeného řízením Státního úřadu pro věci církevní. Duchovenský představitel církve a náboženské společnosti pak skládal přísahu do rukou předsedy vlády.¹¹⁹

V komentovaném paragrafu, konkrétně jeho druhém odstavci, zákonodárce dubloval potřebu státního souhlasu, který jen doplnil a zpřesnil tím, že bylo zapotřebí státního souhlasu „předchozího“ (předcházejícího). Je z toho tak možné vyvodit, že i pouhý kandidát na uvolněné místo musel mít předcházející státní souhlas. Ustanovení duchovního bez státního souhlasu mělo za následek to, že duchovnímu nebyly vypláceny osobní požitky a jeho místo se považovalo za uvolněné.

Odstavec třetí zakotvoval možnost státního zásahu komunistického totalitního režimu do (autonomní) správy církví a náboženských společností.

Uprázdňená místa bylo nutné obsadit nejdéle do 30 dnů.¹²⁰ Nestalo-li se tak, mohl stát učinit všechna potřebná opatření k zajištění řádného chodu duchovní správy, církevní administrativy nebo výchovy duchovních. Toto ustanovení tak bylo naprosto v rozporu s církevním (kanonickým) právem.

¹¹⁹ Jednotlivé „stupnice“ duchovních viz § 11 odst. 1 např. vládního nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem.

¹²⁰ V odůvodněných a výjimečných případech měl Státní úřad pro věci církevní oprávnění k prodloužení této prekluzivní zákonné lhůty.

Je nutné podotknout, že této své „možnosti“ tehdejší československý stát (resp. vládní strana) hojně využíval (rozuměj zneužíval) a dosazoval na uvolněná a neobsazená místa tzv. vlastenecké kněží.

§ 8

Věcné náklady

(1) Stát hradí církvím a náboženským společnostem podle jejich schváleného rozpočtu řádné věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb a jiných náboženských úkonů i s církevní administrativou.

(2) Na mimořádné věcné náklady poskytne stát v odůvodněných případech zvláštní pomoc.

Stát se ustanovením § 8 zavazoval nahradit církvím a náboženským společnostem řádné věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb, jiných náboženských úkonů i s církevní administrativou. Podmínil to však současně tím, že tyto „řádné věcné náklady“ byly v souladu s jejich rozpočtem, který byl předem schválen.

Povinnost předkládání sestaveného rozpočtu a příslušný „schvalující“ státní orgán upravoval paragraf následující - § 9 (viz dále).

Vágní zákonné pojmy „řádné věcné náklady“ a „mimořádné věcné náklady“ specifikovalo např. vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem, ve svém § 23 a § 24.

Věcnými náklady byly myšleny náklady bohoslužebné (tj. náklady na církevní budovy, bohoslužebná zařízení a bohoslužebné úkony) a náklady správní (tj. náklady spojené s provozem církevních úřadů).

Jako náklady řádné byly myšleny náklady každoročně se pravidelně opakující (např. náklady na běžné udržovací opravy budov a vnitřního zařízení).

Mimořádnými náklady se např. rozuměly stavební i nestavební investice.

§ 9 Rozpočty

(1) Zástupci církví a náboženských společností a správce církevního majetku jsou povinni sestavovat rozpočty a závěrečné účty a předkládat je Státnímu úřadu pro věci církevní ke schválení.

(2) Rozpočty na řádné věcné náklady sestavují se podle skutečných potřeb, a to podle zásad státního rozpočtu; podrobnosti stanoví Státní úřad pro věci církevní v dohodě s ministerstvem financí.

Komentované ustanovení zakládalo povinnost pro zástupce církví a náboženských společností a správce církevního majetku sestavovat rozpočty a závěrečné účty a následně je předkládat Státnímu úřadu pro věci církevní ke schválení. Stát tak střežil církevní hospodaření.

Rozpočet byl nástinem plánovaných příjmů a výdajů, který se sestavoval pro futuro (pro další rok). Závěrečným účtem byla rekapitulace skutečných příjmů a výdajů ex post (za předchozí rok).

Termín pro předložení sestavených rozpočtů a závěrečných účtů církví a náboženských společností stanovil Státní úřad pro věci církevní v součinnosti s Ministerstvem financí ČSR.¹²¹

Výše řádných věcných nákladů se zkoumala v rámci každého obvodu (např. diecéze). Rozpočty musely být sestaveny podle zásad státního rozpočtu, přičemž bylo nutné dbát naprosté úspornosti.

Na základě předložených rozpočtů vyměřil Státní úřad pro věci církevní částku nutnou k úhradě „skutečné potřeby“ jednotlivých obvodů církví a náboženských společností.

Skutečnou potřebou byl myšlen rozdíl mezi celkovými celoročními výdaji a příjmy. Do příjmů se započítávaly výnosy z veškerého (zbývajícího) církevního movitého i nemovitého majetku, výnosy ze všech majetkových práv, jakož i např. náboženská daň, dary, dědictví či sbírky.

---

¹²¹ Např. pro rok 1950 bylo nutno předložit rozpočet církví a náboženských společností do 15. listopadu 1949. V dalších letech pak (společně se závěrečným účtem) do konce měsíce března předcházejícího roku (např. pro rok 1951 nejpozději do konce března 1950).

Pro vysvětlení pojmů „zástupce církve a náboženské společnosti“ a „správce církevního majetku“ je možno odkázat na výklad k ustanovení § 10 (viz dále).

§ 10

Majetek

(1) Stát dozírá na majetek církví a náboženských společností.

(2) Zástupci církví a náboženských společností a správci církevního majetku sestaví soupis veškerého movitého a nemovitého jmění a majetkových práv církví a náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí a fondů a předloží jej do tří měsíců od počátku účinnosti tohoto zákona Státnímu úřadu pro věci církevní. Podrobnosti stanoví Státní úřad pro věci církevní.

(3) Jakékoliv zcizení nebo zavazení majetku církví a náboženských společností vyžaduje předchozího souhlasu státní správy.

Další z limitujících a kontrolních opatření bylo ukryto v § 10. Toto ustanovení zavedlo státní dozor nad veškerým (movitým i nemovitým)¹²² majetkem církví a náboženských společností.

Druhý odstavec komentovaného ustanovení zavedl povinnost pro zástupce církví a náboženských společností a správce církevního majetku, sestavit soupis veškerého movitého a nemovitého jmění a majetkových práv církví a náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí a fondů a následně ho předložit Státnímu úřadu pro věci církevní.

Tato jednorázová povinnost sloužila k tomu, aby měl Státní úřad pro věci církevní pro „počátek“ dokonalý přehled o výše citovaném (resp. veškerém zbývajícím) majetku církví a náboženských společností.

Povinnost předložit tuto zprávu byla limitována kategoricky omezenou a tedy nepřekročitelnou zákonnou lhůtou tří měsíců od počátku účinnosti tohoto zákona, tj. do 31. ledna 1950.

Důležité rovněž bylo, že si stát vyhradil právo předchozího souhlasu státní správy, resp. příslušného orgánu v předmětné věci,¹²³ k jakémukoliv zcizení (tj.

¹²² Arg.: „stát dozírá na majetek...“

¹²³ Výkon působnosti jednotlivých orgánů upravit nařízením Státní úřad pro věci církevní.

převodu vlastnického práva) nebo zavazení (tj. omezení vlastnického práva, např. zřízením věcného břemene či zástavy) nemovitostí i věcí movitých,¹²⁴ které byly ve vlastnictví církví, potažmo náboženských společností.

Správce církevního majetku byl myšlen na základě vládního nařízení č. 35/1949 Sb., o referátech krajských národních výborů pro všeobecné vnitřní věci, ve znění novely č. 232/1949 Sb., kterým se mění předpisy o některých referátech krajských národních výborů, a vyhlášky ministra vnitra č. 233/1949 Sb., o úplném znění vládního nařízení o referátech krajských národních výborů pro všeobecné vnitřní věci, referát pro všeobecné vnitřní věci při příslušném krajském národním výboru.¹²⁵

Pojem („oprávněný“) zástupce církve a náboženské společnosti konfesní (státní právo církevní) dále nespecifikovalo.

§ 11

Zánik závazků

(1) Veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavy přechází na stát.

(2) Veškeré závazky přispívat na účely církví a náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí a fondů, opírající se o patronát nebo o jiné právní důvody nebo dlouhodobé zvyklosti, zanikají s výjimkou závazků členů církví a náboženských společností, vyplývajících ze zřízení státem schválených.

Na základě ustanovení § 11 přešlo „patronátní právo“ nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavy na československý stát.¹²⁶

To, že veškeré závazky přispívat na účely církví a náboženských společností, jejich složek, komunit, ústavů, nadací, kostelů, obročí a fondů, opírající se o patronát nebo o jiné právní důvody nebo dlouhodobé zvyklosti

¹²⁴ Arg.: „jakékoliv zcizení nebo zavazení majetku...“

¹²⁵ K tomu srov. § 2 odst. 2 bod 7. vyhlášky ministra vnitra č. 233/1949 Sb., v původním znění. Krajské národní výbory byly zřízeny zákonem č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, a začaly působit k 1. lednu 1949. K tomu srov. § 6 a § 7 zákona č. 280/1948 Sb., v původním znění.

¹²⁶ „Patronát - péče, ochrana; 1. výkon péče; 2. v kanonickém právu se patronátním právem rozumí soubor práv a povinností, které plynou z titulu zakladatele (fundátora) kostela, kaple, benefícia. Povinnosti patrona se týkají péče o udržování dotyčného předmětu částečnou neb úplnou úhradou nákladů na údržbu. Výsadou patrona jest právo presentace, tj. právo představit biskupovi kandidáta na beneficium. Biskup ovšem není povinen onoho kandidáta ustanovit. [...]“ MERELL, Jan a kol. *Malý bohovědný slovník*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1963, str. 388-389.

(s výjimkou závazků členů církve a náboženské společnosti vyplývající ze zřízení státem schváleného), zanikly, doslovně dublovalo i příslušné ustanovení prováděcích vládních nařízení.¹²⁷

Státní „výjimka“ dalšího zachování jednotlivých patronátních či podobných závazků členů církve a náboženské společnosti nebyla prováděcím předpisem umožněna u církve římskokatolické.¹²⁸

§ 12

Učiliště pro výchovu duchovních

Stát vydržuje učiliště a ústavy pro výchovu duchovních.

Na pravou míru uvedl § 12, který zdánlivě vypadal nevinně, až zákon č. 58/1950 Sb., o vysokých školách. Podle tohoto zákona byly ze svazku univerzit vyňaty bohoslovecké fakulty a dostaly se tak jen pod správu Státního úřadu pro věci církevní, který je následně „reformoval“ např. tím, že zkrátil původní pětiletou výuku na roky čtyři, či zasahoval do výsledků přijímacích řízení (viz dále bod 6.6.3).

Jako ústavy pro výchovu duchovních pak chápal zákonodárce bohoslovecká učiliště a bohoslovecké (kněžské) semináře.

§ 13

Trestní ustanovení

Jednání nebo opominutí odporující ustanovením tohoto zákona nebo předpisům vydaným podle něho, trestá, nejde-li o čin trestný soudně, okresní národní výbor jako správní přestupek pokutou do 100 000 Kčs. Pro případ nedobytnosti pokuty vyměří se zároveň podle míry zavinění náhradní trest vězení do 6 měsíců.

Pokud se kdokoliv dopustil jednání či opomenutí odporujícímu ustanovením zákona č. 218/1949 Sb., nebo předpisům vydaných podle něho,¹²⁹

¹²⁷ K tomu srov. § 29 vládních nařízení č. 220 až 223/1949 Sb.

¹²⁸ K tomu srov. § 31 vládního nařízení č. 219 až 223/1949 Sb. vztahmo k § 29 vládních nařízení č. 220 až 223/1949 Sb.

¹²⁹ Např. jednání či opomenutí, které bylo v rozporu s vládními nařízení č. 219 až 223/1949 Sb.

jenž nebylo možné trestat soudně (tj. jako trestný čin), mohl okresní národní výbor takovéto jednání nebo opomenutí potrestat „alespoň“ jako přestupek správní, a to pokutou až do výše 100 000 Kčs.

Pro případ eventuální následné nedobytnosti pokuty zároveň vyměřil¹³⁰ - dle míry zavinění - náhradní trest vězení až do délky 6 měsíců.

Vzhledem k tomu, že výše pokuty byla zákonem v maximální možné výši stanovena značně „vysoko“ a v zákoně (ale ani v jiných např. provádějících předpisech) neexistovaly zákonné limity pro určitá - příkladmo uvedená a specifikovaná - jednání, či rozdíl pro případy „konání“ či „nekonání“ contra legem, mohla sloužit „úměrně vysoká“ pokuta v daném konkrétním případě, a tudíž její následná nedobytnost k tomu, aby byl kdokoliv uvězněn „i díky“ komentovanému ustanovení.

Navíc zákon přímo zakládal povinnost vyměřit (pro případ nedobytnosti) trest vězení vždy (arg.: „pro případ nedobytnosti pokuty vyměří se zároveň...“) a neumožňoval tedy ex lege možnost žádného správního uvážení pro daný konkrétní případ, který by neobsahoval jako tzv. náhradní trest vězení.

Trestní zákon správní č. 88/1950 Sb., s účinností od 1. srpna 1950, stanovil ve svém § 101 skutkovou podstatu „Ochrana pořádku ve věcech církevních“.¹³¹ Tím bylo zrušeno výše komentované ustanovení.

§ 14

Zrušovací ustanovení

Všechny předpisy, které upravují právní poměry církví a náboženských společností, se zrušují.

Generální zrušovací ustanovení § 14 zrušilo všechny právní předpisy staršího data upravující právní poměry církví a náboženských společností.¹³²

Mezi tímto derogačním ustanovením zrušené právní předpisy např. patřily:

---

¹³⁰ Myšleno příslušný okresní národní výbor, nikoliv soud.

¹³¹ Cit. § 101: „Kdo nesplní povinnost nebo poruší zákaz týkající se právních poměrů církví nebo náboženských společností, zejména kdo ohrozí nebo poruší výkon státního dozoru nad majetkem církví nebo náboženských společností, bude potrestán pokutou do 100 000 Kčs nebo odnětím svobody až na tři měsíce.“ Zdroj: ASPI.

¹³² Existují důvodné pochybnosti o tom, zda byly opravdu zrušeny všechny „starší“ právní předpisy, které se dotýkaly církví a náboženských společností. K tomu srov. PEJS, Oldřich. *K historickým souvislostem existence náboženské matice u nás*. In: Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní. Čtyřicet let církevních zákonů v Československu. Praha: Horizont, 1989, str. 271-272.

- 1) zákon č. 50/1874 ř. z., o vnějších poměrech církve katolické (katolický zákon);
- 2) zákon č. 57/1890 ř. z., o vnějších poměrech israelitské náboženské společnosti;
- 3) zákon č. 96/1925 Sb. z. a n., o vzájemných poměrech náboženských vyznání;
- 4) zákon č. 122/1926 Sb. z. a n., o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných případně recipovaných (kongruový zákon), v platném znění, včetně všech svých prováděcích nařízení;
- 5) zákon č. 68/1948 Sb., o zvláštním přídavku duchovenstvu v činné službě církví a náboženských společností kongruálních a dotačních;
- 6) a dále mnoho vládních prováděcích nařízení.

„Tím, že § 14 zrušil všechny dosavadní předpisy týkající se církví a náboženských společností, došlo tak k vytvoření legislativního vakua ve věci uznání (nových) církví. Přesto tehdejší státní moc donutila v roce 1950 a znovu v roce 1956 některé dosud neuznané církve, aby postavení církve přijaly, zpravidla místo dosavadního spolkového uspořádání, jehož používání jim bylo znemožněno. Tak bylo - svým způsobem praeter legem - uznáno v letech 1951 - 1989 celkem 7 církví, a ještě jedna církev po převratu, na jaře 1990.“¹³³

§ 15

Účinnost a provedení zákona

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. listopadu 1949; provedou jej všichni členové vlády.

Zákon č. 218/1949 Sb. postupně nabyl platnosti schválením Národním shromážděním Československé republiky (14. října 1949) a následným podpisem prezidentem republiky (15. října 1949).

---

¹³³ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 73.

Jedná se o tyto církve a náboženské společnosti (rok „registrace“):

- 1) Apoštolská církev (1989),
- 2) Bratrská jednota baptistů (1951),
- 3) Církev adventistů sedmého dne (1951, „registrace“ odňata v letech 1952 - 1956),
- 4) Církev bratrská (1951),
- 5) Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů (1990),
- 6) Evangelická církev metodistická (1951),
- 7) Křesťanské sbory (1956),
- 8) Novoapoštolská církev (1956).

Zdroj: Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ...

(<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

Účinnosti, a tedy i možnosti následné aplikovatelnosti, však nabyl tento zákon na základě svého tzv. temporálního ustanovení až k 1. listopadu 1949.¹³⁴

K provedení zákona č. 218/1949 Sb., resp. jeho konkrétních ustanovení, byli zavázáni všichni členové vlády.

6.3 Vládní nařízení č. 219 až 223/1949 Sb.

S účinností od 1. listopadu 1949 nabylo platnosti pět (předpokládaných) vládních nařízení, všechna ze dne 18. října 1949. Konkrétně jimi byla vládní nařízení č. 219 až 223/1949 Sb. Vztahmo k jednotlivým církvím a náboženským společnostem tato vládní nařízení byla prováděcím předpisem k zákonu č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

Vládní nařízení č. 219 se aplikovalo na Církev římskokatolickou,¹³⁵ č. 220 na Církev československou,¹³⁶ č. 221 na evangelické církve,¹³⁷ č. 222 na Církev pravoslavnou¹³⁸ a č. 223 na ostatní náboženské společnosti.¹³⁹

6.4 Společný výklad k vládním nařízením č. 219 až 223/1949 Sb.

Výše citovaná vládní nařízení svým obsahem upravovala vše v celém svém rozsahu i úpravě naprosto totožně, různé bylo jen pojmosloví. Lišila se - jak je ostatně patrné - jen tím, že se vždy předmětný prováděcí předpis vztahoval konkrétně k určité církvi nebo náboženským společnostem.

Jednotlivá nařízení konkretizovala a doplňovala dosti stručný zákon č. 218/1949 Sb. Rovněž objasňovala mnohé abstraktní a vágní pojmy. V některých případech dokonce nabývala zdání, že nebyla „jen“ prováděcím předpisem, nýbrž přímo (dalším) zákonem.

Jedinou výjimkou totožné právní úpravy byla modifikace způsobu „státního“ výkonu patronátního práva nad římskokatolickými kostely, obrocími a

---

¹³⁴ Doba mezi nabytím platnosti a účinnosti se všeobecně nazývá dobou legisvakance.

¹³⁵ Vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem.

¹³⁶ Vládní nařízení č. 220/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve československé státem.

¹³⁷ Vládní nařízení č. 221/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení evangelických církví státem.

¹³⁸ Vládní nařízení č. 222/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné státem.

¹³⁹ Vládní nařízení č. 223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem.

jinými církevními ústavy. Jelikož tato ustanovení¹⁴⁰ neobsahovalo ani jedno z vládních nařízení č. 220 až 223/1949 Sb., šlo tak o úpravu speciální, která byla namířena jen proti církvi římskokatolické.

Podle § 29 vládního nařízení č. 219/1949 Sb. přešlo na stát i tzv. patronátní právo nad římskokatolickými kostely, obrocími a jinými církevními ústavy.

Stát toto „přisvojené“ právo pak vykonával tak, že prezentoval příslušnému ordináři vhodné uchazeče na uprázdněné obročí. Z uchazečů, kteří nebyli důvodně zamítnuti (zamítavé stanovisko bylo nutno řádně odůvodnit důvody, jež nebyly v rozporu s právním řádem Československé republiky), prezentoval následně stát toho z uchazečů, „jehož uznal za nejzpůsobilejšího“.¹⁴¹

„Ustanovení, že církevní úřady jsou oprávněny uvést proti uchazeči o uprázdněné místo jen důvody neodporující československému právnímu řádu, následně v praxi znamenalo, že církev nemohla zabránit, aby stát dosadil na toto místo člověka stíhaného církevními tresty nebo dokonce exkomunikací (např. za neuposlechnutí zákazu politické činnosti kněží).“¹⁴²

Pro případ, že by i přesto následně příslušný ordinář neudělil prezentovanému církevní úřad v prekluzivní lhůtě 14 dnů ode dne prezentace, zavádělo nařízení ex lege právní fikci, dle které se mělo za to, že „prezentovanému byl úřad udělen“.¹⁴³

6.5 Reakce církvi a náboženských společností na „církevní zákony“

Církev a náboženské společnosti zaujaly k nově přijatým zákonům dosti negativní a nepřijímající stanovisko. Argumentovaly nejen tím, že „církevní zákony“ byly v rozporu s ústavním pořádkem, narušovaly církevní zřízení a byly rovněž ve zjevném nesouladu s církevním (kanonickým) právem a tradicí.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Ustanovení § 29 a § 30 vládního nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem, v původním znění.

¹⁴¹ Viz § 30 odst. 2 věta 4. vládního nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem, v původním znění.

¹⁴² VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 105-106.

¹⁴³ Viz § 30 odst. 2 in fine vládního nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem, v původním znění.

¹⁴⁴ K tomu srov. KONÍČEK, Jiří. *Destruktivní vliv komunistických zákonů 217 a 218 z roku 1949 na kanonické a ekonomické poměry katolické církve*. In: Dialog Evropa XXI. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře. 20. ročník, číslo 3-4/2010. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2010, str. 40-41.

K otázce složení státního slibu například církev katolická zaujala v „Listu československých biskupů katolickému duchovenstvu“ ze dne 17. listopadu 1949 toto stanovisko: *„Poněvadž jako křesťané, tím více jako kněží, můžete slíbit a splnit pouze to, co se nepříčí Božímu a církevnímu zákonu a přirozeným právům člověka, proto je nutné ke slibu předepsanému prováděcím nařízením ústně nebo písemně dodat: ‚pokud to nebude v rozporu se zákony Božími a církevními a přirozenými právy člověka.‘ Bude-li vám předem znemožněno výslovně učinit dodatek ke slibu, prohlaste, že ‚je to věc samozřejmá‘ a učiňte potom slib v úředně stanovené formě.*“¹⁴⁵

Ke skládání slibu věrnosti republice byli kněží vyzváni v lednu a v únoru 1950. Na základě výše uvedené instrukce složila „slib“ většina pozvaných (nejen katolických) kněží.

Důmyslnost komunistického režimu v nové úpravě spočívala rovněž v tom, že z čistě finančního hlediska byla nová úprava platů pro kněze výhodnější než úprava předchozí (dosavadní). Ve své směrnicí se k tomu katoličtí biskupové vyjádřili takto: *„Přijali jste zvýšený plat, abyste se uchránili většího zla. Ale i toho jste se ochotni zříci, kdyby někdo za ten plat chtěl jidášské služby. Zrádci nebudete.*“¹⁴⁶

Poprvé plat duchovní podle nových zákonů obdrželi k 1. listopadu 1949.

6.6 Další zákony související s „církevními zákony“

Během krátké doby jednoho roku byly přijaty čtyři významné zákony, které souvisely s církvemi a náboženskými společnostmi, které je výrazně ovlivnily a citelně zasáhly.

6.6.1 Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

S účinností od 1. ledna 1950 vstoupilo v platnost nové rodinné právo (zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném), které bylo Národním shromážděním schváleno dne 7. prosince 1949.

---

¹⁴⁵ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 108.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 108.

Podle něho bylo možné uzavřít platně manželství jen před státními úřady (místně příslušným národním výborem).¹⁴⁷

„Dosavadní praxe - platná i za první republiky - dávala snoubencům možnost volby uzavřít sňatek církevní nebo civilní. Občanskoprávně byly oba stejně platné. Ani nové zákony nebránily ‚manželům‘ přijmout svátost manželství. Kněz je však nesměl pod hrozbou trestu oddat,¹⁴⁸ dokud mu nepředložili potvrzení příslušného národního výboru o uzavření civilního sňatku. Praxe však byla taková, že se na snoubence činíval nátlak, aby do kostela nechodili. Neuposlechnutí mohlo znamenat nepříjemnosti v zaměstnání.“¹⁴⁹

6.6.2 Zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách

Rovněž k 1. lednu 1950 stanovil věcně související zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách, i novou úpravu vedení matrik, které byly rovněž shromážděny u příslušných národních výborů.¹⁵⁰

Do té doby matriky vedené duchovními, přešly bez náhrady do majetku a dispozice státu. Nadále však zůstala církvím a náboženským společnostem dle kanonického práva povinnost vést církevní matriky o udělených svátostech (křty, sňatky) a církevních pohřbech. To přineslo rozštěpení dosud jednotné matriční praxe zavedené již v 16. století tridentským koncilem.

6.6.3 Zákon č. 58/1950 Sb., o vysokých školách

Dne 16. března 1950 vyšel zákon č. 58/1950 Sb., o vysokých školách. Podle něho byly ze svazku univerzit vyňaty bohoslovecké fakulty¹⁵¹ a dostaly se tak pod správu Státního úřadu pro věci církevní,¹⁵² který je následně „reformoval“.

Související nařízení vlády č. 112/1950 Sb., o bohosloveckých fakultách, ze dne 14. července 1950 soustředilo výuku bohosloví jen do Prahy a Bratislavy,¹⁵³ což znamenalo zánik ostatních diecézních a řadových bohosloveckých učilišť

¹⁴⁷ K tomu srov. § 1 zákona č. 265/1949 Sb., v původním znění.

¹⁴⁸ K tomu srov. § 207 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, v původním znění.

¹⁴⁹ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 114.

¹⁵⁰ K tomu srov. § 3 zákona č. 268/1949 Sb., v původním znění.

¹⁵¹ K tomu srov. § 33 zákona č. 58/1950 Sb., v původním znění.

¹⁵² K tomu srov. § 34 zákona č. 58/1950 Sb., v původním znění.

¹⁵³ K tomu srov. § 1 vládního nařízení č. 112/1950 Sb., v původním znění.

(např. v Brně, Olomouci, Litoměřicích, Hradci Králové, Českých Budějovicích, Kutné Hoře). V nově zřízených fakultách již nebyl děkan odpovědný církevním představitelům jako doposud, nýbrž Státnímu úřadu pro věci církevní,¹⁵⁴ který rovněž určoval studijní osnovy, vybíral (vhodné a vlastenecké) vyučující, ovlivňoval výsledky přijímacích řízení atd.¹⁵⁵

6.6.4 Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Dne 12. července 1950 byl pak schválen Národním shromážděním zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon. Církvi a náboženských společností a jejich duchovenské činnosti se zejména dotýkala ustanovení § 173 a § 174 (maření dozoru státu nad církvemi a náboženskými společnostmi) a ustanovení § 207 (porušení zákona o právu rodinném).¹⁵⁶

6.7 Poznámka

I přesto všechno však J. V. Stalin nebyl spokojen s celkovým vývojem v Československu po převratu v únoru 1948. Domníval se, že se proti nepřítelům socialistické revoluce postupuje v ČSR příliš benevolentně. Při setkání v Moskvě československému prezidentovi Gottwaldovi vyčetl, že politika KSČ nekoresponduje s teorií „zostřujícího se třídního boje“. Gottwald nemohl učinit nic jiného, než přislíbit „nápravu“.

---

¹⁵⁴ K tomu srov. § 5 vládního nařízení č. 112/1950 Sb., v původním znění.

¹⁵⁵ K tomu srov. např. § 9 a § 12 vládního nařízení č. 112/1950 Sb., v původním znění.

¹⁵⁶ Cit.:

„§ 173

(1) Kdo vykonává duchovenskou činnost v církvi nebo náboženské společnosti bez státního souhlasu, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

(2) Stejně bude potrestán, kdo vykonává duchovenskou činnost v církvi nebo náboženské společnosti na místě, pro které nebyl ustanoven se státním souhlasem.

(3) Kdo bez státního souhlasu ustanoví jiného k výkonu duchovenské činnosti v církvi nebo v náboženské společnosti, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

§ 174

(1) Kdo úmyslně maří nebo ztěžuje výkon státního dozoru nad církví nebo náboženskou společností, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.

(2) Stejně bude potrestán, kdo úmyslně jinak poruší ustanovení zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

§ 207

Kdo při výkonu své duchovenské činnosti nebo podobné své náboženské funkce poruší, byť i z nedbalosti, ustanovení zákona o právu rodinném, zejména tím, že vykoná sňatkové obřady náboženské s osobami, které spolu neuzavřely manželství, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“ Zdroj: ASPI.

7. Následná aplikace

7.1 Realita

Zákonem č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, a zákonem č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, „byl legalizován komunistický totalitní jurisdikcionalismus, který spočíval v tom, že státní moc zasahovala do vnitřní činnosti církví dalekosáhlým způsobem, který znamenal ztrátu autonomie církví a jejich naprosté podřízení státu. Tato legislativní úprava byla charakteristickým rysem a zásadním perzekučně-diskriminačním opatřením státní moci proti církvím, zejména ve vztahu udělování státního souhlasu, které bylo spojeno s finančním zajištěním duchovního.“¹⁵⁷

Následná aplikační praxe pak ukázala záludnost a „temná zákoutí“ mnohých paragrafů zákona č. 218/1949 Sb.

Udělení státního souhlasu neznamenal a nepředurčovalo následnou celoživotní možnost působení pro duchovního v církvi nebo náboženské společnosti. Častokrát došlo k svévolnému odnímání státního souhlasu duchovním, kteří se (jednoduše) znelíbili vládnoucí komunistické straně. V jeden okamžik tak příkladmo potřebný a nutný státní souhlas pozbyla i více než polovina duchovních.

„Odnětí státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti postihlo v padesátých letech většinu katolických kněží. Jen některým z nich bylo po určité době dovoleno se do duchovenské služby vrátit. Mnozí z těch, kdo přežili, se vrátili do služby až v roce 1968, desítkám z nich však byl státní souhlas opět odňat v letech 1971 až 1974, zpravidla bez odůvodnění. Proti příslušníkům nekatolických církví bylo zpočátku užíváno této sankce výjimečně, později častěji, v sedmdesátých a osmdesátých letech byli již evangelíci běžně napadáni podobně jako katolíci. K jednomu z posledních odnětí státního souhlasu došlo v září 1989.“¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ KONÍČEK, Jiří. *Destruktivní vliv komunistických zákonů 217 a 218 z roku 1949 na kanonické a ekonomické poměry katolické církve*. In: Dialog Evropa XXI. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře. 20. ročník, číslo 3-4/2010. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2010, str. 37.

¹⁵⁸ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 47-48.

„Ohodnocení“ duchovních dle předmětných vládních nařízení nebylo velmi dlouho „valorizováno“¹⁵⁹ a záhy se tak ocitlo hluboko pod celostátním mzdovým průměrem, k čemuž dopomohla i měnová reforma, která proběhla v roce 1953 (viz bod 6.2 - § 3).

„Podle zákona měl stát hradit také věcné náklady kultu, ve skutečnosti platil jen menší částky na provoz církevních ústředí (v případě Katolické církve na jednotlivá diecézní ústředí). Skutečným zdrojem pro placení věcných nákladů kultu, zejména na úrovni farností a sborů, se staly kostelní sbírky. Rovněž platy laických zaměstnanců církve (např. kostelníků) se hradily ze sbírek. Státní příspěvek na opravy kostelů byl poskytován jen zřídka, zatímco faráři byli voláni státními úřady k odpovědnosti za stav budov v církevním vlastnictví. Celé období po únoru 1948 je charakteristické beznadějným chátráním církevního stavebního fondu. Přijímání podpory ze zahraničí nebylo dovoleno.“¹⁶⁰

Československý stát se rovněž zavázal pečovat o církevní majetek a památky (viz bod 6.2 - § 11). „O tom, jak stát dbal o údržbu církevních památek, nejlépe svědčí rozpadlé kostely v mnoha českých pohraničních obcích (pokud tomu tak někde není, není to zpravidla zásluhou státu, ale spíše farníků a německých rodáků).“¹⁶¹ K tomu doplňuje Valeš v poznámce pod čarou č. 38: „Zřejmě by podobně vypadaly kostely, kláštery a fary i v řadě měst a ve vnitrozemí, tam však existují větší živá společenství věřících, která se ve spolupráci s místním duchovním správcem, územními samosprávnými celky nebo orgány ochrany památek dokáží na tomto úseku angažovat.“¹⁶²

7.2 Státní zásahy

Následný vztah stát vs. církve a náboženské společnosti doložily a na pravou míru uvedly brutální proticírkevní akce, které proběhly zejména během 50-tých let.

Pro názorný příklad uvádím stručně některé - komunistickým vedením řízené - akce.

---

¹⁵⁹ „Mírné“ navýšení základního platu duchovních proběhlo až v roce 1981.

¹⁶⁰ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 48.

¹⁶¹ VALEŠ, Václav. *Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989*. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009, str. 15.

¹⁶² VALEŠ, Václav. *Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989*. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009, str. 15.

7.2.1 Akce „K“

Po uvedení v platnost a účinnost „církevních zákonů“ přešla KSČ k plánu, jehož záměrem byla likvidace řeholí a klášterů v Československu (z toho Akce „K“ - kláštery).

Akce byla provedena ve dvou etapách - v noci ze 13. na 14. dubna a z 27. na 28. dubna 1950. Nic netušící řeholníci byli probouzeni jednotkami SNB a převáženi do míst „soustředění“. Řeholníci tak byli zahrnuti do ghett. Těmi se staly velké kláštery jako např. Osek u Duchcova, Broumov, Želiv, Báč, Hlohovec a další.

7.2.2 Akce „VŽK“

Tato akce se naopak týkala ženských klášterů (odtud krycí označení „VŽK“ - vyklizení ženských klášterů). Neuskutečnila se najednou jako u klášterů mužských, ale postupně od konce srpna do října 1950.

Dodnes se mezi katolíky vžil pro výše nastíněné postupy termín „československá bartolomějská noc“.

Tzv. internační tábory řeholníků a řeholnic trvaly do roku 1955. Řeholníci a řeholní sestry z nich byli postupně propouštěni.

7.2.3 Akce „P“

V akci „P“ - návrat k pravoslaví - šlo o likvidaci Řeckokatolické církve v Československu spojenou s násilným „přestupem“ do Církve pravoslavné.¹⁶³

Již to, že nebylo přijato podobné prováděcí vládní nařízení jako u církví jiných, např. „o hospodářském zabezpečení církve řeckokatolické státem, nevěstilo pro ni nic dobrého. K jeho přijetí došlo až v roce 1968.¹⁶⁴

¹⁶³ Akce „K“, akce „VŽK“ i akce „P“ podrobněji viz např. STEMBERGER, Günter. *2000 let křesťanství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, str. 911-912.

¹⁶⁴ Viz vládní nařízení č. 70/1968 Sb., o hospodářském zabezpečení církve řeckokatolické státem.

7.3 Administrativní zásahy

Sekretariát pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR, který byl ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, ústředním orgánem státní správy ve všech věcech církví a náboženských společností, mimo jiné napsal ve svém závazném „Metodickém výkladu“¹⁶⁵ dne 30. června 1975 k udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti podle § 2 zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem a příslušných prováděcích předpisů, následující:

*„Na udělení státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti není právní nárok, obdobně jako neexistuje právní nárok na přijetí do státní služby. Zákonnou podmínku bezúhonnosti a státní spolehlivosti prokazují žadatelé výpisem z rejstříku trestů, který nesmí být starší jednoho měsíce ode dne vystavení. K případnému zahlazení trestů (s účinky, jakoby pachatel nebyl vůbec odsouzen), je nutno přihlížet. Tato skutečnost však sama o sobě nemůže být dostatečným důvodem k udělení státního souhlasu, bez zkoumání všech ostatních vlastností osobnosti žadatele, zejména občansko-politické a morální povahy.“*¹⁶⁶

Tvrzení, o neexistenci právního nároku na udělení státního souhlasu, bylo odůvodněno analogií legis s přijetím do státní služby.

Takovouto výkladovou analogií byl však flagrantně porušen § 1 odst. 1 vládních nařízení č. 219 až 223/1949 Sb., dle kterého jsou duchovní zaměstnanci církví. Státní souhlas totiž neměl sloužit k přijetí do státní služby, nýbrž k samotnému výkonu duchovenské činnosti duchovním.

K podmínce bezúhonnosti a státní spolehlivosti pokyn uvádí, že ho žadatel dokládá výpisem z rejstříku trestů, který nesmí být starší jednoho měsíce ode dne vystavení. Bezúhonnost mohl předmětný výpis z rejstříku lehce potvrdit nebo vyvrátit. Pokyn toto dále rozvíjel a rovněž instruoval, že k případnému zahlazení trestů s účinky, jako by pachatel nebyl vůbec odsouzen, jak bylo upraveno příslušnými trestněprávními předpisy, bylo nutno přihlížet.

Je otázkou, zda-li „čistý“ trestní rejstřík, byl pro příslušné státní orgány taktéž i znakem státní spolehlivosti?!

¹⁶⁵ Č.j. 11 662/75-VII.

¹⁶⁶ Metodický výklad Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR z 30. června 1975. (<http://specp.prf.cuni.cz/dokument/povol-17.htm>). Cit. ke dni 20. března 2012.

Závazný metodický výklad Sekretariátu pro věci církevní při Ministerstvu kultury ČSR z roku 1975 se navíc snažil přidat další předpoklad, kterým tak obcházel tehdy platný zákon č. 218/1949 Sb. tím, že ani splnění všech těchto podmínek a povinností nemělo být považováno za dostatečné k udělení státního souhlasu pro duchovního. V rozporu se zákonem dále zaváděl ještě „zkoumání všech ostatních vlastností osobnosti žadatele, zejména občansko-politické a morální povahy“.

Další podmínky pro udělení státního souhlasu, jakými byly československé státní občanství nebo vykonaný slib věrnosti republice, nebyly tímto metodickým výkladem dále specifikovány.

Tento příklad názorně ilustruje, jak příslušné orgány moci výkonné (i bez ingerence zákonodárného sboru) svými mnohými administrativními opatřeními, které byly často v naprostém a zcela očividném rozporu se zákonem nebo dokonce s ústavou, dolózním způsobem ztěžovaly pozici nejen pro duchovní církvi nebo náboženských společností.

7.4 Judikatura

Přijetím zákona č. 217/1949 Sb. přešla veškerá působnost a pravomoc ve všech věcech církevních a náboženských na Státní úřad pro věci církevní, resp. na příslušné krajské a okresní národní výbory.

Proti rozhodnutí těchto „správních“ orgánů v předmětných církevních a náboženských věcech nebylo po většinou možné podat ani žádný (řádný) opravný prostředek, natož in eventum žalobu či trestní oznámení, a proto byla tato rozhodnutí konečná, nezměnitelná a posléze pravomocná.¹⁶⁷ Případné nerespektování těchto „správních rozsudků“ bylo přísně trestáno podle tehdy platného trestního zákona (viz bod 6.2 - § 2 a bod 6.6.4).

Na základě výše předestřené pouze jen k zákonu č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem, neexistuje příliš kvantitativně početná soudní judikatura.¹⁶⁸ Snad jen:

1) rozsudek KS v Ostravě sp. zn. Rv 81/1950 - k zcizení (zatížení) církevního majetku, který je předmětem výkupního řízení podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, je třeba nejen souhlasu podle § 13

¹⁶⁷ Státní úřad pro věci církevní tak v drtivé většině případů vykonával „církevní jurisdikci“.

¹⁶⁸ De facto tak byla aplikována římskoprávní zásada: „Není žalobce, není soudce.“

uvedeného zákona, nýbrž i zvláštního souhlasu státní správy podle § 10 odst. 3 zákona č. 218/1949 Sb.

Z odůvodnění: „Podle ustanovení § 10 zákona č. 218/1949 Sb. dozírá stát na majetek církevní a na majetek náboženských společností. [...] Je proto třeba, aby tu byly oba souhlasy, při čemž jeden souhlas nemůže nahradit druhý, neboť se tu posuzuje věc z hlediska různých státních zájmů.“¹⁶⁹

2) rozsudek KS v Šal'e sp. zn. 5 Co 243/1953 - souhlas Státního úřadu pro věci církevní (krajského národního výboru - referátu pro církevní věci) se zcizením nemovitostí náboženské společnosti je aktem dozorového práva státu (§ 10 zákona č. 218/1949 Sb.) a nenahrazuje tak i přivolení (souhlas) potřebné na převod nemovitostí podle § 1 zákona č. 65/1951 Sb., o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy.

Z odůvodnění: „Schválení církevní oddělením národního výboru je totiž aktem čistě dozorového rázu ve věcech církevního majetku, naopak při přivolení k převodu nemovitostí podle zákona č. 65/1951 Sb. jde o zkoumání zcizovacího úkonu z hlediska všeobecného zájmu, z hlediska politického a bezpečnostního a hospodářské účelnosti.“¹⁷⁰

3) rozsudek NS sp. zn. 1 Tz 172/1954 - odcizení peněz z kostelních sbírek (z pokladničky milodarů) nelze posuzovat jako rozkrádání národního majetku podle § 245 odst. 1 písm. a) trestního zákona, nýbrž jako krádež podle § 247 trestního zákona.

Z odůvodnění: „Názor lidového soudu, že majetek římsko-katolické církve, tedy i majetek, který nabyla sbírkou do pokladničky, je národním majetkem, je nesprávný. Pro posouzení jednání proti církevnímu majetku je rozhodný zákon č. 218/1949 Sb., a pokud se jednání dotýká majetku církve římsko-katolické vládní nařízení č. 219/1949 Sb. Podle § 10 zákona č. 218/1949 Sb. stát dozírá na majetek církví a náboženských společností. Jsou proto Státní úřad pro věci církevní a referáty KNV a ONV jen orgány tohoto dozoru, avšak vlastníkem majetku není stát. [...] Proto odnětí majetku církevního nelze posuzovat jako rozkrádání a poškozování národního majetku podle § 245 trestního zákona. Pokud pak jde o výtěžek z kostelních a jiných sbírek, tvoří tento výtěžek součást příjmů církevního jmění, jak vyplývá z ustanovení § 25 odst. 3 vládního nařízení č. 219/1949 Sb. a není tudíž majetkem státu. Při správném posuzování jednání měl

---

¹⁶⁹ Zdroj: ASPI.

¹⁷⁰ Zdroj: ASPI. Přeloženo ze slovenštiny.

*lidový soud podřadit toto jednání pod krádež podle § 247 odst. 1 trestního zákona.*¹⁷¹

4) rozsudek KS v Košicích sp. zn. 13 Co 305/1961 - odnětím státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti podle § 7 zákona č. 218/1949 Sb. zaniká pracovní poměr duchovního církve, potažmo náboženské společnosti (v daném případě šlo konkrétně o duchovního pravoslavné církve).

Z odůvodnění: *„Postavení duchovních církví a náboženských společností bylo upraveno zákonem č. 218/1949 Sb. a postavení pravoslavných duchovních potom speciálně i vládním nařízením č. 222/1949 Sb. Tyto předpisy znamenaly zásadní změnu v postavení církví a duchovenstva v našem státě. [...] Duchovní církví a náboženských společností jsou zaměstnanci církve (§ 1 vládního nařízení č. 222/1949 Sb.). Duchovenskou činnost mohou vyvíjet jen se státním souhlasem (§ 7 zákona č. 218/1949 Sb., § 16, 17 vládního nařízení č. 222/1949 Sb.). [...] Pracovní poměr duchovních se neřídí obecnými pracovními předpisy, tyto předpisy platí jen, pokud speciální předpisy (zákon č. 218/1949 Sb., vládní nařízení č. 222/1949 Sb.) nestanoví odchylku. [...] Speciální předpisy vztahující se na duchovní nemají vůbec ustanovení o zrušení pracovního poměru udělením výpovědní lhůty. Je to důsledek osobité úpravy pracovního poměru duchovních podle těchto speciálních předpisů, z kterých plyne, že nejen vznik pracovního poměru duchovního, ale i jeho zánik je spojený s existencí či neexistencí státního souhlasu. Tak jako pracovní poměr duchovního vzniká udělením státního souhlasu, tak též zaniká dnem odnětí státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti. [...] Po odnětí státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti nemůže duchovní vůbec vykonávat svoji funkci.*¹⁷²

7.5 Bilance

„Bilance zápasu s církvemi a náboženskými společnostmi nebyla valná. Pro nikoho. Pro ideology, úředníky a Státní bezpečnost zůstávaly církve nadále velkou neznámou. Přestože pod vlivem soustavné ateistické propagandy a strachu o existenci ztratilo mnoho lidí víru, ještě více jich zlhostejnilo a kostely se značně vyprázdnily, zůstávaly církve, viděno zvenčí, početným, dobře organizovaným a disciplinovaným celkem, který žil nepochopitelným vnitřním životem.

---

¹⁷¹ Zdroj: ASPI.

¹⁷² Zdroj: ASPI. Přeloženo ze slovenštiny.

Ideologové a funkcionáři věděli z Lenina a propagandistických brožurek, že náboženství nelze přemoci brutální silou, ale trpělivým poučováním a přesvědčováním. K poučování a přesvědčování byli ochotni vždy, ale inteligencí přitom neoplývali. Trpělivosti se nenaučili nikdy. Úspěch měli - odhlédneme-li od strachu, který působil nejvíce - zejména u lidí, jejichž víra se opírala o vnější projevy náboženského citění.

Jako iluzorní se ukázaly snahy odtrhnout církve¹⁷³ od Říma. Přesto se režimu podařilo zasadit církvím několik těžce zhojitelných ran, z nichž loupež církevního majetku byla tou nejmenší. Horší bylo zrušení řeckokatolické církve, likvidace klášterů, izolace biskupů, zasahování státní moci do řízení církví.¹⁷⁴

Totalitní komunistický režim po celou dobu své dominantní existence v Československu (1949 - 1989) neuznával a nerespektoval jak svobodu vyznání a náboženství, tak svobodu svědomí, které byly zaručeny mimo jiné československou ústavou, ale taktéž i Všeobecnou deklarací lidských práv, jež byla vyhlášena dne 10. prosince 1948 rezolucí Valného shromáždění OSN.¹⁷⁵

„Bezodůvodné“ zásahy Státní bezpečnosti, ale i dalších státních orgánů, v lepších případech permanentní propaganda v tisku nebo v rozhlase, působily na každého, kdo hodlal uplatňovat nezadatelné právo projevit svou víru, ať již veřejně nebo soukromě.

Československými církevními zákony z roku 1949 se později inspirovali také komunistické strany v Bulharsku, Maďarsku a Polsku.

---

¹⁷³ Katolickou (pozn. aut.).

¹⁷⁴ VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, str. 178-179.

¹⁷⁵ Všeobecná deklarace lidských práv není standardní mezinárodní smlouvou, nýbrž dokumentem doporučujícího charakteru. Celosvětově je však uznávána jako katalog základních lidských práv a svobod. Tehdejší Československá republika se při přijímání dokonce zdržela hlasování (stejně jako např. SSSR, Polsko a Saúdská Arábie) Cit. čl. 18 Všeobecné deklarace lidských práv: „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.“ Zdroj: Organizace spojených národů (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>). Cit. ke dni 15. února 2012.

8. Srovnání se současnou úpravou

8.1 Zrušení prováděcích vládních nařízení č. 219 až 223/1949 Sb. a č. 70/1968 Sb.

Prováděcí vládní nařízení č. 219 až 223/1949 Sb. a č. 70/1968 Sb., která se týkala jednotlivých církví a náboženských společností, byla článkem II. zákona č. 522/1992 Sb. ze dne 3. listopadu 1992, kterým se mění zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, ve znění zákona č. 16/1990 Sb., ke dni vyhlášení tohoto zákona zrušena.

8.2 Evoluce Státního úřadu pro věci církevní

Na základě ustanovení § 2 vládního nařízení č. 19/1956 Sb., o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy, ze dne 16. června 1956, které nabylo účinnosti dnem vyhlášení, byl Státní úřad pro věci církevní, jakož i Slovenský úřad pro věci církevní zrušen a všechny jeho kompetence přešly na Ministerstvo školství a kultury.

Na základě ustanovení § 8 odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, byl ustanoven jako ústřední orgán státní správy ve všech věcech církví a náboženských společností Sekretariát pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR.

Sekretariát pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR byl k 12. lednu 1990 zrušen zákonným opatřením předsednictva České národní rady č. 9/1990 Sb., kterým se novelizoval výše citovaný § 8 zákon č. 2/1969 Sb.¹⁷⁶

Podle předmětného zákona č. 2/1969 Sb., v platném znění, který recipovala Česká republika při svém vzniku v roce 1993, je ústředním orgánem státní správy pro věci církví a náboženských společností nadále Ministerstvo kultury.

Působnost ministerstva v této oblasti je vymezena především zákonem č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a

---

¹⁷⁶ Cit. novelizovaného § 8: „*Ministerstvo kultury je ústředním orgánem státní správy pro umění, kulturně výchovnou činnost, kulturní památky, pro věci církví a náboženských společností, pro věci tisku a jiných informačních prostředků, včetně vydávání neperiodického tisku, dále pro provádění autorského zákona a pro výrobu a obchod v oblasti kultury.*“ Zdroj: ASPI.

náboženských společnostech), v platném znění, a nadále i zákonem č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v platném znění. Podle aktuálního organizačního řádu Ministerstva kultury ČR plní úkoly ministerstva v této oblasti odbor církví.

Zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní, jakož i jeho prováděcí vládní nařízení č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní, byly formálně zrušeny až ustanovením § 24 zákona č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

8.3 Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v platném znění

Na rozdíl od všech ostatních „církevních“ předpisů, které byly přijaty v roce 1949, je zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, nadále i po více jak 60 letech od svého přijetí platný a účinný.

„Je tak jedním z nejstarších účinných a stále aplikovaných právních předpisů a pravděpodobně vůbec nejstarším platným právním předpisem, na základě kterého se vyplácejí prostředky ze státního rozpočtu.“¹⁷⁷

Zákon č. 218/1949 Sb. byl po roce 1989 a následném nástupu demokratického právního státu zákony č. 16/1990 Sb., č. 165/1992 Sb., č. 522/1992 Sb., č. 3/2002 Sb. a č. 562/2004 Sb. zbaven všech represivních opatření a ustanovení, přičemž i nadále je však zákonem účinným a církve a náboženské společnosti se podle něj dodnes financují.

Z právní normy z dob totalitního Československa, jejímž cílem mělo být prohloubení finanční závislosti církví a náboženských společností na státu, přičemž byla také instrumentem k pronásledování a sloužila i k ovládnutí veškerého náboženského dění, se výše citovanými novelizacemi stala předpisem, na základě kterého aktuálně český (demokratický) stát finančně podporuje některé církve a náboženské společnosti. „Systém financování se avšak přitom takřka nezměnil. Financování církví a náboženských společností podle zákona

---

¹⁷⁷ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 113-114.

č. 218/1949 Sb., v platném znění, způsobuje nemalé obtíže nejen církvím a náboženským společnostem, ale i státní správě.¹⁷⁸

8.3.1 Novelizovaný a aktuálně platný § 1 zákona č. 218/1949 Sb.

Na základě novelizovaného znění ustanovení § 1 odst. 1 „stát poskytuje podle dalších ustanovení tohoto zákona registrovaným církvím a náboženským společnostem, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, stanovenou úhradu osobních požitků duchovních, působících jako zaměstnanci církví a náboženských společností v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních, jestliže o to církev nebo náboženská společnost požádá.“¹⁷⁹

Komentované ustanovení navazuje na (obecný) zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech),¹⁸⁰ konkrétně na § 7 odst. 1 písm. c) tohoto zákona. Toto ustanovení umožňuje registrované církvi a náboženské společnosti „být financována podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností“ a odkazuje právě na zákon č. 218/1949 Sb., v platném znění.

Právo na úhradu osobních požitků duchovních, působících jako zaměstnanci církví a náboženských společností v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních státem, přiznává komentované ustanovení jen registrovaným církvím a náboženským společnostem, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv. Církev a náboženská společnost tedy musí kumulativně splnit dvě podmínky, a to nejprve registraci a dále jí musí být přiznáno oprávnění k výkonu tzv. zvláštních práv. Komentované ustanovení odkazuje (na základě i své poznámky pod čarou č. 1) na zákon č. 3/2002 Sb. (zákon o církvích a náboženských společnostech).¹⁸¹ Zde

---

¹⁷⁸ KRŮŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 115-116.

¹⁷⁹ Do aktuálně platné podoby bylo ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 218/1949 Sb. novelizováno (změněno, upraveno) ustanovením § 34 zákona č. 3/2002 Sb. Zatímco až do přijetí zákona č. 3/2002 Sb. měly právo na hospodářské zabezpečení všechny registrované církve a náboženské společnosti, nově se okruh „oprávněných“ omezil pouze na registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu tzv. zvláštních práv.

¹⁸⁰ Tento zákon byl Poslaneckou sněmovnou „na podruhé“ přijat (po zamítnutí v Senátu a po vetu prezidenta Republiky).

¹⁸¹ Podle zákona č. 3/2002 Sb., v platném znění, rozlišujeme církve a náboženské společnosti do tří „stupňů“:

najdeme repliku na otázku, která církev a náboženská společnost je registrovanou církví a náboženskou společností, resp. jak se registrovanou církví a náboženskou společností stane a kterým církvím a náboženským společenstvem bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, resp. jakým způsobem může registrovaná církev a náboženská společnost toto „právo“ získat.

Odpověď na otázku, jaké jsou podmínky a jak dojde k registraci církve a náboženské společnosti, podává zejména ustanovení § 9 a § 10 zákona č. 3/2002 Sb., v platném znění a zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění.¹⁸²

Návrh na registraci církve a náboženské společnosti podávají Ministerstvu kultury ČR nejméně tři fyzické osoby („zákonodárce tak vychází z římskoprávní zásady ‚tres faciunt collegium‘ - tři tvoří spolek“),¹⁸³ které dosáhly věku 18 let, mají způsobilost k právním úkonům a jsou občany České republiky nebo cizinci s trvalým pobytem v České republice. Všechny tyto fyzické osoby návrh podepíší¹⁸⁴ a uvedou své osobní údaje.

Návrh na registraci církve a náboženské společnosti musí obsahovat dle § 10 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb.:

- 1) základní charakteristiku církve a náboženské společnosti, jejího učení a poslání;
- 2) zápis o založení církve a náboženské společnosti na území České republiky;
- 3) v originále podpisy nejméně 300 zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, a to s uvedením jejich osobních údajů a s uvedením totožného textu na každém podpisovém archu, který obsahuje plný název církve a náboženské společnosti, sbírající podpisy pro účel její registrace, a z něhož je

---

1) církve a náboženské společnosti (tzv. „neregistrované“) - dle současné právní úpravy totiž není právní subjektivita pojmovým znakem církví a náboženských společností [v ČR dle údajů uvedených při sčítání lidí, domů a bytů v roce 2011 např. Anglikánská církev, Církev sjednocení (moonisté), Scientologická církev. Zdroj: Český statistický úřad (<http://www.scitani.cz>). Cit. ke dni 15. března 2012];

2) registrované církve a náboženské společnosti;

3) registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv.

¹⁸² Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, je zákonem subsidiární povahy. Jelikož proces „registrace“ je správním řízením, použije se, když zákon obecný (zákon č. 3/2002 Sb.) danou problematiku explicitně neupravuje.

¹⁸³ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 152.

¹⁸⁴ Tyto podpisy musí být úředně ověřeny.

patrné, že podpisový arch je podepisován pouze osobou hlásící se k této církvi a náboženské společnosti;¹⁸⁵

4) základní dokument.

Církev a náboženská společnost jsou registrovány ke dni, kdy rozhodnutí o registraci církve a náboženské společnosti Ministerstvem kultury ČR nabylo právní moci.

Registrované církve a náboženské společnosti jsou právními osobami, subjekty práva soukromého. Jelikož jejich faktický základ tvoří jejich členové (mají tzv. osobnostní základ), jedná se tedy o korporace. Jsou vedeny v Rejstříku registrovaných církví a náboženských společností vedeným Ministerstvem kultury ČR.

„Mezi základní zásady právní úpravy registrovaných církví a náboženských společností patří např. princip autonomie na státních orgánech, princip osobního členství a jeho dobrovolnosti, absence majetkové účasti člena na registrované církvi a náboženské společnosti, včetně neodpovědnosti za její závazky, absence participace na zisku, zásada svobodného založení vícestranným soukromoprávním úkonem, neexistence základního jmění, veřejnost údajů o registrované církvi a náboženské společnosti a zvláštní daňověprávní a účetněprávní postavení vyplývající ze skutečnosti, že se nejedná o právnickou osobu založenou za účelem podnikání.“¹⁸⁶

Seznam registrovaných církví a náboženských společností v České republice upravuje Příloha k zákonu č. 3/2002 Sb. Již na základě zákona č. 3/2002 Sb. byly posléze registrovány některé další církve a náboženské společnosti. Aktuálně je jich 32.¹⁸⁷

Teprve následně po registraci může registrovaná církev a náboženská společnost podat návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv.

Pojem „zvláštní práva“ je novinkou zavedenou do českého právního řádu až zákonem č. 3/2002 Sb.¹⁸⁸ Důvodová zpráva k ustanovení § 7 zákona č. 3/2002 Sb. k tomu uvádí: „Vychází se z toho, že stát může umožnit církvím a náboženským společnostem působit i v takových oblastech veřejné sféry, do nichž

¹⁸⁵ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje na zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním, v platném znění.

¹⁸⁶ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 85.

¹⁸⁷ K tomu srov. Tabulku č. 1 v příloze.

¹⁸⁸ Předchozí právní úprava (zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností) pojem „zvláštních práv“ neznala a řadu práv dle nové (platné) úpravy označených jako zvláštní, přiznávala všem registrovaným církvím a náboženským společnostem.

*běžně neumožňuje vstup všem právníckým osobám, ale ve kterých církve a náboženské společnosti, i když nejde o ‚hlavní‘ náboženské činnosti, tradičně v demokratických státech působí.*¹⁸⁹

Kromě základních církevních a náboženských práv poskytuje stát některým církvím a náboženským společnostem exklusivní (slovy zákonodárce: „zvláštní“) práva. To opět potvrzuje i výše citovaná důvodová zpráva k zákonu č. 3/2002 Sb.: „*Vyjmenovaná práva nejsou právy náboženské svobody, která jsou dána Listinou. Proto jsou označena jako ‚zvláštní práva‘ a mohou je využívat církve a náboženské společnosti, u nichž lze na základě jejich delší činnosti do značné míry garantovat serióznost v tomto působení, ale též patřičné odborné zázemí pro takovou činnost.*“¹⁹⁰

Označení některých práv za „zvláštní“ bylo předmětem podání ústavní stížnosti k Ústavnímu soudu ČR. Ten v čl. VII. bod 2. svého nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. listopadu 2002 konstatoval: „*Podstatou náboženské svobody je zajištění možnosti každého svobodně projevat své náboženství bez zásahu státu. Zároveň však stát, důsledně oddělený od církví a náboženských společností, nemůže být povinován k aktivnímu napomáhání činnosti jednotlivých církví a náboženských společností. [...] Jestliže zákonodárce stanoví, že stát bude napomáhat činnosti náboženských subjektů, jedná se o jeho vlastní rozhodnutí a pouze stát je proto také způsobilý stanovit podmínky, které musí tyto subjekty splnit, aby jim vznikl nárok na součinnost státu. Ústavní maximou při stanovování těchto podmínek je vyloučení svévolné diskriminace.*“¹⁹¹

Dále v čl. VII. bod 3. Ústavní soud uvedl následující: „*Z povahy tzv. zvláštních práv je zřejmé, že se jedná o případy, kdy stát oprávněným církvím a náboženským společnostem umožní ‚nadstandardní‘ nároky na konkrétní plnění, tzn., že se jedná o případy aktivního a pozitivního přístupu státu. Těmito pozitivními plněními je např. přístup ke státnímu financování, právo vyučovat na státních školách, právo zřizovat církevní školy apod. Je proto také zřejmé, že stát je zásadně oprávněn i stanovit podmínky, za jakých jednotlivé subjekty budou mít k těmto plněním přístup. Úkolem Ústavního soudu přitom není posuzovat a hodnotit vhodnost či účelnost těchto podmínek, nýbrž toliko jejich ústavnost. To v daném případě znamená, že Ústavní soud se musel zabývat pouze tím, zda*

---

¹⁸⁹ Zdroj: ASPI.

¹⁹⁰ Zdroj: ASPI.

¹⁹¹ Zdroj: ASPI.

*některá ze zákonem stanovených podmínek nevykazuje rysy svévole a diskriminace.*¹⁹²

Na základě výše citovaného odůvodnění svého nálezu proto Ústavní soud ČR rozhodl v dané problematice v tom směru, že „neshledal příznaky protiústavnosti“.

Podmínky a „proces“ přiznávání (přiznání) oprávnění k výkonu zvláštních práv upravuje zejména ustanovení § 11 zákona č. 3/2002 Sb., v platném znění a zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění.¹⁹³

Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv může podat registrovaná církev a náboženská společnost, která:

- 1) je registrována podle zákona (myšleno podle zákona č. 3/2002 Sb.) nepřetržitě ke dni podání návrhu nejméně 10 let;
- 2) zveřejňovala každoročně 10 let před podáním tohoto návrhu výroční zprávy o činnosti za příslušný kalendářní rok;
- 3) plní řádně závazky vůči státu¹⁹⁴ a třetím osobám;
- 4) doloží v originále podpisy tolika zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, kolik činí nejméně 1 promile obyvatel České republiky podle posledního sčítání lidu,¹⁹⁵ s uvedením jejich osobních údajů a s uvedením totožného textu na každém podpisovém archu, který uvádí plný název církve a náboženské společnosti, která sbírá podpisy pro účel její registrace, a z něhož je patrné, že podpisový arch je podepisován pouze osobou hlásící se k této církvi a náboženské společnosti;¹⁹⁶
- 5) připojí prohlášení, že její dosavadní činnost jako právnické osoby neodporuje podmínkám stanoveným tímto zákonem (myšleno podle zákona č. 3/2002 Sb.);
- 6) předloží texty výročních zpráv a účetních závěrek¹⁹⁷ za dobu 10 let předcházející podání tohoto návrhu.

---

¹⁹² Zdroj: ASPI.

¹⁹³ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, je zákonem subsidiární povahy. Jelikož proces „přiznání zvláštních práv“ je správním řízením, použije se, když zákon obecný (zákon č. 3/2002 Sb.) danou problematiku explicitně neupravuje.

¹⁹⁴ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje například na zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, v platném znění.

¹⁹⁵ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje na zákon č. 296/2009 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011. Počet obyvatel v roce 2011 byl ke dni sčítání 10 562 214 obyvatel. Potřebný cenzus (1%) je tedy aktuálně 10 562 podpisů. Zdroj: Český statistický úřad (<http://www.scitani.cz>). Cit. ke dni 10. února 2012.

¹⁹⁶ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje na zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním, v platném znění.

¹⁹⁷ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje na zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, v platném znění.

Návrh na přiznání zvláštních práv může být podán buď pro výkon všech zvláštních práv - tzv. en bloc (tj. možnost vyučovat náboženství na státních školách podle zvláštního právního předpisu;¹⁹⁸ pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách České republiky, v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, zabezpečovací detence, ochranné léčení a ochranná výchova; být financována podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností;¹⁹⁹ konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu;²⁰⁰ zřizovat církevní školy podle zvláštního právního předpisu;²⁰¹ zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství,²⁰² je-li tato povinnost tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let), anebo pro výkon všech zvláštních práv s výjimkou zachovávat povinnost mlčenlivosti duchovními v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství.

V případě návrhu pro výkon všech zvláštních práv musí návrh nad výše uvedené obsahovat ještě navíc dokument potvrzující, že povinnost mlčenlivosti duchovních v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství je tradiční součástí církve a náboženské společnosti nejméně 50 let.

Ustanovení § 11 zákona č. 3/2002 Sb., v platném znění, upravuje postup řádný, vedle něhož zákon připouští i dva mimořádné postupy přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv.²⁰³

---

¹⁹⁸ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje na zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), v platném znění.

¹⁹⁹ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje na zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v platném znění.

²⁰⁰ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje na zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění.

²⁰¹ Zde zákon č. 3/2002 Sb. odkazuje na zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon), v platném znění.

²⁰² K tomu Kříž dodává: „*Za doby komunistického totalitního režimu v ČSR nebyla povinná mlčenlivost duchovních státem uznána vůbec. Duchovní měli stejnou povinnost vypovídat v zákonem stanovených případech jako kterékoliv jiné osoby, a to i v případech, které byly chráněny zpovědním či jiným obdobným tajemstvím.*“ KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 135.

²⁰³ 1) Možnost nabytí výkonu zvláštních práv podle § 28 odst. 1 zákona č. 3/2002 Sb. v případě církví a náboženských společností registrovaných podle předcházející právní úpravy, tj. podle zákona č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností;

2) postup podle § 27 odst. 8 zákona č. 3/2002 Sb. na základě výjimky udělené Ministerstvem kultury ČR se souhlasem vlády. Druhá možnost k mimořádnému postupu přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv v současné době již navíc není aplikovatelná, jelikož výjimku šlo udělit pouze do uplynutí 5 let od nabytí účinnosti zákona č. 3/2002 Sb. tedy do 7. ledna 2007 včetně.

Registrované církvi a náboženské společnosti se přiznává oprávnění k výkonu zvláštních práv ke dni, kdy rozhodnutí o přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv registrované církvi a náboženské společnosti Ministerstvem kultury ČR nabylo právní moci. Paralelně se do Rejstříku registrovaných církví a náboženských společností vedeným Ministerstvem kultury ČR zapíše údaj o tom, zda jí bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv a jakých práv se toto přiznání týká.

Oprávnění k výkonu zvláštního práva na hospodářské zabezpečení (českým) státem bylo aktuálně přiznáno 17 registrovaným církvím a náboženským společností.²⁰⁴

Skutečnost, že postup pro „získání“ tzv. zvláštních práv do značné míry napodobuje postup při registraci církví a náboženských společností, navozuje zdání, že se tak jedná o „druhý stupeň“ registrace církví a náboženských společností. Církev a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, označuje konfesněprávní literatura jako tzv. akreditované církve a náboženské společnosti. Avšak „pojmem ‚akreditované církve a náboženské společnosti‘ je technickým, nikoli legislativním termínem.“²⁰⁵

Důvody a postup pro zrušení a zánik registrované církve a náboženské společnosti upravuje zejména ustanovení § 22, § 24 a § 25 zákona č. 3/2002 Sb., v platném znění a zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění.²⁰⁶

Podmínky pro zrušení oprávnění registrované církve a náboženské společnosti k výkonu zvláštních práv a následný postup upravuje především

---

Toto ustanovení je tak v současnosti již obsoletní. Žádná výjimka v letech 2002 - 2007 udělena nebyla.

²⁰⁴ K tomu srov. Tabulku č. 2 v příloze.

²⁰⁵ VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, str. 171. K tomu rovněž např. Hrdina: „Pojem ‚dvoustupňová registrace‘ (popř. ‚registrace‘ a ‚akreditace‘) je pracovní a sám zákon ho neuzívá, aby to neevokovalo dojem hodnocení církví. [...] Sám zákon rozlišuje (terminologicky poněkud těžkopádně) církve registrované (rozuměj v 1. stupni) a církve, jimž bylo přiznáno ‚oprávnění k výkonu zvláštních práv‘ (tj. registrované v 2. stupni).“ HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právním řádu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 81.

²⁰⁶ Zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který je účinný od 1. ledna 2012, obsahuje - jako trest nejpřísnější - zrušení právnické osoby [§ 15 odst. 1 písm. a), § 16]. V důsledku uložení takového trestu soudem, by v takovém případě došlo i případně ke zrušení registrované církve a náboženské společnosti.

Cit. § 16 odst. 1: „Soud může uložit trest zrušení právnické osoby právnické osobě se sídlem v České republice, pokud její činnost spočívala zcela nebo převážně v páčání trestného činu nebo trestných činů. Trest zrušení právnické osoby nelze uložit, vylučuje-li to povaha právnické osoby.“ Zdroj: ASPI.

Cit. § 16 odst. 4: „Právní moci rozhodnutí, kterým byl uložen trest zrušení právnické osoby, vstupuje tato právnická osoba do likvidace.“ Zdroj: ASPI.

ustanovení § 21 zákona č. 3/2002 Sb., v platném znění a zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění.²⁰⁷

V současnosti náleží vymezení pojmu „duchovní“ do „vnitřních záležitostí“ církvi a náboženských společností. „Mezi jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi však panují značné rozdíly v podmínkách pro výkon funkce duchovního i v samotném teologickém pojetí. Některé církve duchovní považují za posvátné služebníky, osoby vyčleněné přijetím zvláštní svátosti ke službě Bohu.²⁰⁸ Jiné církve pověřují své duchovní formou ordinace, která však nemá svátostný charakter, anebo je prostě pověřují výkonem duchovenské služby. Některé církve pak vůbec třídu duchovních (v teologickém smyslu) nemají. Stejná rozmanitost duchovních je i v jejich hierarchickém uspořádání.“²⁰⁹

Služební poměr duchovního (slovy zákonodárce zaměstnanec) církve a náboženské společnosti je „kvazi“ pracovněprávním vztahem (viz dále bod 9.1), a to zejména z důvodu ústavním pořádkem zaručené „vnitřní“ církevní samosprávy.

„Osoby vykonávající duchovenskou činnost ji takto vykonávají z pověření církvi a náboženských společností podle jejich vnitřních předpisů a podle obecně závazných právních předpisů. Činnost duchovního je vykonávána ve zvláštním služebním poměru k církvi a náboženské společnosti. Služební poměr duchovního vzniká dvoustranným projevem vůle, a v zásadě má tedy smluvní povahu, jako je tomu u pracovněprávních vztahů. Podobně jako u pracovněprávního vztahu také u služebního poměru duchovního je v otázkách vzniku, změny a zániku rozhodováno příslušnými orgány v podobném postavení, v jakém ve vztahu k zaměstnanci rozhoduje zaměstnavatel. Toto rozhodování se však neděje u služebního poměru podle pracovněprávních předpisů, ale podle vnitřních předpisů schválených k tomu příslušnými orgány církve a náboženské

---

²⁰⁷ Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, je zákonem subsidiární povahy. Jelikož jak proces „zániku a zrušení“, tak i možnost „zrušení oprávnění k výkonu zvláštních práv“ se děje formou správního řízení, použije se, když zákon obecný (zákon č. 3/2002 Sb.) danou problematiku explicitně neupravuje.

²⁰⁸ K tomu srov. např. kánon 1008 Kodexu kanonického práva (Codex Iuris Canonici), v platném znění: „*Svátosti kněžství jsou podle Božího ustanovení někteří z věřících označeni nezrušitelným znamením a tak ustanoveny svěcenými služebníky. Jsou vysvěceni a určeni k tomu, aby, každý podle svého stupně konajíc v osobě Krista-Hlavy, pásli boží lid službou vyučování, posvěcování a vedení.*“ Zdroj: Kodex kanonického práva (<http://www.web.katolik.cz/feeling/library/Kodex.pdf>). Cit. ke dni 10. března 2012.

²⁰⁹ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 62.

společnosti.²¹⁰ „Pokud by ovšem nějaká církev či náboženská společnost neměla ve svých předpisech tento poměr upraven, platí podpůrně světské právo.“²¹¹

K otázce zaměstnaneckého poměru k církvi a náboženské společnosti existuje hojná judikatura Ústavního soudu ČR i Nejvyššího soudu ČR.²¹²

Osobní požitky duchovních tvoří základní plat, hodnostní přídavek a odměna za vyšší výkon. Jejich výši a podmínky přiznání v současné době upravuje nařízení vlády č. 566/2006 Sb., o úhradě osobních požitků duchovních církví a náboženských společností, v platném znění, které je účinné od 1. ledna 2007.

Duchovní jsou podle náročnosti své práce, kterou vykonávají, a podle doby započitatelné činnosti, zařazováni do jedné ze šesti příslušných platových tříd. Náročnost práce a započitatelná doba určují konečnou výši jejich základního platu.²¹³

Na rozdíl od předcházející právní úpravy (nařízení vlády č. 86/1993 Sb., o osobních požitcích poskytovaných duchovním církví a náboženských společností) nejsou duchovní do jednotlivých platových tříd rozdělení podle své hodnosti (resp. funkce, kterou vykonávají), ale podle charakteristiky vykonávaných činností. K tomu srov. Přílohu č. 1 k nařízení vlády č. 566/2006 Sb., v platném znění.²¹⁴

---

²¹⁰ KRŮŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 63.

²¹¹ TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 119.

²¹² K tomu srov. např. nález ÚS sp. zn. I. ÚS 211/96, usnesení ÚS sp. zn. III. ÚS 136/2000, usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 702/2007.

²¹³ K tomu srov. Přílohu č. 2 k nařízení vlády č. 566/2006 Sb., v platném znění.

²¹⁴ Dle Přílohy č. 1 k nařízení vlády č. 566/2006 Sb. např. Jednota bratrská uvádí pro jednotlivé platové třídy tyto popisy činností:

- a) 1. platová třída - činnost v duchovní správě spočívající ve vykonávání činností pod vedením duchovního správce, případně misijního pracovníka;
- b) 2. platová třída - činnost v duchovní správě vykonávaná samostatným duchovním, vedoucím skupiny, která nemá dosud statut samostatného sboru, pracovníkem pověřeným samostatnou duchovenskou službou v rámci většího sboru nebo pracovníkem připravujícím se na samostatnou službu duchovního správce;
- c) 3. platová třída - činnost v duchovní správě vykonávané statutárním orgánem sboru (vedení sboru nebo vedení samostatné duchovenské oblasti práce);
- d) 4. platová třída - činnost v duchovní správě vykonávané statutárním orgánem sboru s větším rozsahem duchovenské práce (administrativní dalšího sboru nebo místa, vedení další duchovenské oblasti práce);
- e) 5. platová třída - činnost v duchovní správě spočívající v soustavné pravidelné péči a dohledu nad misijními pracovníky a duchovními správci;
- f) 6. platová třída - činnost v duchovní správě spočívající ve vedení a řízení církve vykonávaná v rámci statutárního orgánu církve.

Hodnostní přídavek je od druhé platové třídy obligatorní náležitostí platu; jeho výši opět stanoví nařízení vlády č. 566/2006 Sb., v platném znění.²¹⁵

Duchovnímu může být za splnění mimořádného nebo zvlášť významného úkolu nebo za vysokou kvalitu výkonu jeho činnosti nebo její vyšší rozsah poskytnuta odměna za vyšší výkon.²¹⁶

O tyto prostředky ovšem musí registrovaná církev a náboženská společnost, které bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv (příp. zvláštního práva být financován), požádat.²¹⁷ Samotná registrace a (následně) přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv tudíž nestačí. Ovšem, požádá-li takto církev nebo náboženská společnost, nemůže jí stát nevyhovět.

Pro úplnost je třeba zdůraznit ustanovení § 1 odst. 3 zákona č. 218/1949 Sb., v platném znění, podle kterého může být výše celkových úhrad na osobní požitky (základní plat, hodnostní přídavek a odměna za vyšší výkon) duchovních omezena ex lege státním rozpočtem České republiky.

8.3.2 Novelizovaný a aktuálně platný § 2 zákona č. 218/1949 Sb.

V současnosti platný paragraf 2 „omezuje“ působení duchovních v církvích a náboženských společnostech jen na osoby, které jsou bezúhonné.²¹⁸ „Ohledně tohoto ustanovení existují pochybnosti, zda již není obsoletní a překonáno čl. 16 odst. 2 LZPS²¹⁹ i zákonem č. 3/2002 Sb.“²²⁰

Autonomie v ustavování orgánů (tedy včetně duchovních) církví a náboženských společností znamená, že stát se nemůže žádným způsobem vměšovat do vnitřní organizační a personální struktury církví a náboženských společností. Ve výlučné kompetenci církví a náboženských společností je tak posuzování způsobilosti osob k výkonu duchovenské činnosti. „Lze konstatovat,

²¹⁵ Hodnostní přídavek má v druhé platové třídě rozpětí 700,- až 2 300,- Kč, v šesté platové třídě pak 6 000,- až 10 000,- Kč měsíčně.

²¹⁶ Viz § 4 nařízení vlády č. 566/2006 Sb., v platném znění.

²¹⁷ Takovou povinnost neměly církev a náboženské společnosti, jejichž duchovním byly osobní požitky státem poskytovány ke dni 31. prosince 1989.

²¹⁸ Cit. § 2 zákona č. 218/1949 Sb., v platném znění: „*Duchovenskou činnost v církvích a náboženských společnostech mohou vykonávat jen osoby, které jsou bezúhonné.*“

²¹⁹ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Cit. čl. 16 odst. 2: „*Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustavují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.*“ Zdroj: ASPI.

²²⁰ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 62.

že v důsledky této právní úpravy se církve a náboženské společnosti těší svobodě a politické nezávislosti dosud nepoznané.²²¹

Rovněž k otázce autonomie církví a náboženských společností při ustavování duchovních existuje poměrně bohatá judikatura Ústavního soudu ČR i Evropského soudu pro lidská práva.²²²

8.3.3 Ostatní novelizovaná a aktuálně platná ustanovení zákona č. 218/1949 Sb.

Podle § 8 odst. 1 zákona č. 218/1949 Sb., v platném znění, hradí stát (jen) registrovaným církvím a náboženským společnostem, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, řádné věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb a jiných náboženských úkonů i s církevní administrativou. Toto účinné zákonné ustanovení odkazuje rovněž na „schválený rozpočet“ církve a náboženské společnosti. Povinnost sestavovat rozpočty a závěrečné účty upravuje následné ustanovení § 9 zákona č. 218/1949 Sb., v platném znění. Ustanovení § 9 je tak nutné dnes již považovat za obsoletní, neboť po roce 1989 již státní orgány rozpočty církví a náboženských společností neschvalují. Naopak ustanovení § 8 je nadále pro stát závazné, i přestože pojmosloví, které stále užívá, je zavádějící.²²³

Požadování či domáhání se rozpočtů církví a náboženských společností ze strany státu je (by bylo) v rozporu s jejich nezávislostí, kterou zaručuje Listina základních práv a svobod.

Ustanovení § 3, § 4, § 6, § 11, § 12, § 14 a § 15 se novelizace prakticky nedotkly. Problematická ustanovení § 5, § 7, § 10 a § 13 byla bez náhrady zrušena.

8.4 Další způsoby financování církví a náboženských společností

Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v platném znění, přiznává právo na „státní

---

²²¹ HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právním řádu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, str. 144.

²²² K tomu srov. např. nálezy ÚS sp. zn. I. ÚS 211/96, usnesení ÚS sp. zn. III. ÚS 136/2000, rozsudek velkého senátu ESLP č. 30985/96 ve věci Hasan a Chaush proti Bulharsku, nálezy ÚS sp. zn. Pl. ÚS 6/02.

²²³ K tomu srov. § 8 a § 9 v původním znění. Díkce obou ustanovení se de facto k dnešnímu dni nezměnila.

financování“ jen registrovaným církvím a náboženským společností, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv (resp. k výkonu zvláštního práva být financován). Z „oprávněných“ církví a náboženských společností nepodaly návrh na přiznání tzv. zvláštního práva být financován: Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů, Křesťanské sbory, Náboženská společnost Svědkové Jehovovi a Novoapoštolská církev v České republice.²²⁴ Ostatní církve a náboženské společnosti nemají legitimní nárok na „hospodářské zabezpečení“ českým státem.

Paradoxem je, že demonstrativní výčet (arg.: „zejména“) v § 27 odst. 4 zákona č. 3/2002 Sb. (zákon o církvích a náboženských společnostech) obsahuje výčet příjmů církví a náboženských společností.²²⁵ Naproti tomu důvodová zpráva k ustanovení § 27 zákona č. 3/2002 Sb. uvádí, že „jde o veškeré příjmy, které církve a náboženské společnosti dosud využívají“ (mělo by se tedy jednat o výčet taxativní), což s ohledem na výše předestřené (viz bod 8.3.1) není nepochybně pravda. V řadě církví a náboženských společností je neustále převažujícím zdrojem jejich příjmů státní financování podle zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v platném znění, které ovšem citovaná důvodová zpráva, jakož i ustanovení § 27 odst. 4 zákona č. 3/2002 Sb., zcela přehlíží. Jde o evidentní chybu a právní lapsus zákonodárce.

„S ohledem na soukromoprávní zásadu ‚každý může činit, co není zákonem zakázáno‘ (čl. 2 odst. 3 LZPS²²⁶) a na demonstrativnost výčtu mohou církve a náboženské společnosti získávat finanční prostředky či jiné příjmy

---

²²⁴ „Jelikož však žádná z těchto čtyř církví a náboženských společností nepodala návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštního práva být financována podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností, nebylo možné přezkoumat, zda některá z těchto čtyř církví a náboženských společností splňuje i další podmínky pro přiznání oprávnění k výkonu zvláštního práva být financována podle zvláštního právního předpisu o finančním zabezpečení církví a náboženských společností.“ Zdroj: soukromá elektronická korespondence s odborem církví Ministerstva kultury ČR.

²²⁵ Cit. § 27 odst. 4: „*Příjmy církve a náboženské společnosti tvoří zejména*

a) příspěvky fyzických a právnických osob;

b) příjmy z prodeje a z pronájmu movitého, nemovitého a nehmotného majetku církví a náboženských společností;

c) úroky z vkladů;

d) dary a dědictví;

e) sbírky a příspěvky z části výtěžků podle zvláštního zákona (myšleno podle zákona č. 37/1973 Sb., o veřejných sbírkách a o loteriích a jiných podobných hrách, v platném znění);

f) půjčky a úvěry;

g) příjmy z podnikání nebo z jiné výdělečné činnosti;

h) dotace.“ Zdroj: ASPI.

²²⁶ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Cit. čl. 2 odst. 3: „*Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.*“ Zdroj: ASPI.

jakýmkoliv myslitelným způsobem, který je v souladu s právem a ze kterého nejsou výslovně vyloučeny.²²⁷

Mezi další způsoby „přispívání“ církvím a náboženským společnostem je možno uvést členské příspěvky, „církevní daň“, kostelní a veřejné sbírky, „církevní poplatky“, výnosy z církevního majetku, dary nebo dotace.

Rovněž zákon č. 218/1949 Sb., v platném znění, „neupravuje jiné tituly financování církví a náboženských společností jakými jsou např. financování církevního školství, církevních kulturních památek, zdravotnických zařízení, zařízení sociálních služeb apod. V těchto případech nelze hovořit přímo o financování církví a náboženských společností, neboť stát poskytuje finanční prostředky na podporu podobných činností bez ohledu na to, kdo ji vykonává.“²²⁸

---

²²⁷ KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 306.

²²⁸ Tamtéž, str. 117.

9. Výhled

9.1 Nevyhovující stav

Na základě ústavní garance církevní svrchovanosti v tzv. vnitřních záležitostech,²²⁹ která je uvedena v čl. 16 odst. 2 LZPS²³⁰ (viz bod 8.3.2), nemá stát oprávnění k redukci počtu duchovních (neexistuje „*numerus clausus*“). K tomu dodává Kříž: „Jedním z důsledků nedostatečnosti současné právní úpravy je trvalý nárůst duchovních placených podle zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v platném znění, v průběhu posledních dvaceti let. Zatímco prvotní nárůst v první polovině devadesátých let lze přičíst ukončení perzekuční politiky státu, růst počtu duchovních zejména po roce 2000 lze přičíst na vrub systému financování jejich platů. V podmínkách demokratického právního státu nemá státní moc žádnou možnost určovat církvím a náboženským společnostem počty jejich duchovních; současně však zákona č. 218/1949 Sb., v platném znění, stanoví, že jsou tyto duchovní²³¹ placeni ze státního rozpočtu.“²³² Platná a účinná právní úprava je tak k církvím a náboženským společnostem v tomto ohledu více než liberální.

„Ostatně i samotná právní konstrukce poskytování osobních požitků duchovních je značně pochybná. Duchovní jsou zaměstnanci církví a náboženských společností,²³³ tj. nárok na úhradu jejich osobních požitků je soukromoprávním nárokem vůči církvi nebo náboženské společnosti. Finanční prostředky na osobní požitky duchovních ovšem poskytuje církvím a náboženským společnostem stát.²³⁴ Církev a náboženské společnosti jsou tak pouze v pozici prostředníka, který nadto nemusí být vždy schopen plnit řádně své (pracovněprávní) závazky. Vůči svým duchovním mají povinnost vyplatit osobní požitky ve výši stanovené nařízením vlády č. 566/2006 Sb., o úhradě osobních požitků duchovních církví a náboženských společností; od státu ovšem obdrží

---

²²⁹ K tomu srov. JÄGER, Petr. *Církev a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení. Příručka pro veřejnou správu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, str. 13-16.

²³⁰ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

²³¹ Registrovaných církví a náboženských společností, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv. Registrované církve a náboženské společnosti musí kontinuálně stát o takovéto plnění požádat (pozn. aut.).

²³² KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 117. K tomu srov. Tabulku č. 3 v příloze.

²³³ I podle stále platných ustanovení zákona č. 218/1949 Sb. (pozn. aut.).

²³⁴ Opět podle stále platných ustanovení zákona č. 218/1949 Sb. (pozn. aut.).

prostředky, jejichž celkový rozsah může být limitován státním rozpočtem,²³⁵ a které tak nutně nemusí postačovat na úhradu osobních požitků (v jejich plné výši) podle předmětného nařízení vlády.²³⁶

Autor si ani nedovoluje domýšlet, jaké následky či důsledky by mohlo mít, kdyby své „možnosti“ stát začal „uplatňovat“ vůči ze zákona oprávněným církvím a náboženským společnostem.

Nedořešena je i povinnost státu hradit „věcné náklady“ (viz bod 6.2 - § 8 a bod 8.3.3 - § 8) a opravy majetku, který je ve vlastnictví církví a náboženských společností (viz bod 6.2 - § 11 a bod 8.3.3 - § 11). Pro tyto státní „zákonné závazky“, resp. jejich následné rozdělení mezi „oprávněné“ církve a náboženské společnosti, nedává aktuálně platná právní úprava žádné vodítko.²³⁷

Vyplácení cestovních náhrad se nadále stát ve většině případů „brání“ (viz bod 6.2 - § 4).

9.2 Úvahy de lege ferenda

Nejen na základě výše uvedeného je již zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, v platném znění, pro nové milénium - i přes několikeré „demokratické“ novelizace - právním předpisem zcela nevyhovujícím, a to nikoliv jen z důvodů přežilé terminologie a obsoletních ustanovení (srov. např. § 9 v platném znění).

Potencionální nahrazení zákona č. 218/1949 Sb. novým a moderním kodexem ale lpí na celkové restituci církevního majetku. K přijetí zákona, který definitivně upraví majetkověprávní vztahy mezi státem, církvemi a náboženskými společnostmi, se po zdlouhavém vývoji²³⁸ snad nyní (definitivně) schyluje.

---

²³⁵ Dle § 1 odst. 3 zákona č. 218/1949 Sb., v platném znění (pozn. aut.).

²³⁶ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 117.

²³⁷ K tomu srov. BENDOVIÁ, Pavla. *Financování církví a náboženských společností v České republice*. In: Kríž Jakub (ed.). *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*. Sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009, str. 118.

²³⁸ Podrobněji viz např. VALEŠ, Václav. *Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989*. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009, str. 17-68.

9.3 Vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi

Vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi)²³⁹ by měl upravit zmírnění některých majetkových křivd, které byly spáchány komunistickým totalitním režimem církvím a náboženským společnostem, které budou ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona registrovány státem,²⁴⁰ v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990.

Nedílnou součástí vládního návrhu je i úplné vypořádání historického majetku, který byl zabrán církvím a náboženským společnostem, a to bez jakékoliv finanční kompenzace, tzn., převzat i v rozporu s tehdy platnými právními předpisy, a to zejména v letech 1946 - 1950, a posléze pak (nástupnickým) českým státem.

9.3.1 Majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi

Vzhledem k v mezidobí početným změnám vlastnického práva původního církevního majetku, k nimž došlo v průběhu více než 60-ti let, je již zcela nemožné napravit všechna příkoří, která byla církvím a náboženským společnostem spáchána, aniž by byla porušena absolutní ochrana vlastnictví současných majitelů. „Naturálně“ tak bude vydáván pouze majetek, který patřil církvím a náboženským společnostem, v „rozhodném období“ 25. února 1948 až 1. ledna 1990 a stal se předmětem majetkové křivdy.

Postup při vydávání věcí by měl být zhruba následující:

- 1) vydají se pouze nemovitosti z majetku státu (nevydají se tak věci v majetku obcí, krajů a dalších právnických a fyzických osob);
- 2) vydají se pouze nemovitosti, které se staly předmětem majetkové křivdy v období od 25. února 1948 až do 1. ledna 1990;

---

²³⁹ Viz Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ...

(<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

²⁴⁰ Podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), v platném znění.

- 3) nevydají se zastavěné plochy, nemovitosti na území vojenských újezdů, nemovitosti, které Policie ČR nezbytně potřebuje k zajištění bezpečnosti státu, církevní matriky a sportovní hřiště;
- 4) movité věci se vydají pouze v případech, pokud funkčně souvisely nebo souvisejí s vydávanou nemovitostí;
- 5) výzvu k vydání věci movité i nemovité je třeba uplatnit v prekluzivní lhůtě jednoho roku;
- 6) movité i nemovité věci se vydají ve stavu, v jakém se nalézaly ke dni doručení výzvy k vydání;
- 7) movité i nemovité věci se vydají na základě dohody o vydání věci, popřípadě na základě rozhodnutí pozemkového úřadu nebo soudu.²⁴¹

Dle připravovaného § 5 jsou skutečnostmi, v jejichž důsledku došlo v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990 k majetkovým křivdám, například tyto okolnosti:

- 1) odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, nebo podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě);
- 2) odnětí věci podle zákona č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), zákona č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení, zákona č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, zákona č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče, nebo podle zákona č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech;
- 3) darovací smlouva, pokud k darování došlo v tísní;
- 4) kupní smlouva, pokud k uzavření kupní smlouvy došlo v tísní nebo za nápadně nevýhodných podmínek;
- 5) odmítnutí dědictví, pokud k odmítnutí dědictví došlo v tísní;
- 6) znárodnění nebo vyvlastění vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo bez vyplacení spravedlivé náhrady;

---

²⁴¹ K tomu srov. § 8 vládního návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Viz Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ... (<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

7) politická nebo náboženská perzekuce anebo postup porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, včetně odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva;

8) převzetí nebo ponechání si věci bez právního důvodu.²⁴²

Aktuálně navrhovaný zákon tak vychází z tzv. kombinovaného majetkového vyrovnání státu a registrovaných církví a náboženských společností. Část historického majetku církví a náboženských společností se vydá (tzv. naturální restituce), část se nevydá a v souvislosti s tím se poskytne finanční zadostiučinění (tzv. relutární restituce).

9.3.2 Finanční vypořádání mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi

Finanční vypořádání mezi státem a registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi²⁴³ je další formu zmírnění majetkových křivd. Finanční vypořádání by měla upravovat Hlava III. připravovaného zákona.

Paušální výše finanční náhrady pro jednotlivé dotčené (taxativně vyjmenované) církve a náboženské společnosti, které neodmítnou uzavřít se státem smlouvu o vypořádání,²⁴⁴ by měla činit:

1) Apoštolská církev	1 056 336 374,- Kč,
2) Bratrská jednota baptistů	227 862 069,- Kč,
3) Církev adventistů sedmého dne	520 827 586,- Kč,
4) Církev bratrská	761 051 303,- Kč,
5) Církev československá husitská	3 085 312 000,- Kč,
6) Církev řeckokatolická	298 933 257,- Kč,
7) Církev římskokatolická	47 200 000 000,- Kč,
8) Českobratrská církev evangelická	2 266 593 186,- Kč,
9) Evangelická církev augsburského vyznání v České republice	118 506 407,- Kč,
10) Evangelická církev metodistická	367 634 208,- Kč,
11) Federace židovských obcí v České republice	272 064 153,- Kč,

²⁴² K tomu srov. § 5 vládního návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Viz Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ... (<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

²⁴³ V připravovaném § 15 zavádí zákonodárce pro tyto registrované církve a náboženské společnosti legislativní zkratku „dotčená církev a náboženská společnost“.

²⁴⁴ K tomu srov. § 16 vládního návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. Viz Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ... (<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

12) Jednota bratrská	601 707 065,- Kč,
13) Luterská evangelická církev a. v. v České republice	113 828 334,- Kč,
14) Náboženská společnost českých unitářů	35 999 847,- Kč,
15) Pravoslavná církev v českých zemích	1 146 511 242,- Kč,
16) Slezská církev evangelická augsburského vyznání	654 093 059,- Kč,
17) Starokatolická církev v České republice	272 739 910,- Kč.

Celkem se tedy jedná o 59 miliard Kč.

V důvodové zprávě můžeme nalézt: „*Suma finančních náhrad určených pro všechny tyto církve a náboženské společnosti představuje náhradu za jejich původní majetek, který se v rozhodném období stal předmětem majetkové krivdy v důsledku některé ze skutečností uvedených v § 5 a nemá být těmto církvím a náboženským společnostem podle tohoto zákona vydán. [...] Vyplacení finanční náhrady je jedním z předpokladů, které by dotčeným církvím a náboženským společnostem měly umožnit vytvoření hospodářské základny pro trvale udržitelné samofinancování.*“²⁴⁵

Vládní návrh předpokládá, že by se měla finanční náhrada vyplácet ve třiceti bezprostředně po sobě následujících ročních splátkách počínaje rokem 2013, od druhého roku bude zvyšována v závislosti na inflaci. Takto vyplacená finanční kompenzace nebude předmětem daně ani obdobného peněžitého plnění (zatížení).

9.3.3 Příspěvek na podporu činnosti církví a náboženských společností

Připravované ustanovení § 17 definuje povinnost státu po dobu 17 let ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona vyplácet výše citovaným (dotčeným) církvím a náboženským společnostem příspěvek na podporu jejich činnosti (tzv. přechodné období). To rozvíjí a odůvodňuje důvodová zpráva takto: „*Účelem zaváděného institutu přechodného financování je umožnit dotčeným církvím a náboženským společnostem přizpůsobit se - po více než 60 letech trvajících majetkové závislosti na státu - nové ekonomické situaci, kdy stát již nadále přímo nefinancuje jejich duchovní, ani jim nepřispívá na úhradu dalších nákladů.*“²⁴⁶

²⁴⁵ Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ... k § 15 (<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

²⁴⁶ Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ... k § 17 (<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

Příspěvek se bude vyplácet na příslušný kalendářní rok vždy nejpozději do 31. ledna kalendářního roku, na který je určen. Ani tento „příspěvek“ nebude předmětem daně ani obdobného peněžitého plnění.

9.3.4 Závěrečná, přechodná a zrušovací ustanovení

Dle ustanovení § 18 odst. 10 vládního návrhu se tento zákon nebude vztahovat na Katedrálu sv. Víta, Václava a Vojtěcha, na tzv. Mladotův dům a na tzv. Staré Proboštství, včetně pozemků, na kterých jsou postaveny, ani pozemků bezprostředně přilehlých.

Zrušovací ustanovení paragrafu 19 vládního návrhu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi předpokládá zrušení zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, včetně všech jeho novelizací a prováděcích předpisů. Důvodová zpráva k připravovanému zákonu k tomu uvádí: *„Zákon ve svém důsledku nahrazuje vztah mezi státem a registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi, který církvím a náboženským společnostem vnutila v době nesvobody totalitní moc, jež se v návaznosti na zbavení církví a náboženských společností veškeré hospodářské základny zavázala církve a náboženské společnosti přímo financovat. [...] Stát se zavázal hradit církvím a náboženským společnostem osobní požitky duchovních a dalších zaměstnanců a věcné náklady. Zákonem č. 218/1949 Sb. na sebe stát převzal také povinnosti vyplývající z tzv. patronátů.“*²⁴⁷

Paralelně by mělo dojít i ke zrušení ustanovení § 7 odst. 1 písm. c) zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), dle kterého mají registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštních práv, právo být financovány státem.

Na základě všech výše konstatovaných instrumentů by mělo dojít k plnému obnovení náboženské svobody a majetkové základny církví a náboženských společností, včetně jejich svobodného a nezávislého postavení v demokratické společnosti.

---

²⁴⁷ Sněmovní tisk PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ... k § 1 (<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

Vládní návrh aktuálně předpokládá účinnost tohoto zákona ke dni 1. ledna 2013.

Současný stav projednávání je takový, že vládní návrh zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi „postoupil“ do 2. čtení - obecné rozpravy.²⁴⁸

---

²⁴⁸ Stav k 1. březnu 2012.

10. Závěr

Konečné výsledky 2. světové války a následné rozdělení Evropy přiřklo Československo pod sféru vlivu vítězné mocnosti - Sovětského svazu. Již toto určilo zásadním způsobem další československý vývoj. Únor roku 1948 pak definitivně rozhodl o vůdčí vládní úloze komunistické strany v Československu. Ideologie komunismu se - mimo jiné - zásadně neslučovala s filozofií náboženství. Byl to prvopočátek útlaku církví a náboženských společností v tehdejší Československé republice.

Poté, co byly všem církvím a náboženským společnostem, zejména na základě tzv. zemědělských zákonů přijatých v letech 1947 - 1949, konfiskovány prakticky veškeré (zbývající) pozemky, staly se tak církve a náboženské společnosti díky své náhlé „nemajetnosti“ plně závislé na československém státu. Nastoupila tak první etapa likvidační politiky komunistické totalitní moci namířené proti církvím, náboženským společnostem a náboženství všeobecně.

Následně byl přijat zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní a zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

Tyto „církevní zákony“ byly církvím a náboženským společnostem pod nátlakem a bez jakýchkoliv věcných diskuzí fakticky vnuceny. Na zásadní námítky nebyl brán žádný zřetel. Církve a náboženské společnosti nikdy tyto zákony neakceptovaly dobrovolně a nakonec se jim musely podrobit pod tíhou represí. Navíc při „jednáních“ pověřeni představitelé státu předložili zástupcům církví a náboženských společností k nahlédnutí a „souhlasu“ jiné paragrafové znění zákona, včetně jeho názvu, a tedy i upravující problematiky. Následné tajně vypracované legislativní úpravy, snad pro jistotu, nebyly církvím a náboženským společnostem již ani předloženy. Takto moderovaný zákon pak byl jednohlasně přijat Národním shromážděním.

Nadto se nakonec „objevil“ a byl i schválen zákon, dle kterého vznikl centralizovaný státní orgán - Státní úřad pro věci církevní, který měl absolutní kompetence ve vztahu státu k církvím a náboženským společnostem.

Vládnoucí komunistická strana rovněž ujišťovala církve a náboženské společnosti, že smysl zákona „o zabezpečení“ přispívá jejich prospěchu a rozvoji. Paralelně se stát zavázal, že bude respektovat samosprávu církví a náboženských společností v jejich vnitřních záležitostech. Opak byl však pravdou.

Restriktivními a diskriminačními opatřeními se vládnoucí komunistický režim permanentně vměšoval do autonomních záležitostí církví a náboženských společností. Byla zavedena i striktní kontrola nad veškerým movitým i nemovitým majetkem všech církví a náboženských společností.

Komunistické ideologii nepohodlná činnost duchovních byla mnohokrát státními úřady kvalifikována jako činnost protizákonná. Duchovním tak byl odebírán státní souhlas potřebný k legálnímu výkonu jejich duchovenské činnosti a jejich „protistátní“ působení bylo takto jednoduše eliminováno. Námitky proti duchovním církví a náboženských společností byly ze strany státních úřadů motivovány ryze politicky či ideologicky. Pokud se i přesto duchovní nadále angažovali, byli stíháni a následně přísně trestáni i podle příslušných ustanovení tehdy účinného trestního zákona.

I přes cílenou destrukci a neustálé konfrontační snahy komunistického světového názoru, který v Československu v letech 1948 - 1989 disponoval monopolem státní moci, veřejně propagoval ateismus, omezoval ústavou zaručenou svobodu církví a náboženských společností, jakož i jejich členů, a uvrhl tak historické československé země takřka do dob před tolerančním patentem císaře Josefa II., náboženství, církve a náboženské společnosti v Československé republice přežily a existují dodnes.

K 1. lednu 1993 vzniklá Česká republika ve svém konstitučním pořádku, konkrétně v čl. 2 odst. 1 LZPS,²⁴⁹ zakotvila, že je konfesně neutrálním státem²⁵⁰ a neidentifikovala se tak s žádnou náboženskou vírou či vyznáním. „Jakkoliv bývá Česká republika prezentována jako ateistická země,²⁵¹ jsou v ní právní témata úzce spjatá s náboženstvím a církvemi stále živá a pozoruhodně společensky i politicky atraktivní.“²⁵²

„Církevní zákony“ z roku 1949 přečkaly od svého přijetí následných čtyřicet let trvání socialistického zřízení v Československu. Dočkaly se „listopadové“ revoluce v roce 1989, která tuto epochu ukončila a nastolila demokratické zřízení. Přežily i dalších více než dvacet let v prostředí demokracie a právního státu.

---

²⁴⁹ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod. Cit. čl. 2 odst. 1: „*Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.*“ Zdroj: ASPI.

²⁵⁰ Konfesně neutrální stát bývá označován též za stát nekonfesní, sekulární či světský.

²⁵¹ K tomu srov. Tabulku č. 4 v příloze.

²⁵² KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. XI.

Přestože již byly zcela rekonstruovány víceméně všechny oblasti společenského života, zůstávají tyto zákony bez zásadních změn nadále účinné. Principy, ke kterým se Česká republika v současnosti hlásí a které respektuje, požadují, aby i sféra církví a náboženských společností měla novodobou právní úpravu.

Zůstávají totiž k vyřešení některé nepromlčené a nepromlčitelné záležitosti, jakými byly zejména expropriace majetku církví a náboženských společností bez jakékoliv náhrady, dosud nerevokovaný systém vyplácení osobních požitků duchovním církví a náboženských společností státem a vzniklé nedozírné škody na církevním majetku pod státním patronátem.

Cizojazyčné resumé

Résumé en français

Suite aux résultats définitifs de la Seconde Guerre mondiale et à la division ultérieure de l'Europe, la Tchécoslovaquie est tombée sous l'influence de l'Union Soviétique, puissance victorieuse, ce qui a joué un rôle important dans le développement ultérieur du pays. Le coup d'État communiste opéré en Tchécoslovaquie le 25 février 1948 a définitivement affirmé le rôle dirigeant du Parti communiste tchécoslovaque dans la société et l'État. L'idéologie du communisme était entre autres fondamentalement incompatible avec la philosophie de la religion. Donc, à partir de cette époque, la persécution communiste contre les Églises et les communautés religieuses s'amplifie dans l'ancienne République tchécoslovaque.

Après que presque toutes les terres restantes ont été confisquées à toutes les Églises et les communautés religieuses, notamment en vertu des lois soi-disant agricoles adoptées dans les années 1947 - 1949, les Églises et les communautés religieuses sont devenues à cause de leur « manque de fonds » totalement dépendant de l'État tchécoslovaque. La première phase de la politique de liquidation menée par le régime totalitaire communiste contre les Églises, les communautés religieuses et les religions en général a ainsi commencé.

Par la suite, la loi n ° 217/1949 publiée au Journal Officiel a été adoptée, par laquelle l'Administration nationale pour les affaires religieuses a été établie, et la loi n ° 218/1949 publiée au Journal Officiel portant sur le soutien économique des Églises et des communautés religieuses reçu de l'État.

Ces « lois de l'Église » ont été en fait imposées aux Églises et aux communautés religieuses sous contrainte et sans la moindre discussion de fond. Les objections de principe n'étaient pas prises en compte. Les Églises et les communautés religieuses n'ont jamais accepté ces lois volontairement, et finalement elles ont dû s'y conformer sous le poids de la répression. De plus, lors des « négociations », les représentants de l'État ont fourni aux représentants des Églises et des communautés religieuses à titre d'information et de « consentement » une formulation différente de la loi, y compris son titre, ainsi que celle de la problématique devant être modifiée. Les modifications législatives ultérieures effectuées clandestinement, peut-être par mesure de précaution, n'ont

pas été présentées aux Églises et aux communautés religieuses. La loi ainsi modifiée a été ensuite adoptée à l'unanimité par l'Assemblée nationale.

En plus, par la suite, une loi selon laquelle une autorité centralisée, le Bureau national pour les affaires religieuses, a été établie, « est apparue » et a été même approuvée. Celui-ci avait le pouvoir absolu en ce qui concerne les relations entre l'État et les Églises et les communautés religieuses.

Le Parti communiste assure également les Églises et les communautés religieuses que le but de la loi portant sur le « soutien » est de contribuer à leur bien-être et leur développement. En parallèle, l'État s'engage à respecter l'autonomie des Églises et des communautés religieuses dans leurs affaires intérieures. Mais c'était exactement le contraire. Le Parti communiste au pouvoir s'immisce en permanence dans les affaires autonomes des Églises et des communautés religieuses par des mesures restrictives et discriminatoires. Il exerce également un contrôle strict sur tous les biens matériels et immatériels de toutes les Églises et communautés religieuses.

Les activités ecclésiastiques ne convenant pas à l'idéologie communiste ont souvent été qualifiées d'activité illégale par les autorités de l'État. Le consentement de l'État nécessaire à l'exercice légal de leur activité sacerdotale leur a été ainsi retiré et leur activité « anti-État » a été si facilement éliminée. Les objections soulevées contre les ecclésiastiques des Églises et des communautés religieuses ont été motivées de la part des autorités publiques par des raisons purement politiques ou idéologiques. Si les ecclésiastiques continuaient néanmoins à s'engager dans ces activités, ils ont ensuite été poursuivis et sévèrement punis conformément aux dispositions relatives au droit pénal efficace à l'époque.

Malgré la destruction ciblée et les efforts conflictuels déployés constamment par le régime communiste s'appuyant sur la conception communiste du monde, et qui, dans les années 1948 - 1989, disposait en Tchécoslovaquie d'un monopole du pouvoir d'État, propageait publiquement l'athéisme, restreignait la liberté des Églises et des communautés religieuses et de leurs membres garantie par la Constitution, et a ainsi plongé les pays tchèques et slovaque presque dans l'époque avant l'Édit de tolérance publié par l'empereur Joseph II, la religion, les Églises et les communautés religieuses ont survécu en Tchécoslovaquie et existent encore aujourd'hui.

À compter du 1er janvier 1993, la République tchèque, nouvellement créée, dans son ordre constitutionnel, à savoir dans le paragraphe 1 de l'article 2 Charte des droits et libertés fondamentaux,²⁵³ a ancré qu'elle est un État neutre²⁵⁴ du point de vue confessionnel n'ayant souscrit à aucune croyance religieuse. « Bien que la République tchèque soit présentée comme un pays athée,²⁵⁵ les questions juridiques étroitement liées à la religion et les églises y sont encore vivantes et remarquablement socialement et politiquement attrayantes. »²⁵⁶

Depuis leur adoption, les « Lois de l'Église » de 1949 ont survécu quarante ans consécutifs de la durée du système socialiste en Tchécoslovaquie. Celles-ci ont vu arriver la révolution de « velours » en novembre 1989, qui a mis fin à cette époque et a instauré un régime démocratique. Elles ont également été appliquées plus de vingt ans dans un contexte de démocratie et d'État de droit.

---

²⁵³ Loi N ° 2/1993 du Journal Officiel, Charte des droits et libertés fondamentaux. Citation du paragraphe 1 de l'article 2: « *L'État est fondé sur les valeurs démocratiques et ne doit être lié ni à une idéologie exclusive ni à une croyance religieuse.* » Source: ASPI.

²⁵⁴ État neutre du point de vue confessionnel peut aussi être désigné comme État sans confession, État séculaire ou État laïque.

²⁵⁵ Voir Tableau 4 de l'annexe.

²⁵⁶ KRÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, p. XI.

Přehled použité literatury

a) knižní

BENDO VÁ, Pavla. *Financování církví a náboženských společností v České republice*. In: Kříž, Jakub (ed.). *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*. Sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009, str. 117 - 119.

BERÁNEK, Petr. *Češi a Slováci. Státoprávní uspořádání v letech 1944 - 1969*. Praha: Fortuna, 2011.

BOHÁČ, Zdeněk. *Atlas církevních dějin českých zemí 1918 - 1999*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

BORHYOVÁ, Margita. *Vplyv februárových událostí na vzťah československého štátu k cirkvám*. In: Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní. *Čtyřicet let církevních zákonů v Československu*. Praha: Horizont, 1989, str. 221 - 232.

BULÍNOVÁ, Marie; JANIŠOVÁ, Milena; KAPLAN, Karel. *Církevní komise ÚV KSČ 1949 - 1951. Edice dokumentů. Svazek I. Církevní „šestka“ (duben 1949 - březen 1950)*. Praha, Brno: Doplněk, 1994.

DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945 - 1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008.

FIALA, Josef; KINDL, Milan a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo. Obecná část*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

HRDINA, Ignác Antonín. *Náboženská svoboda v právním řádu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004.

HRDINA, Ignác Antonín. *Texty ke studiu konfesního práva I. Evropa a USA*. Praha: Karolinum, 2006.

HRDINA, Ignác Antonín. *Texty ke studiu konfesního práva III. Československo*. Praha: Karolinum, 2006.

JÄGER, Petr. *Círky a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení. Příručka pro veřejnou správu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2009.

JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

KINDL, Vladimír. *K problematice vývoje právní úpravy svobody vyznání a svědomí u nás (ústavněprávní rovina)*. In: Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní. *Čtyřicet let církevních zákonů v Československu*. Praha: Horizont, 1989, str. 17 - 33.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedický slovník*. Praha: Odeon, 1993.

- KOLEKTIV AUTORŮ. *Malý encyklopedický slovník A - Ž*. Praha: Academia, 1972.
- KONÍČEK, Jiří. *Destruktivní vliv komunistických zákonů 217 a 218 z roku 1949 na kanonické a ekonomické poměry katolické církve*. In: Dialog Evropa XXI. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře. 20. ročník, číslo 3-4/2010. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2010, str. 27 - 41.
- KŘÍŽ, Jakub. *Majetkové vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi v České republice*. In: Kříž, Jakub (ed.). *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*. Sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009, str. 21 - 24.
- KŘÍŽ, Jakub (ed.). *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*. Sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009.
- KŘÍŽ, Jakub. *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011.
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999.
- MAXWELL-STUART, P. G. *Papežové (život a vláda od sv. Petra k Janu Pavlu II.)*. Praha: nakladatelství Svoboda, 1998.
- MERELL, Jan a kol. *Malý bohovědný slovník*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1963.
- OTTER, Pavel. *Církevní politika 1949*. Heršpice: Evangelické manufakturní alternativní nakladatelství, 1992.
- PEJS, Oldřich. *K historickým souvislostem existence náboženské matice u nás*. In: Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní. *Čtyřicet let církevních zákonů v Československu*. Praha: Horizont, 1989, str. 263 - 282.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu III. - IV. (1920 - 1922)*. 4. vydání. Praha: Academia, 2003.
- PODANÝ, Václav. *Pokus o odluku církve od státu a příčiny neúspěchu protiklerikálního hnutí v ČSR v letech 1918 - 1921*. In: Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní. *Čtyřicet let církevních zákonů v Československu*. Praha: Horizont, 1989, str. 57 - 72.
- PŘIBYL, Stanislav. *Konfesionálněprávní studie*. Brno: L. Marek, 2007.
- PŘIBYL, Stanislav. *Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989*. Brno: L. Marek, 2010.
- REKTOŘÍK, Jaroslav. *Ekonomická dimenze křesťanství a církve - Její reflexe v ČR*. Brno: Masarykova univerzita, 2000.
- ROBBERS, Gerhard a kol. *Stát a církev v zemích EU*. Praha: Academia, 2002.
- SEKRETARIÁT VLÁDY ČSR PRO VĚCI CÍRKEVNÍ. *Čtyřicet let církevních zákonů v Československu*. Praha: Horizont, 1989.
- STÁTNÍ ÚŘAD PRO VĚCI CÍRKEVNÍ. *Nové církevní zákony*. Praha: Státní úřad pro věci církevní, 1949.
- STEMBERGER, Günter. *2000 let křesťanství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.

TRETERA, Jiří Rajmund. *Financování církví v zemích Evropské unie*. In: Kříž, Jakub (ed.). *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*. Sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009, str. 78 - 85.

TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

VALEŠ, Václav. *Historický majetek obcí a církví*. In: Knoll, Vilém; Beránek, Petr (ed.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, str. 275 - 280.

VALEŠ, Václav. *Konfesní právo - průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.

VALEŠ, Václav. *Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989*. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009.

VALEŠ, Václav. *Vyrovnaní s majetkovými křivdami spáchanými na církvích v době komunistické totality v nových zemích EU se zaměřením na odlišnosti v právní úpravě jednotlivých zemích*. In: Kříž, Jakub (ed.). *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie*. Sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 2009, str. 4 - 11.

VAŠKO, Václav. *Neumlčená I. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990.

VAŠKO, Václav. *Neumlčená II. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990.

VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Victoria Publishing, 1994.

ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš. Politický životopis*. Praha: Mladá fronta, 2009.

b) časopisecké

DIALOG EVROPA XXI. Revue pro křesťanskou orientaci ve vědě a kultuře. 20. ročník, číslo 3-4/2010. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2010.

c) normativní

c_a) vnitrostátní

patent císařský č. 41/1861 ř. z., jímžto se pořádají záležitosti církve evangelické vyznání augšpurského i helvetského, zvláště postavení její dle práva státního v arcivojvodství Rakouském nad Enží a pod Enží, ve vojvodství Salcburském, ve vojvodství Štýrském, ve vojvodstvích Korutanském a Krajinském, v knížecím hrabství Gorickém a Gradištském, v markrabství Istriánském a městě Trstu i v okršlku Trstském, v knížecím hrabství Tyrolském a Vorarlberském, v království Českém, markrabství Moravském, vojvodství Horno- a DolnoSlezským, v královstvích Haličském a Vladimířském a ve vojvodství Osvětimském a Zátorském, ve velkovojsvodství Krakovském a ve vojvodství Bukovinském (tzv. protestantský patent)

zákon č. 50/1874 ř. z., o vnějších poměrech katolické církve (katolický zákon)

zákon č. 51/1874 ř. z., o příspěvcích do náboženského fondu (zákon, jímž se vyměřují příspěvky k náboženskému fondu na uhrazení potřeb na účely církve katolické)

zákon č. 68/1874 ř. z., o zákonném uznání společností náboženských

zákon č. 47/1885 ř. z., kterýmž vydávají se prozatímní ustanovení o dotaci duchovenstva v katolické správě duchovní (tzv. I. kongruový zákon)

zákon č. 57/1890 ř. z., o vnějších poměrech israelitské náboženské společnosti

zákon č. 176/1898 ř. z., jímž se vydávají ustanovení o dotaci katolického duchovenstva ve správě duchovní (tzv. II. kongruový zákon)

zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého

zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků

zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového (záborový zákon)

zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o Pozemkovém úřadu

zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., přidělový zákon

zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek (náhradový zákon)

zákon č. 96/1925 Sb. z. a n., o vzájemných poměrech náboženských vyznání

zákon č. 122/1926 Sb. z. a n., o úpravě platů duchovenstva církví a náboženských společností státem uznaných, případně recipovaných (kongruový zákon)

nařízení vlády č. 124/1928 Sb. z. a n., o úpravě platů duchovenstva

ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úředního věstníku československého, o obnovení právního pořádku

dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů

dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa

zákon č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy

zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě)

zákon č. 68/1948 Sb., o zvláštním přídatku duchovenstvu v činné službě církví a náboženských společností kongruálních a dotačních

zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)

zákon č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení

zákon č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku

ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

zákon č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče

zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky
zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení
vládní nařízení č. 35/1949 Sb., o referátech krajských národních výborů pro všeobecné vnitřní věci
zákon č. 62/1949 Sb., o minimálních veřejných odpočivných (zaopatřovacích) platech a o změně některých ustanovení, upravujících pensijní nároky a vstup do výslužby, jakož i o některých výhodách pro státní zaměstnance
zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech
zákon č. 194/1949 Sb., o nabývání a pozbývání československého občanství
zákon č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní
zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem
vládní nařízení č. 219/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve římskokatolické státem
vládní nařízení č. 220/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve československé státem
vládní nařízení č. 221/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve evangelické státem
vládní nařízení č. 222/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církve pravoslavné státem
vládní nařízení č. 223/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem
vládní nařízení č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní
vládní nařízení č. 232/1949 Sb., kterým se mění předpisy o některých referátech krajských národních výborů
vyhláška ministra vnitra č. 233/1949 Sb., o úplném znění vládního nařízení o referátech krajských národních výborů pro všeobecné vnitřní věci, referát pro všeobecné vnitřní věci při příslušném krajském národním výboru
zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném
zákon č. 268/1949 Sb., o matrikách
zákon č. 58/1950 Sb., o vysokých školách
zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon
zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní
vládní nařízení č. 112/1950 Sb., o bohosloveckých fakultách
vládní nařízení č. 121/1950 Sb., kterým se vydává platový řád pro laické učitele náboženství
zákon č. 65/1951 Sb., o převodech nemovitostí a o pronájmech zemědělské a lesní půdy

vládní nařízení č. 6/1953 Sb., kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost

vládní nařízení č. 19/1956 Sb., o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy

zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

vládní nařízení č. 70/1968 Sb., o hospodářském zabezpečení církve řeckokatolické státem

zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky

zákon č. 37/1973 Sb., o veřejných sbírkách a o loteriích a jiných podobných hrách

zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol (školský zákon)

zákonné opatření předsednictva České národní rady č. 9/1990 Sb., kterým se mění zákon České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, ve znění zákona České národní rady č. 60/1988 Sb., o změnách v organizaci a působnosti ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky a zákona České národní rady č. 173/1989 Sb., o opatřeních v soustavě ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, v jejichž čele stojí člen vlády České socialistické republiky

zákon č. 16/1990 Sb., kterým se mění zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem

zákon č. 85/1990 Sb., o právu petičním

zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností

zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví

zákon č. 165/1992 Sb., kterým se zrušují některé právní předpisy z odvětví kultury

zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků

zákon č. 522/1992 Sb., kterým se mění zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem

zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

nařízení vlády č. 86/1993 Sb., o osobních požitcích poskytovaných duchovním církví a náboženských společností

zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)

zákon č. 500/2004 Sb., správní řád

zákon č. 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona

nařízení vlády č. 566/2006 Sb., o úhradě osobních požitků duchovních církví a náboženských společností

zákon č. 296/2009 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011

zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

c_b) nadstátní

Všeobecná deklarace lidských práv (1948)

d) judiciální

d_a) vnitrostátní

rozsudek KS v Ostravě sp. zn. Rv 81/1950

rozsudek KS v Šaře sp. zn. 5 Co 243/1953

rozsudek NS sp. zn. 1 Tz 172/1954

rozsudek KS v Košicích sp. zn. 13 Co 305/1961

nález ÚS sp. zn. I. ÚS 211/96

usnesení ÚS sp. zn. III. ÚS 136/2000

nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 6/02

usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 702/2007

d_b) Evropský soud pro lidská práva

rozsudek velkého senátu ESLP č. 30985/96 ve věci Hasan a Chaush proti Bulharsku

e) internetové zdroje

<http://www.cirkevnimajetek.cz>

<http://www.kebrle.cz/katdocs/DiviniRedemptoris.htm>

<http://www.mkcr.cz>

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

<http://www.psp.cz>

<http://www.scitani.cz>

<http://www.spcp.prf.cuni.cz>

<http://www.web.katolik.cz/feeling/library/Kodex.pdf>

<http://www.wikipedia.cz>

f) ostatní

ASPI

soukromý archiv

soukromá elektronická korespondence s odborem církví Ministerstva kultury ČR

Přílohy

Tabulka č. 1:

Seznam registrovaných církví a náboženských společností v České republice (v abecedním pořadí) ²⁵⁷	
1.	Apoštolská církev
2.	Bratrská jednota baptistů
3.	Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü
4.	Církev adventistů sedmého dne
5.	Církev bratrská
6.	Církev československá husitská
7.	Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů
8.	Církev Křesťanská společenství
9.	Církev Nová naděje
10.	Církev řeckokatolická
11.	Církev římskokatolická
12.	Církev Slovo života
13.	Církev živého Boha
14.	Česká hinduistická náboženská společnost
15.	Českobratrská církev evangelická
16.	Evangelická církev augsburského vyznání v České republice
17.	Evangelická církev metodistická
18.	Federace židovských obcí v České republice
19.	Jednota bratrská
20.	Křesťanské sbory
21.	Luterská evangelická církev a. v. v České republice
22.	Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny, Hnutí Hare Krišna
23.	Náboženská společnost českých unitářů
24.	Náboženská společnost Svědkové Jehovovi
25.	Novoapoštolská církev v České republice
26.	Obec křesťanů v České republice
27.	Pravoslavná církev v českých zemích
28.	Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v České republice
29.	Slezská církev evangelická augsburského vyznání
30.	Starokatolická církev v České republice
31.	Ústředí muslimských obcí
32.	Višva Nirmala Dharma

²⁵⁷ Zdroj: Rejstřík registrovaných církví a náboženských společností vedený Ministerstvem kultury ČR (http://www3.mkcr.cz/cns_internet/). Cit. ke dni 1. ledna 2012.

Tabulka č. 2:

Seznam registrovaných církví a náboženských společností, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu zvláštního práva na hospodářské zabezpečení (českým) státem (v abecedním pořadí)²⁵⁸	
1.	Apoštolská církev
2.	Bratrská jednota baptistů
3.	Církev adventistů sedmého dne
4.	Církev bratrská
5.	Církev československá husitská
6.	Církev řeckokatolická
7.	Církev římskokatolická
8.	Českobratrská církev evangelická
9.	Evangelická církev augsburského vyznání v České republice
10.	Evangelická církev metodistická
11.	Federace židovských obcí v České republice
12.	Jednota bratrská
13.	Luterská evangelická církev a. v. v České republice
14.	Náboženská společnost českých unitářů
15.	Pravoslavná církev v českých zemích
16.	Slezská církev evangelická augsburského vyznání
17.	Starokatolická církev v České republice

²⁵⁸ Zdroj: Ministerstvo kultury ČR (<http://www.mkcr.cz/cz/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/financovani-cirkvi/financovani-na-zaklade-zakona-c--218-1949-sb--1048/>). Cit. ke dni 1. ledna 2012.

Tabulka č. 3:²⁵⁹

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Počet duchovních	3 500	3 480	3 651	3 824	3 941	4 137
Výdaje na činnost registrovaných církví a náboženských společností celkem v Kč	662 538,-	731 802,-	832 753,-	926 249,-	968 654,-	1 018 370,-

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Počet duchovních	4 285	4 389	4 600	4 755	4 869	4 892
Výdaje na činnost registrovaných církví a náboženských společností celkem v Kč	1 113 898,-	1 285 640,-	1 351 740,-	1 386 740,-	1 439 008,-	1 444 753,-

²⁵⁹ Zdroj: Důvodová zpráva ke Sněmovnímu tisku PSP ČR č. 580/0, volební období 2010 - ... (<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=580&CT1=0>). Cit. ke dni 1. března 2012.

Tabulka č. 4:²⁶⁰

Vyznání/Rok	1950	1991	2001	2011
bez vyznání	5,8%	39,9%	58,3%	3 612 804 (34,2%)
Církev římskokatolická	76,4%	39,0%	26,9%	1 083 899 (10,3%)
Církev československá (od r. 1971 československá husitská)	10,6%	1,7%	0,9%	39 276 (0,4%)
Českobratrská církev evangelická	4,5%	2,0%	1,3%	51 936 (0,5%)
ostatní protestantské církve	1,2%	0,5%	?	6 645 (0,06%) ²⁶¹
jiné církve a náboženské společnosti	1,2%	0,7%	?	1 442 (0,01%) ²⁶²
bez odpovědi	0,3%	16,2%	10,1%	4 774 323 (45,2%)

²⁶⁰ Zdroj: TRETERA, Jiří Rajmund. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, str. 9 (rok 1950, 1991 a 2001) a Český statistický úřad (rok 2011).

(K roku 2011 viz: [²⁶¹ Tento údaj se týká jen Evangelické církve augsburského vyznání v České republice.](http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30562&th=&v=&vo=H4sIAAAAAAAAAAFvzloG1uIhBMCuxLFGvtCQzR88jsTjDN7GAlf3WwcNiCRzGZjcGLhy8hNT3BKTS_KLPBk4SzkKUosz8nNSKgrsHRhAgKecA0gKA DF3CQNnaLBrUIBjkKNvcSFDHQMDhhqGCqCiYA_cLCiEgZGvxIGdg9_Fz_EMceEgY2b38XZ89gIIVLxTHEP8wx2NEFJM4ZHOIY5u_t7-MJ1OIP5IdEBkT5OwU5RgH5IUB9fo4ePq4uIDtZSxhYw1yDolzXstJzEvX88wrSU1PLRJ6tGD J98Z2CyYGRk8G1rLEnNLUiiiGAYQ6v9LcpNSitjVTZbmnPOhmAjq44D8QIDDwAK10C_KF2coe4ugU6uPtWMLA4eni6hcSEAZ0Fk-wj4uloYFBQKiud1AFAJ8Zxq5gAQAA&vseuzemi=null&void=). Cit. ke dni 15. března 2012.</p>
</div>
<div data-bbox=)

²⁶² Tento údaj se týká jen Ústředí muslimských obcí.

Seznam použitých zkratk

§	.....	paragraf
aj.	.....	a jiná (jiné)
apod.	.....	a podobně
arg.	.....	argument
atd.	.....	a tak dále
cit.	.....	cituji
č.	.....	číslo
č.j.	.....	číslo jednací
čl.	.....	článek
ČR	.....	Česká republika
ČSR	.....	Československá republika
ESLP	.....	Evropský soud pro lidská práva
Kč	.....	Korun českých
Kčs	.....	Korun československých
KNV	.....	krajský národní výbor
KS	.....	krajský soud
KSSS	.....	Komunistická strana Sovětského svazu
lat.	.....	latinsky
LZPS	.....	Listina základních práv a svobod
mj.	.....	mimo jiné
např.	.....	například
NS	.....	Nejvyšší soud ČR (ČSR)
odst.	.....	odstavec
ONV	.....	okresní národní výbor
OSN	.....	Organizace spojených národů
písm.	.....	písmeno
pozn. aut.	.....	poznámka autora
PSP ČR	.....	Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR
r.	.....	roku
resp.	.....	respektive
řec.	.....	řecky
ř. z.	.....	říšský zákoník (do roku 1918 Rakousko-Uhersko)
Sb.	.....	Sbírka zákonů (v letech 1945 - 1992 Československo, od roku 1993 Česká republika)
Sb. z. a n.	.....	Sbírka zákonů a nařízení (v letech 1918 - 1945 Československo)
SNB	.....	Sbor národní bezpečnosti
sp. zn.	.....	spisová značka
srov.	.....	srovnej
SSSR	.....	Sovětský svaz socialistických republik
str.	.....	strana
sv.	.....	svatá (svaté, svatý)
tj.	.....	to jest
tzn.	.....	to znamená
tzv.	.....	tak zvaná (zvané, zvaný)
USA	.....	Spojené státy americké
ÚS	.....	Ústavní soud ČR
ÚV	.....	ústřední výbor
vs.	.....	versus
YMCA	.....	Young Men's Christian Association
YWCA	.....	Young Women's Christian Association
zejm.	.....	zejména

Další zkratky jsou uvozeny v textu.